

नगरपालिकाको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमुना)

२०७७

नेपाल नगरपालिका संघ

५३० पण्डोलमार्ग, लाजिम्पाट, काठमाडौं
पोष्ट बक्स नं. १४२८६, काठमाडौं, नेपाल
फोन: (९७७-१) ४४२५६९२, ४४२०५५९
फ्याक्स: (९७७-१) ४४१८६७१

इमेल: muan@ntc.net.np, info@muannepal.org.np
वेबसाइट: www.muannepal.org.np

स्थानीय सरकार सबलीकरण

The Australian Government - The Asia Foundation Partnership in Nepal

नगरपालिकाको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमूना)

२०७७

नेपाल नगरपालिका संघ

© नेपाल नगरपालिका संघ

सल्लाहकार:

- कविता ढुङ्गाना, उपाध्यक्ष, नेपाल नगरपालिका संघ
- भिम प्रसाद ढुङ्गाना, महासचिव, नेपाल नगरपालिका संघ
- लाल किशोर शाह, उप-महासचिव, नेपाल नगरपालिका संघ
- घनश्याम पाण्डे, कोषाध्यक्ष, नेपाल नगरपालिका संघ
- हरिप्रभा खड्गी श्रेष्ठ, सह-कोषाध्यक्ष, नेपाल नगरपालिका संघ

सामग्री संयोजन/लेखन

- वि.के. महर्जन

व्यवस्थापन सहयोग

- रवि वेंजू

प्रकाशन संख्या : २,००० प्रति

डिजाइन र सेटिङ : राज कुमार महर्जन

मुद्रक : ग्लोबल नेपाल प्रिन्टीङ्ग प्रेस सर्भिस प्रा.लि.
अनामनगर, काठमाडौं, फोन: ४१०२७७२

भूमिका

नेपाल सरकारले गाउँपालिका र नगरपालिकाका लागि एउटै योजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन जारी गरेको छ । तर गाउँपालिका र नगरपालिकाको आवश्यकता, सम्भावना र प्राथमिकताबीच ठूलो अन्तर रहेको छ । नगरपालिकालाई योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक सूचना, विधि, प्रविधि एवं प्रक्रियाका सम्बन्धमा जानकारी र सहजीकरण गराउने उद्देश्यले प्रस्तुत योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमुना) प्रकाशित गरिएको हो ।

यो नमुना दिग्दर्शनले महानगर, उपमहानगर र नगरपालिकाहरूका लागि दीर्घकालीन सोचसहित रणनीतिक आवधिक लक्ष्य निर्धारण, विषयगत क्षेत्र, उपक्षेत्र, उद्देश्य, उपक्षेत्रगत रणनीति तथा कार्यनीति तर्जुमा, क्षेत्रगत कार्यक्रमका साथै आयोजना तथा परियोजनाको पहिचान र प्राथमिकीकरण गर्न मार्गनिर्देश गर्नेछ । यसैका आधारमा वार्षिक नीति, कार्यक्रम र स्रोत विनियोजन गर्ने, स्वीकृत योजना र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन योजना एवं अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न सहज बनाउने छ । नगरपालिकाहरूले उपलब्ध स्रोत, साधन, संस्थागत, वित्तीय, प्राविधिक क्षमता र आवश्यकता अनुकूल हुने गरी विकास योजना तर्जुमा गर्न यो नमुना दिग्दर्शनले ठूलो मद्दत पुर्याउने छ, भन्ने आशा राखेका छौं ।

अन्त्यमा यस दिग्दर्शन तयार गर्न सहयोग पुर्याउनु हुने स्थानीय सरकार विज्ञ श्री वीरकृष्ण (बी.के.) महर्जनलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छौं । त्यसैगरी नमुना दिग्दर्शनलाई अद्योपान्त पढी आफ्नो सुझाव दिनुहुने सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका सह-सचिव श्री विष्णुदत्त गौतम र पूर्व सह-सचिव तथा स्थानीय विकास विज्ञ श्री रमेश अधिकारीलगायत विभिन्न छलफल कार्यक्रममा पृष्ठपोषण गर्नुहुने सबैमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं । साथै, यो दिग्दर्शन तयार गर्न आवश्यक सहयोग प्रदान गर्ने साभेदार संस्था द एशिया फाउन्डेसनलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं । आशा छ, यो नमुना दिग्दर्शन सम्पूर्ण महानगर/उपमहानगर र नगरपालिकाहरूका लागि उपयोगी हुनेछ र योजना तर्जुमा प्रक्रियामा एकरूपता र स्पष्टता ल्याई सहभागितामूलक योजना पद्धतिलाई संस्थागत गर्दै अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई सहज र प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाहरूलाई मद्दत गर्नेछ ।

अशोक कुमार व्याञ्जु श्रेष्ठ
अध्यक्ष

अपेक्षा

योजना व्यवस्थापनको आधारभूत तत्व हो । योजना निश्चित लक्ष्य प्राप्तिका लागि गरिने तयारी र निर्णय हो जसका कारण कार्यान्वयन प्रक्रिया व्यवस्थित र नतिजामुखी हुन्छ । महानगर, उपमहानगर र हरेक नगरपालिकाहरूले नगरबासीको भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक विकासका लागि विविध कार्यहरू गर्दछन् । यसैका आधारमा नगरपालिकाको जनजीवन समृद्ध र बसोबास व्यवस्थित हुन्छ । यसका लागि उपयुक्त योजना प्रक्रियाको आवश्यकता हुन्छ । योजना अल्पकालीन र दीर्घकालीन दुवै प्रकृतिका हुन्छन् र अल्पकालीन योजनाले दीर्घकालीन योजनालाई पछ्याउनु पर्छ । अर्थात् वार्षिक योजना आवधिक वा दीर्घकालीन योजनाका लक्ष्य रध्येय उन्मुख हुनुपर्दछ । तर नगरपालिकामा हरेक वर्ष नगरसभाले पारित गर्ने वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेटको अध्ययन गर्दा त्यस्तो भइरहेको देखिँदैन ।

यसै पृष्ठभूमिमा “नगरपालिकाको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ (नमुना)” को प्रादुर्भाव भएको छ । विद्यमान संवैधानिक एवं कानुनी व्यवस्था र नेपाल सरकारबाट जारी भएका दिग्दर्शन समेतलाई सन्दर्भ-सामग्रीको रूपमा लिई नगरपालिकाको योजना तर्जुमा पद्धतिलाई थप सहयोग पुऱ्याउनु यो नमुना दिग्दर्शनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजनाका लक्ष्य र उद्देश्य तथा नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारका योजनाहरूबीचको अन्तर्सम्बन्ध कायम गर्न मद्दत पुऱ्याउनु यो दिग्दर्शनको अर्को उद्देश्य हो ।

२२ वटा एकल अधिकार, मौलिक हकका प्रावधान, दिगो विकासलगायतका नेपाल सरकारले गरेका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूलाई कार्यान्वयन र स्थानीयकरण गर्नुपर्ने दायित्व स्थानीय सरकारको छ । त्यसका अतिरिक्त महानगर, उपमहानगर र नगरपालिकाहरूका आ-आफ्ना असीमित आवश्यकता र चुनौतीहरू हुन्छन् । सबै आवश्यकता र चुनौतीहरू एकैपटक सम्बोधन गर्न सकिँदैन, त्यसैकारण आवश्यकताको प्राथमिकीकरण र स्रोतको समुचित परिचालन गर्नु अत्यन्तै आवश्यक हुन्छ । यसका लागि हरेक नगरपालिकाको उपयुक्त र व्यवस्थित योजना हुनु अपरिहार्य छ । यसर्थ योजना तर्जुमाको अवधारणा, समावेश हुनुपर्ने प्राविधिक विषय, क्षेत्र, प्रक्रिया र विधिका बारेमा स्पष्टताका लागि यो दिग्दर्शनले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछ, भन्ने हाम्रो अपेक्षा छ ।

कलानिधि देवकोटा
कार्यकारी निर्देशक

विषयसूची

भाग १

परिचय तथा अवधारणा

१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ उद्देश्य.....	१
१.३ योजनाको अवधारणा.....	२
१.४ योजनाको प्रकार.....	२
१.४.१ राष्ट्रिय वा सङ्घीय आवधिक विकास योजना.....	३
१.४.२ प्रादेशिक आवधिक विकास योजना.....	३
१.४.३ स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना.....	३
१.४.४ दीर्घकालीन सोचसहितको योजना.....	३
१.४.५ मध्यकालीन योजना.....	४
१.४.६ अल्पकालीन वा वार्षिक योजना.....	४
१.५ दीर्घकालीन सोच, आवधिक योजना, मध्यकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीचको अन्तर्सम्बन्ध :.....	४

भाग २

योजना तर्जुमाका आधारहरू

२.१ परिचय.....	५
२.२ नेपालको संविधान.....	५
२.३ विद्यमान ऐन नियमहरू.....	५
२.४ विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति.....	५
२.५ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक दीर्घकालीन सोच.....	६
२.६ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक आवधिक योजना.....	६
२.७ दिगो विकास लक्ष्य.....	६
२.८ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्ग निर्देशन.....	६
२.९ नगरको प्रमुख समस्या र सम्भावना.....	६
२.१० स्थानीय तहमा सहभागी दलहरूको घोषणापत्रहरू.....	७

भाग ३

नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमासम्बन्धी विगत र वर्तमान व्यवस्था

३.१ परिचय.....	८
३.२ स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५.....	८
३.३ नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि २०६८.....	९
३.४ स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६९.....	१०

३.५ स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४.....	१०
३.६ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर्सकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४.....	११
३.७ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५ (नमुना).....	१२

भाग ४

नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमा र प्रक्रिया

४.१ पृष्ठभूमि.....	१३
४.२ तीन तहका आवधिक विकास योजनाहरूबीचको अन्तर्सम्बन्ध.....	१३
४.३ योजना एक साभा दस्तावेजको रूपमा	१४
४.४ नगरपालिकाले बनाउनुपर्ने योजना तथा प्रतिवेदनहरू.....	१५
४.५ नगरपालिकाको स्थितिपत्र र विषयवस्तु	१५
४.५.१ भूमिका.....	१५
४.५.२ स्थानीय तहको भौगोलिक चरित्र.....	१५
४.५.३ जनसङ्ख्याको चरित्र.....	१५
४.५.४ भू-उपयोगको स्थिति.....	१६
४.५.५ शहरीकरण तथा वस्ती विकासको स्वरूप र चरित्र.....	१६
४.५.६ नगरपालिकाको आर्थिक स्थिति.....	१६
४.५.७ श्रमशक्ति तथा रोजगारीको स्थिति.....	१६
४.५.८ उद्योग तथा खानी क्षेत्रको स्थिति.....	१६
४.५.९ व्यापार, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको स्थिति.....	१७
४.५.१० भौतिक पूर्वाधार, सञ्चार र प्रविधिको स्थिति.....	१७
४.५.११ शिक्षा तथा खेलकुदको स्थिति.....	१७
४.५.१२ स्वास्थ्य स्थिति.....	१७
४.५.१३ समाज कल्याण तथा सामाजिक सुरक्षाको स्थिति.....	१८
४.५.१४ उपेक्षित उत्पीडित, पिछडा वर्ग, दलित तथा जनजातिको स्थिति.....	१८
४.५.१५ वन, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनको स्थिति.....	१८
४.५.१६ संस्थागत स्रोत तथा क्षमता.....	१८
४.६ नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण (Municipal Profile).....	१९
४.७ नगरपालिकाको आधार नक्सा (Municipal Base Map) तयारी.....	२०

भाग ५

दीर्घकालीन सोचसहितको रणनीतिक आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा प्रक्रिया

५.१ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियाको पूर्वतयारी.....	२१
५.२ नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा पद्धतिको छनोट.....	२१
५.३ कार्यसूचीसहितको कार्यतालिका र जिम्मेवारी निर्धारण.....	२२
५.४ संस्थागत संयन्त्र निर्माण.....	२३
५.५ सहभागितामूलक आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला आयोजना.....	२६

५.५.१	आवधिक वस्तुस्थिति विश्लेषण	२६
५.५.२	समस्या विश्लेषण र पहिचान (Problem Analysis).....	३०
५.५.३	दीर्घकालीन सोच, मध्यकालीन लक्ष्य, क्षेत्र विषयगत उद्देश्य, लक्ष्य सूचक र रणनीति निर्धारण.....	३०
५.५.४	सम्भाव्य स्रोतको पहिचान र प्रक्षेपण.....	३३
५.५.५	विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्रमुख कार्यक्रम निर्धारण.....	३३
५.५.६	आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन.....	३४
५.५.७	आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण.....	३५
५.५.८	आयोजनाहरूको सूची आयोजना बैङ्क (Project Bank) तयार गर्ने.....	३५
५.५.९	आवधिक नगर विकास योजनाको खाका तयारी.....	३६
५.५.१०	लगानी प्रक्षेपण.....	३६
५.५.११	आन्तरिक र बाह्य स्रोत विश्लेषण गर्ने.....	३६
५.५.११.१	आन्तरिक स्रोतको विश्लेषण र प्रक्षेपण.....	३७
५.५.११.२	बाह्य स्रोतको विश्लेषण र प्रक्षेपण.....	३७
५.५.११.३	निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी संस्था (गैसस) बाट परिचालन हुने स्रोतको विश्लेषण र प्रक्षेपण.....	३८
५.५.११.४	सम्भाव्य कुल स्रोतको अनुमान	३८
५.५.१२	आवश्यक जनशक्तिको आँकलन.....	३९
५.६	आवधिक योजना कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा.....	३९
५.६.१	कार्यान्वयन विधि निर्धारण.....	३९
५.६.२	योजना कार्यान्वयन तालिका.....	३९
५.७	अनुगमन र मूल्याङ्कन योजना.....	४०
५.७.१	अनुगमन योजना.....	४०
५.७.२	अनुगमन एवं प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली.....	४१
५.७.३	मूल्याङ्कन.....	४२
५.८	विषय क्षेत्रगत नतिजा खाका तयारी.....	४३
५.९	एकीकृत दस्तावेज तयारी, स्वीकृती र प्रकाशन.....	४३
५.१०	दीगो विकास लक्ष्य निर्देशक समिति गठन र लक्ष्यहरूको आन्तरिकीकरण.....	४३

भाग ६ मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा

६.१	अवधारणा.....	४५
६.२	उद्देश्य.....	४६
६.३	आवश्यकता र औचित्य.....	४६
६.४	मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रिया.....	४६
६.४.१	कार्यतालिका र जिम्मेवारी निर्धारण.....	४६
६.४.२	संस्थागत संयन्त्रको निर्माण.....	४७
६.४.३	त्रि-वर्षीय प्रक्षेपणसहित कूल बजेटको आकार तयारी.....	४८

६.४.४ बजेट सिमा र मार्गदर्शन पठाउने	४८
६.४.५ आयोजना बैङ्क, आयोजना छनोट तथा प्राथमिकीकरण.....	४८
६.४.६ मध्यकालीन खर्च संरचना, कार्यक्रम तथा बजेट प्रस्ताव.....	४९
६.४.७ विषयगत समितिमा छलफल.....	४९
६.४.८ एकीकृत मस्यौदाको तयारी.....	४९
६.४.९ नगरपालिकाबाट स्वीकृती.....	४९
६.४.१० नगरसभमा प्रस्तुति, स्वीकृती र प्रकाशन.....	४९

भाग ७

वार्षिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

७.१ अवधारणा.....	५०
७.२ आवश्यकता र औचित्यता.....	५०
७.३ उद्देश्य.....	५०
७.४ वार्षिक नगर विकास योजना तथा वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधारहरू....	५१
७.५ वार्षिक नगर विकास योजना, बजेट तथा वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रिया...	५१
७.५.१ आय-व्यय प्रक्षेपणसहितको विवरण नेपाल सरकारमा पेश गर्ने.....	५२
७.५.२ सङ्घ र प्रदेशबाट वित्तीय हस्तान्तरणको खाका र मार्गदर्शन प्राप्त....	५३
७.५.३ विषयगत क्षेत्र छुट्ट्याउने.....	५३
७.५.४ स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण.....	५४
७.५.५ बजेट सिमा निर्धारण विधि.....	५५
७.५.६ वडा तहको योजना छनोट तथा प्राथमिकीकरण.....	५६
७.५.७ बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा.....	५७
७.५.८ वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा.....	५८
७.५.९ नगर कार्यपालिकाबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती.....	५८
७.५.१० नगर सभासमक्ष बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुति.....	५९
७.५.११ नगर सभाबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती.....	५९
७.६ कार्यान्वयन कार्ययोजना.....	५९
७.६.१ योजना कार्यान्वयन विधि.....	६०
७.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था.....	६१
७.७.१ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको गठन.....	६१
७.७.२ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण विधि.....	६२
७.७.३ वडास्तरीय अनुगमन समिति.....	६२
७.७.४ आयोजनाको मूल्याङ्कन.....	६२
७.८ प्रतिवेदन प्रणाली	६३
७.९ नगरपालिकाले ऋण लिन सक्ने	६३

परिचय तथा अवधारणा

१.१ पृष्ठभूमि :

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारको व्यवस्था गरेको छ । संविधानतः सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारको आ-आफ्नो अधिकार र कार्यक्षेत्र तोकिएको छ । राज्य शक्तिको प्रयोग सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले संविधानको अनुसूची ५, ६, ७, ८ र ९ मा उल्लेख भएबमोजिम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय तहहरू भौगोलिक तथा स्रोत साधनको दृष्टिले पनि विविधतायुक्त रहेका छन् । प्राकृतिक स्रोत साधनको सम्भाव्यता, उपलब्धता, आर्थिक तथा सामाजिक विकासका पूर्वाधार र संस्थागत क्षमतामा पनि यिनीहरूबीचमा प्रशस्त भिन्नता रहेका छन् । यिनै विविधता र भिन्नताहरूबीच स्थानीय तहले आफुलाई उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरी आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने जिम्मेवारी पूरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यो जिम्मेवारी पूरा गर्न स्थानीय तहले आ-आफ्नो क्षेत्रको समष्टिगत विकासका लागि आवश्यक दीर्घकालीन, मध्यकालीन र वार्षिक विकास योजना तथा विषय क्षेत्रगत रणनीतिक योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कानुनी प्रावधानसमेत रहेको छ ।

नेपाल सरकारले गाउँपालिका र नगरपालिकाको लागि एउटै योजना तर्जुमासम्बन्धी दिग्दर्शन जारी गरेको छ । यद्यपि गाउँपालिका र नगरपालिकाको विकास आवश्यकता, सम्भावना र प्राथमिकताबीच कतिपय अवस्थामा ठूलो अन्तर रहेको हुन्छ । नगरपालिकाहरूलाई आफ्नो अधिकार क्षेत्रको विषयमा विकास योजना तर्जुमा गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक ज्ञान, सूचना, प्रविधि र प्राविधिक सहयोगका साथै योजना तर्जुमा गर्दा ध्यान दिनुपर्ने विषय तथा क्षेत्रहरू, योजना तर्जुमा विधि एवं प्रक्रियाका सम्बन्धमा सामान्य जानकारी गराउने उद्देश्यले प्रस्तुत योजना तर्जुमा दिग्दर्शन तयार गरिएको हो । यो दिग्दर्शन महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका र नगरपालिकाहरूका लागि दीर्घकालीन सोचसहित रणनीतिक आवधिक लक्ष्य निर्धारण, विषयक्षेत्र, उपक्षेत्रगत उद्देश्य निर्धारण, विषयक्षेत्र र उपक्षेत्रगत रणनीति तथा कार्यनीति तर्जुमा, क्षेत्रगत कार्यक्रमका साथै आयोजना तथा परियोजनाको पहिचान र प्राथमिकिकरण गरी सोही आधारमा वार्षिक नीति, कार्यक्रम र स्रोत विनियोजन गर्ने, स्वीकृत योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा एवं अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने लगायतका रणनीतिक विषयहरू समेटिएको एक संक्षिप्त दस्तावेज हो । नगरपालिकाहरूले उपलब्ध स्रोत साधन तथा संस्थागत, वित्तीय, प्राविधिक क्षमता र आवश्यकता अनुकूल हुने गरी विकास योजना तर्जुमा गर्न यो दिग्दर्शनको प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

१.२. उद्देश्य :

गाउँपालिका र नगरपालिकाबीच मात्र नभई नगरपालिकाहरूको बीचमा पनि प्रशस्त भौगोलिक विविधता छ । त्यसबाहेक प्राकृतिक स्रोतको सम्भाव्यता, आर्थिक, सामाजिक विकास र पूर्वाधारको उपलब्धताको हिसाबले पनि प्रशस्त भिन्नताहरू छन् । नगरपालिकाहरूले आफ्नो

दीर्घकालीन, मध्यकालीन वा अल्पकालीन विकास योजना तर्जुमा गर्दा बिहङ्गम राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, दृष्टिकोण र लक्ष्यलाई स्थानीयस्तरमा प्रतिबिम्बित गराउन सक्नुपर्दछ। नगरपालिकाहरूबीच विकासको आयामको बुझाई र विकासको व्यवस्थापनमा एकरूपता ल्याउन पनि उत्तिकै जरूरी छ। यसै सन्दर्भमा प्रचलित संवैधानिक एवं कानुनी व्यवस्था र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तर्सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी भएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमासम्बन्धी नमुना दिग्दर्शन २०७५ र नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट जारी भएको स्थानीय सरकारको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा हाते पुस्तिका २०७७ समेतको आधारमा खासगरी नगरपालिकाको योजना तर्जुमा पढ्नलाई केन्द्रमा राखी थप सहयोग पुऱ्याउन यो दिग्दर्शन तयार गरिएको छ। यस दिग्दर्शनका अन्य उद्देश्यहरू देहायबमोजिम छन्:-

- नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजनाका लक्ष्य र उद्देश्य तथा नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारका योजनाहरूबीचको अन्तर्सम्बन्ध कायम गर्न मद्दत पुऱ्याउनु,
- नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन विकास योजनामा अवलम्बन गर्नुपर्ने सर्वाङ्गण विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र योजना तर्जुमाका लागि समावेश हुनुपर्ने आवश्यक प्राविधिक विषयक्षेत्र, प्रक्रिया र विधिका बारेमा स्पष्टता कायम गर्ने,
- नगरपालिकाको विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा एकरूपता र स्पष्टता ल्याई सहभागितामूलक योजना पढ्नलाई नगरपालिका तहमा संस्थागत गर्दै अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई सहज र प्रभावकारी बनाउनु।

१.३ योजनाको अवधारणा :

योजना एक परिकल्पना हो भने विकास योजना मानवीय मूल्य, मान्यता र जीवन जगतको सकारात्मक परिवर्तनको चक्र हो। यसर्थ विकास योजना उपलब्ध स्रोत र साधनलाई परिचालन गरी निश्चित अवधिभित्र तोकिएको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्तिका लागि सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरू र प्राथमिकतासम्बन्धी रणनीतिक मार्गाचित्रसहितको दस्तावेज हो। समग्र आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक विकासको उद्देश्य पूरा गर्न निश्चित समयसिमाभित्र हासिल गर्न लिइने लक्ष्य, नीति, रणनीति तथा कार्यक्रम र त्यस्ता कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि चाहिने स्रोत साधनको व्यवस्था र सोबाट प्राप्त हुने नतिजा, असर र प्रभाव तहको मापन गर्ने विधिसहितको दस्तावेज हो।

१.४ योजनाको प्रकार :

योजनाको विषयवस्तु तथा प्रकारको आधारमा योजना विभिन्न प्रकारका हुन्छन्। नेपालको सन्दर्भमा कार्यक्षेत्र र स्थानगत हिसाबले तीन प्रकारका योजना तर्जुमा गरिन्छ। जसमा,

१.४.१ राष्ट्रिय वा सङ्घीय आवधिक विकास योजना (National Periodic Development Plan) :

नेपालको संविधान र कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम नेपाल सरकारले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी समग्र देशको आर्थिक, सामाजिक विकासका लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने गरिन्छ । खासगरी राष्ट्रियस्तरका आर्थिक, सामाजिक नीति, ठूला आयोजना, अन्तर-प्रदेशलाई जोड्ने आयोजना इत्यादि विषय समेटेर नेपाल सरकारले राष्ट्रिय आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दछ । यस योजनाको आधारमा प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले आ-आफ्ना क्षेत्रको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने गरिन्छ ।

१.४.२ प्रादेशिक आवधिक विकास योजना (Provincial Periodic Development Plan) :

नेपालको संविधान र कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रदेश सरकारले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी आ-आफ्नो प्रदेशको आर्थिक, सामाजिक विकासका लागि प्रादेशिक आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दछ । खासगरी प्रदेशस्तरका आर्थिक, सामाजिक नीति, प्रदेशस्तरका आयोजना, आफ्नो प्रदेशभित्रका दुई वा सोभन्दा बढी स्थानीय तहलाई समेट्ने विकास आयोजना इत्यादि विषय समेटेर प्रदेश सरकारले प्रादेशिक आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दछ । यस्तो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकारको राष्ट्रिय योजनासँग तादात्म्यता कायम गर्नुपर्दछ ।

१.४.३ स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना (Local Level Periodic Development Plan) :

नेपालको संविधान र कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम स्थानीय तहको सरकारले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी स्थानीय आर्थिक, सामाजिक विकासका लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दछ । खासगरी स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक नीति, स्थानीयस्तरका आयोजनालगायतका विषय समेटेर स्थानीय सरकारले स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दछ । यस्तो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकारको राष्ट्रिय योजना र आ-आफ्नो प्रदेश सरकारको आवधिक योजनासँग तादात्म्यता कायम गर्नुपर्दछ ।

समयावधिको हिसाबले विकास योजना मुख्यतः तीन वर्गमा विभाजन गरिएको हुन्छ ।

१.४.४ दीर्घकालीन सोचसहितको योजना (Long Term Vision Plan) :

दीर्घकालीन लक्ष्य प्राप्तिका लागि दीर्घकालीन सोचसहितको दीर्घकालीन योजना तयार गरिन्छ । यस्तो योजना सामान्य अवधि २० देखि २५ वर्षका लागि बनाइन्छ । यस प्रकारको योजनामा आगामी २० देखि २५ वर्षको अवधिमा वा योजना कार्यान्वयनपछि विकासको अवस्था कस्तो हुने, जनताको जीवनस्तर र उनीहरूले प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाको अवस्था के हुनेजस्ता कुराहरूको आँकलन गरिन्छ । सोअनुसारको आवधिक लक्ष्य निर्धारण गरी सो को लागि आवश्यक स्रोत साधनको प्रक्षेपणसहित योजना तर्जुमा गरिन्छ ।

१.४.५ मध्यकालीन योजना (Medium Term Plan) :

मध्यकालीन योजना सामान्यत ३ देखि ५ वर्ष अवधिको लक्ष्य प्राप्त गर्ने गरी तर्जुमा गरिन्छ । यस प्रकारको योजना दीर्घकालीन योजनाको अवधारणा र लक्ष्यअनुरूप तर्जुमा गर्ने गरिन्छ जसले दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य एवं उद्देश्य प्राप्त गर्न सहायक सिद्ध हुने गरी योजना तर्जुमा गरिन्छ । यसर्थ मध्यम अवधिमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधनको अनुमान गरी आर्थिक सामाजिक लक्ष्य एवं उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि मध्यकालीन योजना तर्जुमा गर्ने गरिन्छ ।

१.४.६ अल्पकालीन वा वार्षिक योजना (Short Term or Annual Plan) :

वार्षिक योजना एक वर्षका लागि तर्जुमा गरिने नीति, कार्यक्रम र स्रोत विनियोजनको खाका हो । यस प्रकारको योजना मध्यकालीन योजनामा उल्लेखित उद्देश्य एवं लक्ष्यहरू हासिल गर्न तर्जुमा गर्ने गरिन्छ । खासगरी एक वर्षको अवधिमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधनको अनुमान गरी यस्तो योजना तर्जुमा गरिन्छ । वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा मध्यकालीन खर्च संरचनासँग तालमेल हुने गरी तर्जुमा गरिन्छ । वार्षिक योजना अति महत्वपूर्ण हुन्छ किनकी दीर्घकालीन र मध्यकालीन योजनामा समावेश गरिएका नीति तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन महत्वपूर्ण हुने भएकाले कार्यान्वयन क्षमता र स्रोत साधनको यथार्थपरक आँकलन गर्नुका साथै प्राथमिकता निर्धारण गरी योजना तर्जुमा गर्ने गरिन्छ । वार्षिक विकास कार्यक्रम र बजेटलाई वार्षिक विकास योजनाको रूपमा लिन सकिन्छ ।

१.५ दीर्घकालीन सोच, आवधिक योजना, मध्यकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीचको अन्तर्सम्बन्ध :

दीर्घकालीन सोचसहितको योजनाअनुरूप आवधिक योजना, आवधिक योजनाअनुरूप मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्नु पर्दछ र मध्यकालीन खर्च संरचनाअनुरूप वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु आवश्यक हुन्छ । वार्षिक विकास कार्यक्रमले बजेट कार्यान्वयनबाट प्रतिफल हासिल गर्न सहयोग पुग्दछ । यसको लागि आवधिक योजना र मध्यकालीन खर्च संरचनाले स्रोतको सुनिश्चितता र प्राथमिकता प्रदान गर्दछ ।

योजना तर्जुमाका आधारहरू

२.१ परिचय :

दीर्घकालीन योजना होस वा आवधिक विकास योजना वा वार्षिक योजना सबै योजनाको प्रमुख उद्देश्य आर्थिक तथा सामाजिक विकास गरी जनताको जीवनस्तरमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउनु हो । योजनाको कार्यान्वयनबाट आर्थिक सामाजिक साथै वातावरणीय पक्षमा समेत सुधार हुन आवश्यक हुन्छ । तसर्थ कुनै पनि तहको सरकारले योजना तर्जुमा गर्दा देशको संविधानले व्यवस्था गरेका विभिन्न प्रावधान एवं देशको आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा राजनीतिक पक्षहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम र नीतिको कार्यान्वयन तथा उद्देश्य हासिल गर्ने पक्षलाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यसर्थ नगरपालिकाले सबै किसिमका विकास योजना तर्जुमा गर्दा निम्नलिखित आधारहरूलाई ध्यानमा राख्नु आवश्यक हुन्छ ।

२.२ नेपालको संविधान :

नगरपालिकाहरूले योजना तर्जुमा गर्दा वर्तमान संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, राज्यको नीति, निर्देशक सिद्धान्त र अनुसूचीमा उल्लेख भएका काम तथा जिम्मेवारीसम्बन्धी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन पर्याप्त ध्यान दिनु पर्दछ ।

२.३ विद्यमान ऐन नियमहरू :

नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा योजनासँग सम्बन्धित ऐन नियमलाई पनि ध्यान दिनुपर्दछ । यसका लागि खासगरी योजना तर्जुमा, बजेट तर्जुमा, त्यसको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, आयोजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतको परिचालन आदि विषयमा विद्यमान ऐन, नियम, कार्यविधि आदि विषयहरूलाई पनि ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यसअन्तर्गत मूलतः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर्सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४ मा उल्लिखित व्यवस्थाहरूलाई ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ ।

२.४ विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति :

नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय नीतिहरूलाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । जसमा मूलतः राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति २०७२, विकास सहायता नीति, अन्य सान्दर्भिक सङ्घीय र प्रादेशिक नीति, क्षेत्रगत नीति जस्तै शहरी विकास नीति, कृषि विकास, सिँचाइ, वन वातावरण नीति प्रमुख रहेका छन् । यसका अतिरिक्त विभिन्न राष्ट्रिय अभियानहरू र आवश्यकता अनुसारका अन्य विषयहरूलाई पनि ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ ।

२.५ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक दीर्घकालीन सोच :

नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा सङ्घीय सरकारले तर्जुमा गरेको राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच (National Vision) त्यसमा अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति आदिलाई पनि ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । यसैगरी सम्बन्धित प्रदेश सरकारको दीर्घकालीन सोच (Provincial Vision) त्यसमा अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति आदिलाई पनि ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । किनकि समग्र राष्ट्र र सम्बन्धित प्रदेशको दीर्घकालीन सोच तब पूरा हुन सक्दछ जब नगरपालिकाहरूले तदनुरूप योजनाका लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्तिसमा सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ । यसैगरी नगरपालिकाहरूले आफ्नो दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूलाई पनि उत्तिकै ध्यानमा राख्नु जरुरी हुन्छ ।

२.६ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक आवधिक योजना :

नगरपालिकाहरूले योजना तर्जुमा गर्दा सङ्घीय सरकारका साथै प्रादेशिक सरकारको दीर्घकालीन, मध्यकालीन आवधिक योजना, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरूलाई पनि ध्यानमा राखी ती लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यक्रमहरूसँग तादात्म्यता कायम हुने गरी आफ्नो मध्यकालीन योजना र वार्षिक योजना तर्जुमा गर्नु पर्दछ ।

२.७ दिगो विकास लक्ष्य :

नेपाल सरकारले संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा सन् २०३० सम्मका लागि दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्ने प्रतिबद्धता जनाएको छ । दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्य, १ सय ६९ वटा परिमाणात्मक लक्ष्य र विश्वव्यापीसहित नेपालले तय गरेको जम्मा ४ सय ७९ सूचकहरू छन् । दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्न नेपाल सरकारको एकल प्रयासले मात्र सम्भव छैन । यसमा प्रदेशका साथै स्थानीय निकायको पनि सहयोगी भूमिका हुनु आवश्यक छ । तसर्थ नगरपालिकाहरूले आफ्नो योजना तर्जुमा गर्दा दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न सङ्घ तथा प्रदेश सरकारलाई सहयोग पुग्ने गरी तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२.८ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारको मार्ग निर्देशन :

नगरपालिकाहरूले योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले स्थानीय तहको योजना तर्जुमा, बजेट निर्माण तथा कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनसम्बन्धी व्यवस्थाका साथै आयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धमा समय-समयमा पठाउने मार्गनिर्देशनसमेतलाई ध्यानमा राखी योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसबाट नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका योजना तथा वार्षिक बजेट एवं नीति र नगरपालिकाको नीति, योजना र कार्यक्रमहरूबीच तालमेल कायम गर्न सहज हुन्छ ।

२.९ नगरको प्रमुख समस्या र सम्भावना :

नगरपालिकाहरूले योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिकाको प्रमुख समस्याहरू के-के छन्, त्यसलाई पहिचान गर्ने, ती समस्या समाधान गर्न सकिने विद्यमान सम्भावना केलाउने, त्यस्तै नगरपालिकाको

विकासका सम्भावनाहरू के-के छन् पहिचान गर्ने, त्यस्तै सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारले पुऱ्याउनुपर्ने सहयोग के-के हुन्, तीसमेत पहिचान गरी योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका साथै विगतका योजना र स्थानीय वस्तुस्थितिसमेतको विश्लेषण र समीक्षा गरी त्यसको आधारमा योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२.१० स्थानीय तहमा सहभागी दलहरूको घोषणापत्रहरू :

नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिका तहको निर्वाचनमा सहभागी राजनीतिक दलहरूले सार्वजनिक गरेका घोषणापत्र तथा प्रतिबद्धतापत्रलाई पनि ख्याल गरी पूरा हुन सक्ने कार्यक्रम वा आयोजनाहरूलाई ध्यानमा राखी योजना तर्जुमा गर्नुपर्दछ । यसले स्थानीयस्तरमा विकासमा सहमतिको राजनीति स्थापित भई समग्रमा विकासमैत्री वातावरणको निर्माणमा सहयोग पुग्छ ।

नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमासम्बन्धी विगत र वर्तमान व्यवस्था

३.१ परिचय :

नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमासम्बन्धी व्यवस्थालाई वि. सं. २०४६ को राजनीतिक परिवर्तनपछि जारी भएको नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ को भावनाअनुरूप राजनीतिक लोकतान्त्रिकरणसहित अधिकारको निक्षेपण (Political Democratization with Devolution) लाई प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यका साथ कार्यान्वयनमा आएको स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ तथा नियम २०५६ को कार्यान्वयनको चरण, स्थानीय निकाय निर्वाचन २०५४ बाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको कार्यकाल समाप्ति र तत्कालीन परिवेशमा देशमा कायम रहेको असहज परिस्थितिका कारण निर्वाचन हुन नसक्दा केन्द्र सरकार मातहत स्थानीय निकायहरूको व्यवस्थापनका लागि गरिएको तदर्थ व्यवस्थाको चरण र संविधानसभाबाट जारी भएको सङ्घीय राजनीतिक प्रणालीसहितको संविधान २०७२ को कार्यान्वयनसँगै संवैधानिक रूपमा गठन भएका स्थानीय तहको सरकार सञ्चालनका लागि तर्जुमा गरिएका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर्संरकारी वित्त हस्तान्तरण ऐन २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ लगायतका कानुनी व्यवस्था कार्यान्वयनमा आएपछिको चरण गरी तीन चरणमा वस्तुपरक समीक्षा हुनु आवश्यक छ ।

३.२ स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ :

स्थानीय तहमा राजनीतिक लोकतान्त्रिकरणसहित अधिकारको निक्षेपण गर्ने उद्देश्यले कार्यान्वयनमा आएको स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन तथा नियमावलीले नगरपालिकाको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन प्रक्रिया सम्बन्धमा उल्लेख गरेको छ । ऐनको दफा १११ ले प्रत्येक नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रको विकासका लागि आवधिक र वार्षिक विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने, योजना तर्जुमा गर्दा नगरको विकास सन्तुलित र नियोजित तुल्याउन आवश्यकता अनुसार भू-उपयोग, भू-एकीकरण र निर्देशित जग्गा विकासजस्ता योजना सञ्चालन गर्नुपर्ने र यस कामका लागि नगरपालिकाले आवश्यकताअनुसार बाह्य परामर्श सेवा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ ।

नगरपालिकाले योजनाको तर्जुमा गर्दा उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, नगरका जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगारी बढाउने तथा प्रत्यक्ष लाभ हुने र गरिबी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउने, कम लागत तथा बढी जनसहभागितामा सञ्चालन हुने, स्थानीय साधन स्रोत तथा सीपबाट सञ्चालन हुने, महिला एवं पिछडा वर्ग तथा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष लाभ हुने र वातावरणीय संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्न सघाउ पुऱ्याउने खालका आयोजनालाई प्राथमिकता दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा प्रत्येक वर्षको मङ्सिर महिनासम्ममा नगरपालिकाले नेपाल सरकार, जिल्ला विकास समिति तथा अन्य सम्बन्धित निकायहरूबाट आगामी आर्थिक वर्षका निमित्त

मार्गदर्शन तथा स्रोत-साधनको पूर्वानुमान प्राप्त गर्नुपर्ने, नगरपालिका आफैँले पनि आगामी आर्थिक वर्षको सेवा तथा विकास कार्यक्रम तर्जुमाका निमित्त विभिन्न वडा समितिमा आयोजना छनोट तथा कार्यक्रम तर्जुमासम्बन्धी मार्गदर्शन उपलब्ध गराउनुपर्ने र नगरपालिका क्षेत्रका वडा समितिहरू, उपभोक्ता समितिहरू र गैरसरकारी संस्थाबाट आयोजनाहरू माग गरी सोको आधारमा योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ भने वार्षिक योजनाले राष्ट्रिय विकास नीति सम्बन्धमा राष्ट्रिय योजना आयोग र जिल्ला विकास समितिबाट प्राप्त निर्देशनहरू, आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेका समष्टिगत आवश्यकताहरू र वडा समितिबाट प्राप्त सुझावहरू समेतलाई समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

मध्यकालीन वा आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा नगरको भौगोलिक, आर्थिक एवं प्राकृतिक सम्पदाहरू र तिनीहरूको वर्तमान उपयोग, विभिन्न क्षेत्रमा तुलनात्मक लागत लाभको हिसाबले उत्पादन गर्न सकिने सम्भावनाहरू, पिछडिएका जातजातिहरू एवं गरिबी भएका क्षेत्र तथा त्यस क्षेत्रमा गरिएका वा गरिनुपर्ने विभिन्न विकास कार्यहरू, महिला र बालबालिकाका लागि आयमूलक र सीपमूलक कार्यहरू, सम्पन्न भएका विभिन्न विषयक्षेत्रअन्तर्गतका आयोजनाहरूको विवरण र तिनीहरूको सञ्चालन तथा सम्भारसम्बन्धी व्यवस्था, विकासका सम्भावनाका आधारमा विभिन्न विषय क्षेत्रगत अल्पकालीन एवं दीर्घकालीन विकास कार्यहरू, स्थानीय बासिन्दाबाटै तयार गरिनुपर्ने विभिन्न विषय क्षेत्रका जनशक्ति विकाससम्बन्धी योजनाजस्ता विषयहरू समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ ।

३.३ नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि २०६८ :

स्थानीय निकायको निर्वाचन हुन नसकेपिछ जनप्रतिनिधिविहीन भएका स्थानीय निकायहरूलाई सरकारले विभिन्न तदर्थ निर्णयको आधारमा तदर्थ व्यवस्थापन गर्ने क्रममा स्थानीय विकास मन्त्रालयको सक्रियतामा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा २३४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी ऐनको मनसायबमोजिम नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा एकरूपता र पिछडिएका वर्गहरूको सहभागिताका लागि नेपाल सरकारबाट नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि २०६८ कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो ।

यस कार्यविधिले पहिलो पटक नगरपालिकाहरूको लागि १० चरणको योजना तर्जुमासम्बन्धी चरणबद्ध प्रक्रिया र विधि स्पष्ट गर्ने प्रयास गरेको थियो । यस कार्यविधिअनुसार नगरपालिकाहरूले योजना तर्जुमा गर्दा निम्न बमोजिम चरण पुरा गर्नु पर्दछ ।

१. सूचना सङ्कलन र विश्लेषण
२. बजेट सिलिङ्ग मार्गदर्शन विश्लेषण र स्रोत साधनको पूर्वानुमान
३. वडास्तरीय पूर्वयोजना गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र छलफल
४. टोल तहमा योजना प्रस्ताव फारम भर्ने
५. वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी
६. विषयगत समितिको गठन, कार्यक्षेत्र र कार्य विधि निर्धारण

७. एकीकृत योजना तर्जुमा समिति र सल्लाहकार समितिमा छलफल
८. नगरपालिका बैठकबाट नगर विकास योजना स्वीकृती
९. नगरपरिषद्बाट नगर विकास योजना स्वीकृती
१०. जिल्ला विकास समितिमा योजना विवरण पठाउने

यसैगरी योजना कार्यान्वयन तथा निर्णय प्रक्रियासहित अनुगमन र मूल्याङ्कन र सुशासन तथा पारदर्शितासम्बन्धी मापदण्डसमेत निर्धारण गरिएको थियो ।

३.४ स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६९ :

नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि २०६८ ले योजना तर्जुमा सम्बन्धमा चरणगत विधि तय गरेको थियो भने स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६९ ले स्थानीय निकायलाई प्राप्त हुने स्रोतको वर्गीकरण र प्राप्त स्रोतलाई नगरपालिकाको समग्र र सन्तुलित विकासको सन्दर्भमा उद्देश्यमूलक, पारदर्शी, उत्तरदायी र जवाफदेहीपूर्वक खर्च गर्ने पद्धति निर्माण गर्न र स्रोतलाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्ने आधार र प्रक्रिया स्पष्ट बनाउने मूल उद्देश्य राखेको थियो । यस कार्यविधिको माध्यमबाट स्थानीय विकास वा सुशासनको इतिहासमा पहिलो पटक स्थानीय निकायमा जाने स्रोतलाई चालु, पूँजीगत र अन्य अनुदानको रूपमा परिभाषित गरी पूँजीगत अनुदानको बाँडफाँटको आधार तय गर्ने काम भएको थियो । जसअनुसार चालु खर्च, समपूरक कोष, लक्षित समुह विकास कार्यक्रम, आर्थिक, सामाजिक एवं भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम र प्रर्वद्धनात्मक कार्यक्रम गरी स्रोत विनियोजनसम्बन्धी खाका परिभाषित गरी लक्षित क्षेत्र विकासका लागि पूँजीगत लगानीको ३५ प्रतिशत जसमा महिला विकासतर्फ १० प्रतिशत, बालबालिका क्षेत्रतर्फ १० प्रतिशत र अन्य लक्षित क्षेत्र विकासतर्फ १५ प्रतिशत लगानी गर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो । यसैगरी नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमा, योजना कार्यान्वयन, गुणस्तर परीक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई कार्य सम्पादनसँग जोड्न न्यूनतम शर्त तथा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन पद्धति (Minimum Condition and Performance Measures) विधिको समेत अभ्यास गरी नगरपालिकाहरूको कार्यसम्पादनस्तरको आधारमा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान रकम निर्धारण गर्ने आधार तयार गरिएको थियो ।

३.५ स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४ :

सङ्घीय राजनीतिक व्यवस्थासहितको संविधानको कार्यान्वयन र राज्यको पुनर्संरचनापछि भएको स्थानीय तहको निर्वाचनबाट स्थानीय तहमा जनप्रतिनिहरूको पदबहाली भएको तर कानुन निर्माण गर्ने सङ्घीय तथा प्रादेशिक संसद्को लागि निर्वाचन हुन बाँकी रहेको परिस्थितिमा स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा कार्यलाई व्यवस्थित बनाउन नेपाल सरकारले २०७४ असार ९ गते स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४ जारी गरी स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा कार्यलाई सहज बनाउने कार्य भएको थियो । यस दिग्दर्शनअनुसार मूल रूपमा स्थानीय तहको दीर्घकालीन योजना तर्जुमाका लागि वस्तुगत विवरण तयार गर्नुपर्ने र वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि नगर उपप्रमुखको नेतृत्वमा राजश्व परामर्श समिति, नगरप्रमुखको

नेतृत्वमा स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति र नगर उपप्रमुखको नेतृत्वमा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति गठन गर्ने र ती समितिहरूको काम कर्तव्य र अधिकारको व्यवस्थासहित आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता निर्धारणका आधारहरू परिभाषित गरी सात चरणको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रिया निर्धारण गरिएको थियो ।

३.६ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, अन्तर्सकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४ :

सङ्घीय राजनीतिक व्यवस्थासहितको संविधानको कार्यान्वयन र राज्यको पुनर्संरचनापछि भएको स्थानीय तहको निर्वाचन र संविधानतः व्यवस्था भएको स्थानीय सरकारको एकल तथा साभा अधिकार क्षेत्रसम्बन्धी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न तथा सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्दै जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने उद्देश्यका साथ सङ्घीय कानूनको रूपमा कार्यान्वयनमा आएको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ बमोजिम नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरेको छ । यस प्रकारको योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसिमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणजस्ता अन्तर्सम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनुपर्ने स्पष्ट व्यवस्था यस ऐनले गरेको छ ।

योजना तर्जुमा गर्दा आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने, महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्ने, दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न सघाउ पुऱ्याउने, भाषिक तथा सांस्कृतिक पक्षको जगेर्ना र सामाजिक सद्भाव तथा एकता अभिवृद्धिमा सघाउ पुऱ्याउनेजस्ता क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने व्यवस्थासमेत यस ऐनले गरेको छ ।

नगरपालिकाहरूले योजना तर्जुमा गर्दा मध्यम तथा दीर्घकालीन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूचीसमेत तयार गर्नुपर्ने र योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय बुद्धिजीवि, विषयविज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सिमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित, युवा, अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिकलगायतका सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागिता हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने योजना तर्जुमा गर्दा योजनाको सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा स्रोत साधनको पूर्वानुमान, आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण, योजना कार्यान्वयन तालिका र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना समेत तयार गर्नुपर्ने व्यवस्थासमेत यस ऐनमा गरिएको छ ।

नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट विनियोजनका सन्दर्भमा तदर्थ व्यवस्थापनको रूपमा कार्यान्वयनमा आएको स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४ ले व्यवस्था

गरेको सात चरणको प्रक्रियालाई सङ्घीय कानूनको रूपमा आएको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले पनि साविकको तीनवटा संरचनाहरू स्थानीय राजश्व परामर्श समिति, स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति र बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिको व्यवस्थालाई नै निरन्तरता दिएको छ भने अन्तर्संरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४ ले स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई समयसिमामा आबद्ध गर्ने थप व्यवस्था गरेको छ । जसअनुसार नगरपालिकाहरूले वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा निम्नबमोजिमको सात चरण र समयसिमा निर्धारण गरिएको छ ।

चरण	समयसिमा
चरण १ : बजेटको पूर्वतयारी	
<ul style="list-style-type: none"> आय-व्ययको प्रक्षेपण गरिएको तथ्याङ्कसहितको विवरण सङ्घीय सरकारमा पेश गर्ने । सङ्घ र प्रदेशबाट बजेटको सिमा प्राप्त गर्ने । 	पुस मसान्तभित्र
चरण:२ स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण	वैशाख १० गतेभित्र
चरण: ३ वस्ती तहको योजना छनोट	वैशाख मसान्तभित्र
चरण: ४ वडा तहको योजना छनोट तथा प्राथमिकीकरण	जेष्ठ १५ भित्र
चरण: ५ वडा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा	असार ५ भित्र
चरण: ६ नगर कार्यपालिकाबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती	असार १० भित्र
चरण: ७ नगरसभाबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती	
<ul style="list-style-type: none"> बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुति बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती 	असार १० भित्र
	असार मसान्तभित्र

३.७ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५ (नमुना) :

स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भई स्थानीय सरकारहरू क्रियाशील भएको करिब २ वर्षपछि राष्ट्रिय योजना आयोगको पहलमा स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५ (नमुना) कार्यान्वयनमा आएको छ । यस दिग्दर्शनअनुसार स्थानीय तहले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ बमोजिम दीर्घकालीन, मध्यकालीन, रणनीतिक, विषय क्षेत्रगत योजना वा वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्नेसम्बन्धी प्रावधानहरूलाई पद्धतिसङ्गत ढङ्गबाट सञ्चालन गर्न, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन तहसम्मको कामलाई व्यवस्थित बनाउन प्रयास गरिएको छ । यो नमुना दिग्दर्शनको माध्यमबाट स्थानीय तहलाई हालसम्मको अल्पकालीन वा वार्षिक योजना तथा बजेट विनियोजन पद्धतिमा परिमार्जन गरी दीर्घकालीन सोचसहितको मध्यकालीन वा आवधिक योजना तर्जुमा गर्न र सो आवधिक योजनालाई स्थानीय तहको वार्षिक योजना, कार्यक्रम र बजेटसँग तादात्म्यता मिलाउन तर्कबद्ध पद्धति अवलम्बन गर्न मार्गदर्शन गरिएको छ ।

यस दिग्दर्शनले समुच्च स्थानीय तह अर्थात गाउँ तथा नगरपालिकाहरूका लागि योजनाको वर्गीकरण, योजना तर्जुमाका आधार, मध्यकालीन आवधिक योजना तर्जुमाका लागि आठ चरणको प्रक्रिया, योजना कार्यान्वयन कार्ययोजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धति र स्थानीय तहको आवधिक योजना र वार्षिक योजनाबीचको अन्तर्सम्बन्ध, प्राथमिकता निर्धारणका आधारहरू र मध्यकालीन खर्च संरचना, दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी विस्तृत विवेचना गरिएको छ ।

नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमा र प्रक्रिया

४.१ पृष्ठभूमि :

नेपालका नगरपालिकाहरूको नगर विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई विवेचना गर्दा साविकमा रहेका नगरपालिकाहरूमध्ये अधिकांशले वार्षिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनमै सीमित रहेको पाइन्छ भने केहीले परियोजना तथा कार्यक्रमहरूको सूची र लागत अनुमानमा आधारित एकीकृत कार्यमूलक योजनाको समेत अभ्यास गरेको देखिन्छ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ र नियमावली २०५६ कार्यान्वयनमा आएपछि, स्थानीय विकास मन्त्रालयको पहलमा केही नगरपालिकाहरूको आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा गरिएको थियो भने पछिल्लो समयमा नगरपालिकाहरूले बृहत् शहरी विकास योजना तयारी थालनी गरिएको थियो । सङ्घीय संरचना कार्यान्वयनमा आएपछि, शहरी विकास विभागको पहलमा १ सय ८५ नयाँ नगरपालिकाहरूमा एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्यमा प्राविधिक तथा वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराउने नीति र परियोजना कार्यान्वयनमा आएपछि, नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई न्युनतम रूपमा मध्यकालीन योजना प्रक्रियामा रूपान्तरण गर्ने पहलको थालनी भएको देखिन्छ ।

सङ्घीय राजनीतिक प्रणालीको कार्यान्वयन र राज्यको पुनर्संरचनापश्चात् गठन भएका स्थानीय तहका सरकारको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नेसम्बन्धी कानुनी व्यवस्थाअन्तर्गत गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । प्रचलित स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन र अन्तर्संरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनले परिभाषा गरेअनुसार सात चरणको वार्षिक योजना प्रक्रियालाई बढी प्राथमिकता दिएको देखिन्छ । अधिकांश नगरपालिकाहरू यही कानुनी व्यवस्थाअन्तर्गत अल्पकालीन अर्थात् वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा तहसम्म मात्र सीमित रहेको अवस्था छ भने केही नगरपालिकाहरू राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी भएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा (नमुना) दिग्दर्शन २०७५ ले परिभाषा गरेबमोजिम नगरपालिकाहरूको भौगोलिक धरातल, अवसर र सम्भावनाको विश्लेषणको आधारमा गरी १५ देखि २० वर्षको दीर्घकालीन सोच वा दूरदृष्टि (Longt -Term Vision) सहित ५ वर्षको आवधिक लक्ष्य (Medium-Term Goal) र मध्यकालीन खर्च संरचना (Medium -Term Expenditure Framework) सहित विषयक्षेत्रगत उद्देश्य (Thematic Objectives) र रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम र लागत अनुमानसहितको रणनीतिक आवधिक योजना (Strategic periodic Plan) तर्जुमाको थालनी भएको छ ।

४.२ तीन तहका आवधिक विकास योजनाहरूबीचको अन्तर्सम्बन्ध :

तीनै तहका सरकारहरूले तयार गर्ने आवधिक विकास योजनाहरूबीच निम्न साभ्ना उद्देश्यहरू हासिल गर्नेतर्फ अन्तर्सम्बन्धित बनाउनुपर्ने हुन्छ ।

- दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै वि. सं. २०८७ सम्म नेपाललाई मध्यम आम्दानी भएको मुलुकको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने ।
- वि. सं. २१०० सम्म नेपाललाई उच्च आय भएको मुलुकका रूपान्तरण गर्ने समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको दूरदृष्टि (Vision 2100) कार्यान्वयन गर्ने ।
- १५औँ योजनामा राज्यका नीतिका रूपमा अङ्गीकार गरिएका राष्ट्रिय सुरक्षा, सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरण, कृषि, भूमिसुधार, उद्योग र वाणिज्य, प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, सम्बर्द्धन र उपयोग, श्रम र रोजगार, सामाजिक न्याय र समावेशीकरण तथा न्यायसम्बन्धी विषयहरू ।
- १५औँ योजनालाई परिपूरकको रूपमा सघाउन स्थानीय तहले साभा अधिकारक्षेत्रको रूपमा राष्ट्रिय योजना कार्यान्वयन गर्न सघाउने विषयहरू ।
- प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहले प्रदेशलाई सघाउन पर्ने विषयहरू ।
- तीनै तहको साभा अधिकारक्षेत्रको रूपमा रहेका राष्ट्रिय दायित्वसम्बन्धी विषयमा प्रदेश र स्थानीय तहले नेपाल सरकारलाई सघाउनुपर्ने विषयहरू ।
- आ-आफ्ना एकल अधिकारक्षेत्रको समग्र विषयलाई निर्देशित गर्ने विषय ।

४.३ योजना एक साभा दस्तावेजको रूपमा :

दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न नगरपालिकातहमा विकाससँग सम्बन्धित सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रसमेतको आवधिक विकास योजना तर्जुमा, स्रोत साभेदारी र कार्यान्वयनमा उत्तिकै भूमिका र योगदान रहने भएकाले आवधिक विकास योजना विकाससँग सम्बन्धित सबैको साभा दस्तावेज बनाउनु आवश्यक छ । यसर्थ योजना तर्जुमा प्रक्रिया सहभागितामूलक एवं पारदर्शी बनाउनुपर्ने र सबै साभेदारहरूको सक्रिय संलग्नता सुनिश्चित गरी साभा दृष्टिकोण र समभदारी विकास गर्नुपर्दछ । आवधिक नगर विकास योजना साभा दस्तावेजका रूपमा बन्ने भएकाले यसको प्रयोग र कार्यान्वयनमा नगरपालिका, छिमेकी अन्य स्थानीय तह, दातृनिकाय, विकास साभेदार, गैसस र स्थानीय सरोकारका अरू पक्षबीच साभा धारणा बनाउन उपयुक्त हुन्छ ।

नगरपालिकाको आवधिक योजना उपलब्ध साधन स्रोतबाट उच्चतम प्रतिफल र विकास नतिजाका लागि अपनाउने व्यवस्थापनको सिद्धान्त र औजारहरूको प्रयोग गरी तयार गरिने व्यवसायिक योजना पनि हो । यसमा सोच तथा लक्ष्य र प्रतिफल प्राप्तिसम्बन्धी नतिजाहरू निकाल्ने उपक्रमहरू राखिएको हुन्छ । तिनको कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएका आयोजना तथा क्रियाकलाप वा गतिविधिहरू लगानी आकर्षित गर्ने औजारको रूपमा प्रयोग हुन्छन् । आवधिक विकास योजना एक व्यवसायिक रणनीतिक योजना समेत हो । लगानी इच्छुक राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विकास संस्थाहरूले प्रस्ताव गरिएका योजना र अनुमानित प्रतिफलबीचको सम्बन्ध, नगरपालिकाको कार्यान्वयन क्षमता, नीति प्रतिबद्धता, आर्थिक विश्लेषण र आर्थिक नियन्त्रण तथा अनुगमनसम्बन्धी व्यवस्थाको लेखाजोखा गरेर नै लगानी प्रत्याभूत गर्ने हुनाले आवधिक नगर विकास योजना एक लगानी आकर्षक व्यवसायिक दस्तावेजको रूपमा समेत तयार गर्न उपयुक्त हुन्छ ।

४.४ नगरपालिकाले बनाउनुपर्ने योजना तथा प्रतिवेदनहरू :

नगरपालिकाहरूले निम्न अनुसारका योजनाहरू र प्रतिवेदनहरू बनाउनु पर्दछ ।

१. नगरपालिकाको स्थितिपत्र
२. आवधिक नगर विकास योजना
३. त्रि-वर्षिय मध्यकालीनखर्च संरचना
४. वार्षिक योजना
५. वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
६. योजनाको मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

४.५ नगरपालिकाको स्थितिपत्र र विषयवस्तु :

नगरपालिकाले आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा पूर्व सबै वस्तुस्थितिको विवरण आउने गरी स्थितिपत्र तयार गर्नुपर्दछ । स्थितिपत्रमा नगरपालिकाको आधार वर्ष सूचनाहरू विश्लेषण गर्नुपर्छ । सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका नीति, रणनीति तथा कार्यक्रम र योजना तर्जुमा प्रक्रियासम्बन्धी निर्देशन तथा मार्गदर्शनहरूको समीक्षा गरेर नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा प्रयोजनका लागि निम्न विषयवस्तुको विवरणसहितको स्थितिपत्र तयार गर्नुपर्दछ ।

- ☛ सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका नीति तथा कार्यक्रमहरूका प्राथमिकता क्षेत्रहरू
- ☛ सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका कार्यक्रमहरूका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, परिमाणात्मक लक्ष्य तथा सूचकहरू
- ☛ दिगो विकास लक्ष्य वि.सं. २०७२-२०८७ का सूचकहरू
- ☛ नगरपालिकाको योजना तयार गर्ने मापदण्ड र मानदण्ड
- ☛ समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीका सूचकहरू

नगरपालिकाको स्थितिपत्रमा देहायका विषयक्षेत्रसम्बन्धी विवरणहरू समावेश गर्न उपयुक्त हुन्छ ।

४.५.१ भूमिका : भूमिका, उद्देश्य, स्थानीय तहमा सञ्चालित योजना तथा कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन, अध्ययन विधि, वस्तुस्थितिको विवरण जसअन्तर्गत विशेषत लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलन, आधाररेखा सूचना, तथ्याङ्कको खण्डीकरण, तथ्याङ्कको विश्लेषण र अध्ययन सीमा ।

४.५.२ स्थानीय तहको भौगोलिक चरित्र : भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा राजनीतिक, प्रशासनिक विभाजन, भू-धरातल, भू-क्षेत्र (टोपोग्राफी), भिरालोपना, माटोको बनावट र उर्वराशक्ति, भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र, जलवायु, जलस्रोत, समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.३ जनसङ्ख्याको चरित्र : जनसङ्ख्याको आकार (वडा र बस्तीस्तरको छुट्ट्याउने), जनसङ्ख्याको वृद्धिदर ग्रामीण र शहरी क्षेत्र छुट्टिने गरी) र जनसङ्ख्या प्रक्षेपण, जनसङ्ख्याको

विश्लेषण, प्रजनन दर, जन्म, मृत्यु, बसाइँसराई, जनसङ्ख्याको बनावट, उमेर समुह, लिङ्ग, एकल महिला, जनसङ्ख्याको वितरण, शहरी तथा ग्रामीण, भौगोलिक वितरण (जनघनत्व/घनाबस्ती/शहरीकरण), धर्म, जातजाति तथा भाषागत एवं अपाङ्गता, भूमिहीन सुकुम्बासी, अव्यवस्थित बसोबासीअनुसार जनसङ्ख्या विवरण, जनसाङ्ख्यिक समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.४ भू-उपयोगको स्थिति : वर्तमान भू-उपयोग, शहरीकरण, भू-उपयोगसम्बन्धी नक्साहरू उपलब्ध भएसम्म), भिरालोपनका नक्सा, कृषि भू-उपयोगसम्बन्धी नक्साहरू, वातावरण संवेदनशील क्षेत्र नक्शा, शहरी भू-उपयोगसम्बन्धी नक्सा, भू-उपयोगसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.५ शहरीकरण तथा वस्ती विकासको स्वरूप र चरित्र : शहरीकरण, वस्ती विकासको स्वरूप र वस्ती शृङ्खला, शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रमा आवास स्थिति, शहरीकरणसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.६ नगरपालिकाको आर्थिक स्थिति : नगरपालिकाको अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरूप, कृषि प्रणाली, सिँचाइ, कृषि उत्पादन तथा खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरता, पशुपंक्षीजन्य तथा माछा उत्पादन तथा आत्मनिर्भरता, फलफूल तथा तरकारीको उत्पादन स्थिति, कृषि भूमिको आकार तथा स्वामित्वको स्थिति, मलखाद, उन्नत बिउ, कृषि औजार, कृषि ऋण उपयोग, पहुँच तथा आपूर्ति स्थिति, कृषि उपजको भण्डारको सुविधाको स्थिति, सिञ्चित क्षेत्र तथा सिँचाइ प्रणाली, स्थानीयस्तरमा खाद्य सुरक्षाको अवस्था, स्थानीय तहको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण, आर्थिक अन्तर्सम्बन्ध, अन्तरक्षेत्र जस्तै : कृषि, वन आदि, अन्तर स्थानीय तह, नगरपालिकामा वैदेशिक लगानीको स्थिति, घरपरिवारको आयस्तर तथा गरिबीको स्थिति, स्थानीय अर्थतन्त्रसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.७ श्रमशक्ति तथा रोजगारीको स्थिति : उमेर समुह १६ देखि २४ सम्मको अवस्था (युवा रोजगारीको अवस्था), उमेर समुह २४ देखि ५९ वर्षसम्मको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रमा कार्यरत महिलाहरूको स्थिति, समस्या, चुनौती र सिफारिस, स्वदेशी तथा विदेशी रोजगारीको अवस्था लिङ्ग तथा सामाजिक समुहअनुसार), विप्रेषण रकम, बेरोजगार दर, अर्धबेरोजगार दर, निकट भविष्यमा सृजना हुन सक्ने रोजगारी, रोजगारसम्बन्धी समस्या, तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.८ उद्योग तथा खानी क्षेत्रको स्थिति : औद्योगिक विकासको स्थिति तथा औद्योगिक उत्पादन-लघु घरेलु तथा साना समेत), प्रमुख स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणको स्थिति, स्थानीय उत्पादनको बाह्य उत्पादनसँग गर्नुपर्ने प्रतिस्पर्धाको स्थिति, उद्यमशीलता, सीप विकास, बजारीकरण सेवा, कर्जा, बजार सूचनामा उद्यमीको पहुँचको स्थिति, स्थानीय कच्चा पदार्थको उपलब्धता तथा उपयोगको स्थिति, खानी स्रोत तथा उपयोग, अन्य उद्योग तथा खानीजन्य विवरणहरू, उद्योगसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.९ व्यापार, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको स्थिति : थोक तथा खुद्रा व्यापार, निकासी, पैठारी स्थिति, ढुवानी तथा भण्डार, वित्तीय तथा व्यवसाय सेवा, पर्यटन विकास, अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरू, स्थानीय तहमा महिला तथा विपन्न, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूबाट सञ्चालित व्यापार, सेवा तथा सामाना गर्नु परेका चुनौती, वित्तीय व्यवस्थापनसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.१० भौतिक पूर्वाधार, सञ्चार र प्रविधिको स्थिति : सडक यातायात, सडक यातायातको स्थिति, ग्रामीण यातायातको आवश्यकता, सडक वर्गीकरण तथा सडक घनत्व, द्वन्द्व तथा भूकम्पमा ध्वस्त भएका पूर्वाधारको अवस्था, अन्य यातायातका माध्यमहरू, सञ्चार सुविधा, हुलाक, टेलिफोन, इमेल, इन्टरनेट, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, रेडियो, वडा तथा बस्तीअनुसार विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा विकास स्थिति विद्युतीकरणको अवस्था, नवीकरणीय/वैकल्पिक ऊर्जा विकासको अवस्था र वितरण स्थिति, लघु तथा साना जलविद्युत, बायोग्यास, सौर्य ऊर्जा, सुधारिएको घट्ट, उन्नत चुल्हो/बायो ब्रिकेट/जैविक इन्धन, लघु तथा साना जलविद्युत, नवीकरणीय ऊर्जा विकास र तिनीहरूको प्रयोगको सम्भावना, शहरी तथा ग्रामीण खानेपानी आपूर्ति र पहुँच स्थिति, शहरी तथा ग्रामीण सरसफाईको स्थिति, खानेपानीका सम्भावित स्रोतहरू र तिनको उपयोगको स्थिति, विद्यालयहरूमा खानेपानी तथा सरसफाई (छात्र र छात्राका लागि शौचालय) सुविधाको स्थिति, खुला दिशामुक्त क्षेत्रको स्थिति, ढल निकास र फोहोरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन, नदी नियन्त्रण भौतिक पूर्वाधारसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.११ शिक्षा तथा खेलकुदको स्थिति : नगरपालिकाको शैक्षिक तथा साक्षरता स्थिति, शिक्षा सेवा तथा सुविधा, पूर्वाधारको माग तथा आपूर्तिको स्थिति, शिक्षक सङ्ख्या र तालिम, मानव संसाधन विकासको स्थिति, बाल विकास, छात्रछात्राको अवस्था, भर्ना तथा स्कूल परित्याग दर, (आधारभूत र मा.वि.तह), विद्यालय पुग्न लाग्ने समय, वैकल्पिक एवं अनौपचारिक शिक्षा, विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा बाल प्रतिनिधित्व, अपाङ्गता भएका छात्रछात्रासम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, उच्च शिक्षा, क्याम्पस र विश्वविद्यालय, प्राविधिक र अप्राविधिक शिक्षा आदिको स्थिति, खेलकुद पूर्वाधार र खेलको स्थिति, शिक्षा तथा खेलकुदसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.१२ स्वास्थ्य स्थिति : स्वास्थ्य सेवा सुविधा र स्वास्थ्य स्थिति, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद, अस्पताल, निजी अस्पताल, बर्थिङ्ग सेन्टर, औषधी पसल, स्वास्थ्य संस्था पुग्न १ घण्टाभन्दा बढी समय लाग्ने घरपरिवार सङ्ख्या, स्वास्थ्य संस्थामा मानव संसाधनको स्थिति (डाक्टर, नर्स, स्वास्थ्य कर्मी), खोपको अवस्था, कोरा जन्म तथा मृत्युदर, मातृस्वास्थ्य, महिला स्वास्थ्य, पोषण, प्रमुख रोगहरू र तिनको रोकथाम, सरसफाई तथा वातावरणीय स्वास्थ्य, संक्रमित रोगको स्थिति (संक्रमित, प्रभावित सङ्ख्या, जोखिम क्षेत्र, सही जानकारी भएको १५ देखि २४ वर्ष उमेर समुह) स्वास्थ्यसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.१३ समाज कल्याण तथा सामाजिक सुरक्षाको स्थिति : बालगृह, वृद्धाश्रम, हिंसा पीडित, बेचबिखनमा परेका युवती तथा महिलाहरूका लागि सुरक्षित घर, सडक बालबालिकाको स्थिति, सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्तकर्ता र वर्तमान स्थिति, छात्रवृत्ति वितरणको स्थिति, पोषण भत्ता वितरण स्थिति, नागरिक सुरक्षा सेवा, अपराधिक घटनाको प्रवृत्ति, नागरिक प्रहरीको अनुपात, महिला प्रहरी, सुरक्षा अवस्था, महिला तथा बालबालिकाको विकास स्थिति, शैक्षिक स्थिति र पहुँच, स्वास्थ्य स्थिति तथा प्रजनन स्वास्थ्य, सीप विकास, क्षमता विकासको स्थिति, वैवाहिक स्थिति/बालविवाह आदि । भेदभाव, छुवाछुत, महिलाविरुद्ध हिंसा सामुदायिक र राजनीतिक क्रियाकलापमा सहभागिता र प्रतिनिधित्व, सेवा र सुविधा माथिको पहुँच, नियन्त्रण र शक्ति विश्लेषण (निर्णय प्रक्रियामा पहुँच), विकासको हरेक चरणमा महिला तथा पिछडिएका वर्गको सहभागिता तथा विकासको प्रतिफलबाट लाभान्वित वर्गको पहुँच, एकल महिलाको स्थिति, द्वन्द्व पीडित महिला, बालबालिकाको अवस्था, बालश्रमको अवस्था, अभिभावकविहीन बालबालिकाको अवस्था, समुदायमा आधारित बाल संरक्षण प्रणाली, पीडित महिला/बालबालिकाको न्यायमा पहुँचको स्थिति, महिला/बालबालिकाका लागि अल्पकालीन आश्रयस्थलको स्थिति, उपेक्षामा परेका बालबालिकाको स्थिति, महिला/बालबालिका घरमुली रहेको अवस्था, समाज कल्याण तथा सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.१४ उपेक्षित उत्पीडित, पिछडा वर्ग, दलित तथा जनजातिको स्थिति : शैक्षिक स्थिति, गरिबीको स्थिति, रोजगारीको स्थिति, स्वास्थ्य स्थिति, समग्र सामाजिक स्थिति (नियन्त्रण र शक्ति विश्लेषण निर्णय प्रक्रियामा पहुँच) सामुदायिक र राजनीतिक क्रियाकलापमा सहभागिता र प्रतिनिधित्व, सेवा र सुविधामाथिको पहुँच, दृष्टिविहीन तथा शारीरिक असक्तताको अवस्था, तेश्रो लिङ्गीको स्थिति, स्थानीयस्तरमा मानवअधिकारको अवस्था, स्थानीयतहमा दलित तथा जनजातिका समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.१५ वन, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनको स्थिति : वन क्षेत्रको स्थिति, वन संरक्षण तथा जैविक विविधता, वन उत्पादन तथा सामुदायिक सहभागिता, वन पैदावारको माग तथा आपूर्ति स्थिति, शहरी वातावरण स्थिति, वायु तथा जलीय प्रदूषण, ध्वनि प्रदूषण, माटो जमिन प्रदूषण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, अन्य वातावरणीय समस्याहरू, ढल निकास, ग्रामीण वातावरणीय स्थिति, भूक्षय तथा बाढीपहिरो, नदी कटान, वन डँढेलो, घरभित्रको वायु प्रदूषण, जलाधारको अवस्था, बाढी, पहिरो, नदी कटान, हुरी बतासबाट सम्भावित जोखिमको अवस्था, जलवायु परिवर्तन संवेदनशील क्षेत्रमा नवीकरणीय ऊर्जाको अवस्था, जलवायु अनुकूलन योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनको स्थिति, स्थानीय तहमा वन, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.५.१६ संस्थागत स्रोत तथा क्षमता : वित्तीय स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण, नगरपालिका, गैसस/नगरिक समाजहरूको क्षमता विकास र वित्तीय अवस्था, स्थानीय तहको आर्थिक स्रोतको तथा आय, आन्तरिक स्रोत स्थिति तथा प्रक्षेपण, सङ्घीय सरकारको समानिकरण अनुदान, सङ्घीय

तथा प्रान्तीय सरकारका सशर्त र विशेष अनुदान, सहयोग तथा राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त रकम र सोको प्रक्षेपण, स्थानीय तहको आर्थिक स्रोत परिचालन तथा आय स्थिति, जनसहभागिता परिचालन स्थिति तथा प्रक्षेपण, सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन, नागरिक समाज, सङ्गठनको प्रवर्द्धनको स्थिति, योजना, आयोजना र कार्यक्रमहरूको अनुगमन, बालबालिका, महिला, दलित, जनजाति समितिहरूको प्रभावकारिता, नगरपालिका तहमा गठित समितिहरू र तिनिहरूको क्रियाशीलता (विपद् व्यवस्थापन, बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन, सामाजिक सुरक्षा व्यवस्थापन समिति), सामाजिक परिचालन, सार्वजनिक लेखाजोखा, सार्वजनिक सुनुवाई, नागरिक वडापत्रको अनुगमन स्थिति, लैङ्गिक तथा समावेशी परीक्षण एवं लेखाजोखासम्बन्धी अवस्था । नगरपालिकाको विषयगत कार्यक्रममा लगानी स्थिति तथा प्रक्षेपण, सङ्घीय/प्रदेशस्तरीय विषयगत कार्यक्रम र आयोजनामा लगानी स्थिति तथा प्रक्षेपण, गैसहरूले आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधार सृजना गर्ने कार्यक्रममा गरेको लगानी तथा प्रक्षेपण, निजी क्षेत्रले आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधार सृजना गर्ने कार्यक्रममा गरेको लगानी तथा प्रक्षेपण । नगरपालिकाको जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमता विश्लेषण, योजना तथा कार्यान्वयन क्षमता विश्लेषण, योजना तथा कार्यान्वयनका लागि संस्थागत स्वरूप, संस्थागत समन्वय तथा सञ्जाल, स्रोत उपयोग स्थिति (शीर्षकगत खर्च विश्लेषण, सञ्चालनमा रहेका आयोजना सङ्ख्या र आयोजना सम्पन्न गर्ने दर, विनियोजित रकमको निकास र खर्चको स्थिति), नगरपालिका तहमा दिगो विकास लक्ष्यले निर्धारण गरेका सूचकहरूको अवस्था, विस्थापितहरूको अवस्था र पुनर्स्थापना, द्वन्द्व विस्थापित, प्रकोप विस्थापित, शान्ति, विकास र पुनर्संरचनासम्बन्धी गतिविधि, योजनाको लागि उपलब्ध वित्तीय स्रोतको संक्षिप्त विवरण तथा प्रक्षेपण, अन्तर स्थानीय तह सम्बन्ध राजश्व, स्रोत परिचालन, संस्थागत स्रोत तथा क्षमतासम्बन्धी समस्या तथा चुनौती, सारांश र सिफारिसहरू ।

४.६ नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण (Municipal Profile) तयारी :

नगर पार्श्वचित्रलाई नगरको ऐनाको रूपमा लिइन्छ, ताकी नगर पार्श्वचित्र हेरेपछि नगरपालिकालाई सम्पूर्ण रूपमा अवलोकन गर्न सकिने अवस्था हुन्छ । तर नगरपालिकाहरूले तयार गरेको नगर पार्श्वचित्र तथ्याङ्कको लागि तथ्याङ्क बनेको तर आवधिक वा वार्षिक नगर विकास योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक आधार सूचना बन्न कम मात्र सकेको अवस्था देखिएको छ । नगर पार्श्वचित्रमा उल्लेखित भू-भौगोलिक, आर्थिक सामाजिक तथ्याङ्कको सान्दर्भिकता, तादात्म्यता र उपयोगको अवस्थामा समेत जटिलता देखिएको हुँदा नगरपालिकाको आवधिक योजना वा वार्षिक योजना तर्जुमा वा बजेट तर्जुमा गर्नुपूर्व नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट जारी भएको गाउँ र नगर वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि २०७५ बमोजिम परिभाषित गरिएका चरण, विधि, पद्धति र विषयक्षेत्रअनुसार सूचना प्रविधिमा आधारित नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण (Profile) र प्रत्येक विषयक्षेत्रसम्बन्धी आधार नक्सा तयार गरी स्वचालित रूपमा अद्यावधिक हुने व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ । कार्यविधिअनुसार तयार भएको नगर पार्श्वचित्र नगरपालिकाको आधिकारिक website माफत सार्वजनिक गर्नुपर्दछ ।

चित्र नं १: गाउँ/नगर वस्तुस्थिती विवरण तयारीका चरणहरू

वस्तुस्थिती विवरण तयारी र प्रकाशन	७. सातौं चरण
वस्तुस्थिती विवरण प्रमाणीकरण कार्यशाला	६. छैटौं चरण
वस्तुस्थिती विवरण मस्यौदा तयारी	५. पाँचौं चरण
तथ्याङ्क विश्लेषण, प्रस्तुति तथा स्रोत नक्सा तयारी	४. चौथो चरण
सर्वेक्षण वा तथ्याङ्क सङ्कलन	३. तेस्रो चरण
वस्तुस्थिती विवरण तयारी गोष्ठी तथा कार्य योजना स्वीकृती	२. दोस्रो चरण
वस्तुस्थिती विवरण ढाँचा, सर्वेक्षण औजार तथा विधि स्वीकृती	१. पहिलो चरण

स्रोत: गाउँ र नगर वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि २०७५

४.७ नगरपालिकाको आधार नक्सा (Municipal Base Map) तयारी :

नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको मूल आधार बनेको जमिन हो र जमिनको भू-धरातलीय स्वरूप, त्यसको उपयोगको अवस्था, आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधार संरचनाहरूको अवस्थिति, भौतिक पूर्वाधार संरचनाहरूको अवस्थिति, बस्ती विकासको अवस्थालगायतका विषयहरूको वर्तमान अवस्थालाई नक्सामा चित्रण गर्ने कार्य नै आधार नक्सा तयारीको कार्य हो । नगरपालिकाको यही आधार नक्साको आधारमा नै नगरको आधार अवस्था र योजना अवधिमा सञ्चालन गरिने आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, भौतिक पूर्वाधार विकास, वन, वातावरण र विपद् जोखिमजस्ता क्षेत्रसँग सम्बन्धित कार्यक्रम, आयोजना तथा परियोजनाहरू के-कति परिमाणमा के-कस्तो भू-भौगोलिक क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने भन्ने कुराको यकिन गर्न सम्भव हुन्छ । यसर्थ भौतिक उपस्थिति हुने कुनै पनि आयोजना वा परियोजना कार्यान्वय गरिने स्थान निर्धारण गर्ने प्रमुख आधार नै आधार नक्सा भएकाले नगरपालिकाले दीर्घकालीन, मध्यकालीन योजना तर्जुमा गर्दा वा ती योजनाअन्तर्गत कार्यक्रम, आयोजना तथा परियोजनाहरू तर्जुमा गर्नुपूर्व नगरपालिकाले आफ्नो नगरको आधार नक्सा तयार गर्नु आवश्यक छ ।

दीर्घकालीन सोचसहितको रणनीतिक आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा प्रक्रिया

सङ्घीय राजनीतिक प्रणालीको कार्यान्वयन र राज्यको पुनर्संरचनापश्चात गठन भएका स्थानीय तहका सरकारको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न कार्यान्वयनमा आएको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले गरेको कानुनी व्यवस्थाअन्तर्गत नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्थाअनुसार नगरको दीर्घकालीन परिकल्पना वा दूरदृष्टि वा सोचसहितको आवधिक रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत विकास योजनातर्जुमा गर्दा निम्न प्रक्रिया वा पद्धति अवलम्बन गर्नुपर्दछ ।

५.१ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियाको पूर्वतयारी :

नगरपालिकामा निर्वाचित पदाधिकारी बहाली भइसकेपछि निर्वाचन घोषणापत्र तथा नेतृत्वको अठोट र प्रतिबद्धतालाई कार्यान्वयन गर्न सर्वप्रथम आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमाको विषयलाई छलफलको विषय बनाइनु पर्दछ । यस्तो छलफलबाट योजना तर्जुमाको आवश्यकताका बारेमा सहमति कायम भइसकेपछि सो विषयलाई कार्यपालिकाबाट आधिकारिक निर्णय गरी योजना तर्जुमा प्रक्रिया अघि बढाउन उपयुक्त हुन्छ । यसरी निर्णय भएपश्चात आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियाको अन्य पूर्वतयारीलाई अघि बढाउन सहज हुन्छ ।

नगरपालिकाको आवधिक नगर विकासयोजना सङ्घीय तथा प्रादेशिक नीति तथा कार्यक्रमलाई दृष्टिगत गरी तयार गर्नुपर्ने भएकाले पूर्वतयारीको क्रममा विद्यमान नीति, रणनीति तथा योजना तर्जुमा प्रक्रियासम्बन्धी निर्देशन तथा मार्गदर्शनहरूको लेखाजोखा जरूरी हुन्छ । यसका साथै योजना तर्जुमा प्रक्रियासम्बन्धी गतिविधिहरूको व्यवस्थित सञ्चालनका लागि प्रक्रिया प्रारम्भ गर्नुअगाडि सिर्जना गर्नुपर्ने प्रशासनिक तथा व्यवस्थापकीय पूर्वाधारहरूको पूर्वानुमान गरी सोको व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । योजना तर्जुमा प्रक्रिया समय र परिस्थितिअनुसार फरक हुन सक्ने भए तापनि योजना तर्जुमा प्रक्रियाको तयारी तथा पूर्वआवश्यकताहरूको व्यवस्थापन गर्दा तपसिलबमोजिमका कार्यहरू सम्पादन गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

५.२ नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा पद्धतिको छनोट :

आवधिक विकास योजना तर्जुमाका तीनवटा पद्धति प्रचलित छन:-

- ◆ पहिलो : सहभागितात्मक प्रक्रियामुखी तयारी गर्ने पद्धति
- ◆ दोस्रो : विषयविज्ञद्वारा तयारी गर्ने पद्धति
- ◆ तेस्रो : विषयविज्ञ सम्मिलित सहभागितात्मक मिश्रित पद्धति

आवधिक नगर विकास योजना स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक प्रक्रियामुखी पद्धतिबाट मात्र तर्जुमा गरिँदा विषयक्षेत्रको वस्तुगत विश्लेषण नभइ महत्वाकाङ्क्षी योजनाहरूको फेहरिस्त

बन्ने हुँदा लगानी स्रोत जुटाउन कठिन हुनजान्छ । यसैगरी विशेषज्ञहरूको संलग्नतामा मात्र आवधिक विकास योजनाको तर्जुमा गर्दा यो बढी सिद्धान्तमुखी हुने, स्थानीय चाहनाभन्दा टाढा हुने र स्थानीय वस्तुपरक नहुनेजस्ता कमजोरीहरू देखिन सक्छन् । तसर्थ प्रक्रियागत तथा विशेषज्ञता दुवैको सम्मिश्रणबाट आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्न सकिएको अवस्थामा वास्तविकताको नजिक हुन्छ । तसर्थ विषयविज्ञ सम्मिलित सहभागितात्मक मिश्रित योजना तर्जुमा पद्धति अपनाउन उपयुक्त हुन्छ ।

५.३ कार्यसूचीसहितको कार्यतालिका र जिम्मेवारी निर्धारण :

दीर्घकालीन सोचसहितको आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमाका लागि सम्पादन गरिने कार्यहरूको कार्यसूची, कार्यतालिका र सो कार्य सम्पन्न गर्ने व्यक्ति वा संस्था वा कार्यालय र सम्पन्न गरिसक्नुपर्ने समयावधि किटान गरी कार्यतालिका तयार गर्नुपर्दछ । यसका लागि नमुनाको रूपमा देहायबमोजिमको कार्यसूची र कार्यतालिकालाई उपयोग गर्न सकिन्छ :

कार्यसूची (क्रियाकलाप)	संलग्नता (जिम्मेवारी)	समयावधि
१. दीर्घकालीन सोचसहितको आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा तयारी बैठक	नगरप्रमुख, उपप्रमुखसहित नगर कार्यपालिका सदस्यहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र आवश्यक जिम्मेवार पदाधिकारीहरूसहित महिला तथा सिमान्तकृत वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने	पहिलो महिना
२. नगरपालिकाको आवधिक वस्तुस्थिति विवरण (Comprehensive City Profile) तयारीका लागि तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलन	विषय क्षेत्रगत समितिका संयोजक, सदस्यहरू, विभाग, महाशाखा तथा शाखा प्रमुख, विषयगत कार्यालय र विकास साभेदारहरू, महिला तथा सिमान्तकृत वर्ग	पहिलो महिना
३. नगरपालिकाको अध्यावधिक वस्तुस्थिति विवरण विश्लेषण र लेखन	विभाग, महाशाखा तथा शाखा प्रमुख र विषयविज्ञहरू	दोस्रो महिना
४. आवश्यकताअनुसार विषय क्षेत्रगत समिति विस्तार र कार्यप्रारम्भ	कार्यपालिका	तेस्रो महिना
५. योजना तर्जुमा कार्यशाला सञ्चालन	नगरपालिका, विषयगत कार्यालय, विकास साभेदार, आर्थिक सामाजिक क्षेत्रका स्थानीय विषयविज्ञ र सरोकारवालाहरूसहित महिला तथा सिमान्तकृत वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने	तेस्रो महिना
६. विषयगत क्षेत्रगत रणनीति, आवधिक योजनाको खाका तर्जुमा र लेखन	सम्बन्धित सदस्यहरू तथा विज्ञहरू	चौथो महिना
७. समष्टिगत एकीकृत योजना दस्तावेज लेखन र छलफल	विषयगत समिति, विभाग, महाशाखा, शाखा प्रमुख एवं विषयविज्ञहरू	चौथो र पाँचौ महिना
८. आवधिक योजना स्वीकृती र प्रकाशन	नगर कार्यपालिका	छैठौँ महिना

५.४ संस्थागत संयन्त्र निर्माण :

दीर्घकालीन सोचसहितको रणनीतिक विषय क्षेत्रगत एकीकृत आवधिक योजना तर्जुमाका लागि निर्देशक समिति र विषय क्षेत्रगत समितिसहित आवश्यकताअनुसार अन्य उपसमितिहरू निर्माण गर्नुपर्दछ । यस्ता समितिहरू निर्माण गर्दा महिला तथा सिमान्तकृत वर्गको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्नुपर्ने ।

क. रणनीतिक आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा निर्देशक समिति :

दीर्घकालीन सोचसहितको रणनीतिक विषय क्षेत्रगत एकीकृत आवधिक योजना तर्जुमाको समग्र प्रक्रियालाई अनुगमन, समन्वय र आवश्यक दिशानिर्देशन गर्न देहायबमोजिमको निर्देशक समिति गठन गर्नु आवश्यक छ ।

(क) नगर प्रमुख.....	संयोजक
(ख) उपप्रमुख.....	सह-संयोजक
(ग) कार्यपालिकाका सबै सदस्यहरू.....	सदस्य
(घ) स्थानीय राजनीतिक दलका आधिकारिक प्रतिनिधि.....	सदस्य
(ङ) विषयगत कार्यालयका प्रमुखहरू.....	सदस्य
(च) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत.....	सदस्य सचिव

ख. विषय क्षेत्रगत समितिहरू गठन :

दीर्घकालीन सोचसहितको रणनीतिक विषय क्षेत्रगत एकीकृत आवधिक योजना तर्जुमाका लागि देहायबमोजिमको विषय क्षेत्रगत समितिहरू गठन गर्नु आवश्यक छ ।

क्र.सं.	विषयक्षेत्रगत समिति	समिति सम्बन्धित उपक्षेत्रहरू
१	आर्थिक विकास	<p>कृषि, पशु, उद्योग तथा वाणिज्य, पर्यटन, वित्तीय तथा सहकारी र वैदेशिक रोजगारी । यसका साथै देहायका दिगो विकास लक्ष्यः</p> <ul style="list-style-type: none"> • दिगो विकास लक्ष्य १: सबै प्रकारका गरिबीलाई सबै ठाउँबाट अन्त्य गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य २: भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्यसुरक्षा तथा उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य ८: सबैका लागि समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि, रोजगारी तथा मर्यादित कामको प्रवर्द्धन गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य १२: दिगो उपभोग र उत्पादनको ढाँचा सुनिश्चित गर्ने ।

२	सामाजिक विकास	<p>शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, भाषा, कला, संस्कृति संरक्षण, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद । यसका अतिरिक्त देहायबमोजिमको दिगो विकास लक्ष्यः</p> <ul style="list-style-type: none"> • दिगो विकास लक्ष्य ३: स्वास्थ्य जीवन सुनिश्चित गर्ने र सबै उमेर समुहका सबै मानिसको कल्याण प्रवर्द्धन गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य ४: सबैका लागि समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य ५: लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला तथा किशोरीहरूको सशक्तीकरण गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य ६: सबैका लागि खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य १०: देशभित्रै र देशहरूमाभ्र रहेको असमानतालाई न्यून गर्ने ।
३	पूर्वाधार विकास	<p>सडक तथा पुल, भोलुङ्गे पुल, यातायात, सिँचाइ, भवन तथा शहरी विकास, ऊर्जा, लघु तथा साना जलविद्युत, वैकल्पिक उर्जा र सञ्चार । यसका अतिरिक्त देहायका दिगो विकास लक्ष्यः</p> <ul style="list-style-type: none"> • दिगो विकास लक्ष्य ७: सबैका लागि खर्चले धान्न सक्ने, भरपर्दो, दिगो तथा आधुनिक ऊर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य ९: बलियो पूर्वाधार निर्माण गर्ने, औद्योगिकीकरणलाई दिगो बनाउने तथा नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्ने । • दिगो विकास लक्ष्य ११: शहरहरूलाई समावेशी, संरक्षित, सबल र दिगो बनाउने ।

४	वातावरण र विपद् व्यवस्थापन	वन तथा भू-संरक्षण, जलाधार संरक्षण, वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन । यसका अतिरिक्त दिगो विकास लक्ष्यः <ul style="list-style-type: none"> • दिगो विकास लक्ष्य १३: जलवायु परिवर्तन तथा यसका प्रभावहरू विरुद्ध लड्न तत्काल कार्य थाल्ने । • दिगो विकास लक्ष्य १५: वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भूक्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने ।
५	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन	मानव संसाधन विकास, संस्थागत क्षमता विकास, सेवा प्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको उपयोग, लेखाङ्कन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, लेखाको गुणस्तर, आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली, अन्तिम लेखापरीक्षण तथा बेरुजु फर्यौट ।

विषय क्षेत्रगत समितिको संरचना

संयोजक	नगर कार्यपालिकाले तोकेको कार्यपालिका सदस्य
सदस्य	नगरसभाका कम्तीमा एक-एकजना महिला तथा दलित सदस्यसहित तीनजना सदस्य
सदस्य सचिव	बजेट तथा कार्यक्रम समितिले तोकेको सम्बन्धित विषयक्षेत्र हेर्ने विभाग, महाशाखा, शाखा प्रमुख
साथै सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रगत शाखा, उपशाखा प्रमुख समेतलाई आमन्त्रण गर्न सकिने ।	

माथि उल्लेखित विषय क्षेत्रगत समितिहरूले नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचसहितको मध्यकालीन आवधिक योजना तर्जुमाका विभिन्न चरणमा कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो कामको आरम्भ नगरपालिकाको समस्या र सम्भावना विश्लेषणका लागि विषय क्षेत्रगत रूपमा गरिने छलफलबाट सुरु हुन्छ ।

नगरपालिकाहरूले आवधिक वा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा भौतिक पूर्वाधार र सेवा सुविधाको विषयले बढी प्राथमिकता पाउने तर अन्य आर्थिक सामाजिक एवं वातावरण संरक्षण र संस्थागत क्षेत्रले कम महत्व पाउने गरिएको सन्दर्भमा विषय क्षेत्रगत समितिहरूले माथि उल्लेखित क्षेत्र तथा उपक्षेत्र विषयहरूमा वर्तमान अवस्था (सम्भावना र अवसर), सम्भावना र अवसर उपयोगका लागि बाधा चुनौती (समस्या चुनौती) र सम्भावना र अवसर उपयोगका लागि आवश्यक नीति, रणनीति, कार्यक्रम तर्जुमा गर्न तत् विषय क्षेत्रगत रूपमा तथ्याङ्कहरूको वस्तुनिष्ठ विश्लेषण र विवेचना हुनु आवश्यक छ ।

ग. प्राविधिक समिति :

आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमासम्बन्धी कामहरू खासगरी कार्यशाला सञ्चालन, व्यवस्थापन र सहजीकरण, योजना तर्जुमा कार्यशालामा भएका सहमति र निर्णयहरूका आधारमा योजनाको खाका तयार गरी आवधिक नगर विकास योजना दस्तावेजको ढाँचामा लिपिबद्ध गर्न निर्देशक समितिले तोकेको समितिका सदस्यको संयोजकत्वमा आवधिक योजना तर्जुमा संयोजन तथा सहजीकरण समिति गठन गर्नु उपयुक्त हुन्छ। यस समितिले नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण तयारी तथा आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमासम्बन्धी विषय क्षेत्रगत रूपमा सम्पूर्ण तथ्याङ्क सङ्कलन विश्लेषणसम्बन्धी काम, छलफल, कार्यशाला सञ्चालन, योजना तर्जुमालगायतका कार्यमा संयोजन र सहजीकरण गर्नेछ।

५.५ सहभागितामूलक आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला आयोजना :

आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा प्रयोजनका लागि विषयक्षेत्रगत समितिका संयोजक र सदस्यहरू, प्रदेश योजना आयोग, जिल्ला समन्वय समिति, स्थानीय राजनैतिक दल, नगरपालिकाको विकाससँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित साभेदारहरू, नीजिक्षेत्र, विषयविज्ञ पेशाविद्, सिमान्तकृत लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, नागरिक समाजका प्रतिनिधिसहित सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरी विषयविज्ञ सम्मिलित सहभागितात्मक मिश्रित विधिअन्तर्गत कार्यशाला आयोजना गर्नुपर्दछ। कार्यशालामा सङ्घीय परिवेश र तीनवटै तहका योजना र तिनको अन्तर्सम्बन्धबारे जानकारी दिने, विकासका अन्तर्सम्बन्धित विषयहरूबारे सहभागीहरूलाई जानकारी गराउने, दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहले गर्नुपर्ने परिपूरक र समपूरकका कार्यहरूबारे जानकारी गराउने, सूचना र तथ्याङ्कका आधारमा समष्टिगत विश्लेषण र छलफल गर्ने, नगरपालिकास्तरको समस्या विश्लेषणका आधारमा लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिहरू निर्धारणलगायत आवधिक योजनाको विस्तृत तयारी गर्नुपर्दछ। कार्यशालाबाट आएका निष्कर्षहरूको टिपोट गरी आवधिक योजनामा समावेश गर्नुपर्दछ।

५.५.१ आवधिक वस्तुस्थिति विश्लेषण :

क. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण :

योजना तर्जुमा गर्नु भनेको विषय क्षेत्रगत आधार तथ्याङ्क वा सूचकको आधारमा निश्चित समयसिमाभित्र पुग्ने गन्तव्य वा प्राप्त गर्ने लक्ष्य निर्धारण गर्ने र सो गन्तव्य र लक्ष्य प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरिने विधि वा रणनीति तर्जुमा गर्न आधार तथ्याङ्क आवश्यकता पर्ने भएकाले विषय क्षेत्रगत तथ्याङ्क सङ्कलन, सूचना तथा तथ्याङ्कको तालिकीकरण र समुचित विश्लेषण गर्नुपर्दछ। तथ्याङ्क तथा सूचनालाई विश्लेषण गर्दा तलको तालिकामा उल्लेखित पद्धति अपनाउनुपर्ने हुन्छ।

विषय क्षेत्रगत सम्बन्धित प्रश्न	मापनका आधारहरू
वर्तमान अवस्था कस्तो छ ?	परिमाणात्मक (थोरै, धेरै, लम्बाई, गहिराई, अग्लो, होचो, आदिको इकाई) वा गुणात्मक (बलियो, कमजोर, थेग्ने, विग्रँदो आदिको उल्लेख)
के यो अवस्था निरन्तर रहन सक्छ ?	सेवा सुविधामा आउने परिवर्तन
अवस्थालाई निरन्तरता दिन के गर्नुपर्ने ?	कुन वर्षको कुन स्रोतको ?
तथ्याङ्क उपलब्ध छ ?	कुन वर्षको कुन स्रोतको ?
गतिविधि सञ्चालनपश्चात् आएको परिवर्तन कसरी मापन गर्ने ?	प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलन वा प्रभाव विश्लेषण आदि ।

ख. नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण :

आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिकाको वर्तमान आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वातावरण र शासकीय सूचकहरूको अवस्था के-कस्तो रहेको छ, भन्ने कुरा स्पष्ट र तथ्याङ्कीय आधार तय गर्न विषय क्षेत्रगत तथ्याङ्क तथा सूचना विवरण सङ्कलन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट जारी गरिएको स्थानीय तहको पार्श्वचित्र तयारीसम्बन्धी निर्देशिका २०७५ ले तोकेबमोजिमको नगरपालिकाको पार्श्वचित्रसम्बन्धी ढाँचालाई न्यूनतम आधार बनाई नगरपालिकहरूले आफ्नो परिवेशअनुसार आवश्यक परिमार्जन गरी सोहीबमोजिम नगरपालिकाको जनसङ्ख्या, गरिबी, बेरोजगारी, कूल गार्हस्थ उत्पादन, प्रतिव्यक्ति आय, सेवा सुविधाहरूको उपलब्धता, मातृशिशु मृत्युदर, औसत आय, खानेपानी तथा सरसफाई सुविधाको उपलब्धता, सडक, यातायात आदि विषयका तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गरी वस्तुस्थिति विवरण तयारी गर्नुपर्दछ ।

वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्दा सङ्घीय, प्रादेशिक र छिमेकी स्थानीय तहको आवधिक विकास योजनाबीच सरोकारका विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सकिने सम्भावनाहरूको समेत विश्लेषण गर्नुपर्दछ । यसका लागि देहायको संक्षिप्त खाकाको उपयोग गर्न सकिन्छ ।

स्थिति विश्लेषण	विश्लेषण गर्नुपर्ने क्षेत्र
आवधिक योजनाहरूबीचको परिपूरकता	<ul style="list-style-type: none"> तीनै तहको योजनाको दीर्घकालीन सोच र मध्यकालीन लक्ष्य एवं उद्देश्यहरू तीनै तहको योजनाले आत्मसात गरेको नीति, कार्यनीति अन्तर्सरकारी वित्त उपयोगको अवस्था राष्ट्रिय महत्वका कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति

क्षमता विश्लेषण	<ul style="list-style-type: none"> • जनशक्तिको क्षमता विश्लेषण • योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि विषय शाखाहरूको तथ्याङ्क व्यवस्थापन क्षमता • अनुगमन मूल्याङ्कन क्षमता • लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी विश्लेषण क्षमता • उपलब्ध जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमता • योजना कार्यान्वयन क्षमता • विकास आयोजनाहरूको भौतिक प्रगतिको स्थिति • प्राविधिक जनशक्तिको उपलब्धता • जनशक्तिको तालिम • जनशक्तिको माग र आपूर्तिको अवस्था
राजनीतिक दलहरूको घोषणापत्रहरूको विश्लेषण	राजनीतिक दलहरूको चुनावी घोषणापत्र तथा प्रतिबद्धताहरू

ग. सबल र दुर्बल पक्ष तथा अवसर र चुनौतीहरूको विश्लेषण :

आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमाका लागि नगरपालिकाको समग्र विकासका समस्या, चुनौती, अवसर तथा सबल पक्षहरूको समष्टिगत रूपमा र विषयक्षेत्रगत रूपमा पहिचान र विश्लेषण गरी सोको आधारमा नै आवश्यकता तथा प्राथमिकता सम्बोधन गर्न योजनामा लिइने रणनीति तथा कार्यक्रम तय गरिन्छ। माथि उल्लेखित क्षेत्र तथा विषय वा पक्षहरूको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक क्षेत्रको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र चुनौती विश्लेषण (SWOT Analysis) विधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ।

क्र.सं.	विषय वा क्षेत्र	सबल पक्ष न.पा.सँग के छ ?	दुर्बल पक्ष न.पा.सँग के छैन ?	अवसर	चुनौती	सबल पक्ष र अवसरलाई उपयोग गर्दै दुर्बलपक्ष र चुनौतीलाई हटाउने रणनीति
(क) व्यवस्थापकीय						
१	मानव, आर्थिक र वस्तुगत स्रोत					
२	नगरपालिका कार्यालयको सीप, ज्ञान र क्षमता					
३	समन्वय र साभेदारी					
४	व्यवस्थापन सूचना प्रणाली					
५	अनुगमन र मूल्याङ्कन					
(ख) विषयक्षेत्रगत र कार्यक्रमगत						
१	आर्थिक विकास क्षेत्र					
२	सामाजिक विकास क्षेत्र					
३	पूर्वाधार विकास क्षेत्र					
४	वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र					
५	संस्थागत तथा सुशासन र स्रोत व्यवस्थापन					

घ. सरोकारवालाको विश्लेषण (Stakeholder Analysis) :

नगरको समस्या पहिचान गर्ने सन्दर्भमा यसका विभिन्न सरोकारवालाहरूको विश्लेषण पनि एक महत्वपूर्ण पक्ष हो । नगरपालिकाको विकासमा सरोकारवालाको चासो, समस्या तथा अपेक्षाहरू पहिचान गरी विश्लेषण गर्नुपर्दछ । सरोकारवालाका चासोहरू समयमै पहिचान भई आवधिक योजनाले सम्बोधन गरेको अवस्थामा उनीहरूको भूमिका योजना कार्यान्वयनमा सकारात्मक हुने हुँदा योजना तर्जुमाको यस समस्या पहिचान चरणमा सरोकारवालाको विश्लेषण अत्यावश्यक प्रक्रिया हो । सरोकारवालाको विश्लेषण निम्नानुसारको विधि अपनाई गर्न उपयुक्त हुन्छ:-

- नगरपालिकासँग सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरू तथा समुहहरूको सूची तयार गर्ने ।
- सूचीमा समावेश भएका सरोकारवालाहरू लक्षित समुह, सेवाप्रदायक समुह, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, स्थानीय सङ्घ-संस्था आदिमा वर्गीकरण गर्ने ।
- सरोकारवाला विश्लेषणका लागि मुख्य-मुख्य सरोकारवालाहरू छनोट गर्ने ।
- छनोट गरिएका सरोकारवालाहरूको विशेषता, चासो, सम्भाव्यता र समस्याहरूको विश्लेषण गर्ने ।
- नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रमका लागि सरोकारवालाहरूको भूमिकालाई विश्लेषण गर्ने ।

यस प्रकारले नगरपालिकाको समस्याहरूको पहिचान र स्थानीय विकासमा प्रभाव पार्ने तत्वहरूको विश्लेषणपश्चात विगतका प्रयास तथा उपलब्धिहरूको संक्षिप्त विवरण, नगरपालिकाको प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरूको संक्षिप्त विवरण र नगरपालिकाको आर्थिक एवं सामाजिक सेवाको स्तर तथा पूर्वाधारको अवस्था सुधारका लागि उपलब्ध अवसर तथा सम्भावनाहरू विश्लेषण गर्नुपर्दछ । यसरी गरिने विश्लेषण र प्रक्षेपणको आधारमा आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रिया अर्को चरणमा प्रवेश गर्दछ ।

तालिका २: सरोकारवालाको विश्लेषणका विषयहरूको व्याख्यात्मक टिप्पणी तयार गर्ने

सरोकारवालाको विशेषता	<ul style="list-style-type: none"> • परिमाणात्मक पक्षहरू (सङ्ख्या, प्रतिशत, आदि) • सामाजिक पक्षहरू (धर्म, संस्कृति, सामाजिक समुह, आदि) • अवस्था तथा हैसियत (विधिसम्मत, अनौपचारिक, आदि) • संरचना (सङ्गठन, व्यक्ति, आदि) • गतिविधि तथा योगदान
सरोकारवालाको चासो	<ul style="list-style-type: none"> • आवश्यकता तथा चाहनाहरू • चासो (व्यक्त, अव्यक्त, निहित स्वार्थ) • अग्रसरता (आशा, डर, अपेक्षा, आदि) • स्वभाव (मैत्रीपूर्ण, तटस्थ, विरोधपूर्ण, सकारात्मक, नकारात्मक, आदि) • कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायप्रतिको धारणा
सरोकारवालाको सम्भाव्यता	<ul style="list-style-type: none"> • सबल पक्ष (स्रोत, अधिकार, एकाधिकार, सफलता र सिकाइहरू, आदि) • सरोकारवालाले स्थानीय तहका कार्यक्रममा दिन सक्ने योगदानहरू

सरोकारवालाका समस्याहरू	<ul style="list-style-type: none"> • दुर्बलता तथा कमी-कमजोरी • स्थानीय तहका कार्यक्रममा दिन नचाहने योगदानहरू • मुख्य समस्याहरू
नगरपालिकाको कार्यक्रमका लागि सरोकारवालाको महत्व	<ul style="list-style-type: none"> • सरोकारवालालाई कसरी हेर्ने ? • सम्बद्ध पक्षप्रतिको दृष्टिकोण तथा व्यवहार कस्तो हुनुपर्ने हो ? आदि

५.५.२ समस्या विश्लेषण र पहिचान (Problem Analysis) :

आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिकामा विद्यमान समस्या विश्लेषण एक अत्यन्तै महत्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ । यसको सेरोफेरोमा नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत र क्षमता विश्लेषण गरिन्छ, भने योजना अवधिमा परिचालन हुनसक्ने स्रोतको परिमाण अनुमान गरिन्छ । सम्भाव्य स्रोतको आधारमा विकासका महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्राथमिकताका साथ लगानी केन्द्रित गर्नका लागि प्रत्येक क्षेत्रका चुनौती, समस्याका कारण र असरहरूको पहिचान गरी क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गर्ने गरिन्छ । क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्यको आधारमा रणनीति र कार्यक्रम तय हुने हुँदा समस्या विश्लेषण गर्दा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ । समस्या विश्लेषण गर्दा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गर्नु उपयुक्त मानिन्छ । लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारणका लागि समस्या पहिचानको लागि गरिने विश्लेषणको ढाँचा र उदाहरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

समस्या	कठिनाई वा सकारात्मक परिवर्तनमा देखापर्ने बाधा अड्चन
कारण	असर र नतिजा निकाल्न सहयोगी तत्व वा त्यो तत्वको उपस्थितिले गर्दा बाधा उत्पन्न भइरहेको
परिणाम असर	देखिने, सुनिने र बुझिने परिस्थिति र यसैको आधारमा धारणा निर्माण गरिने

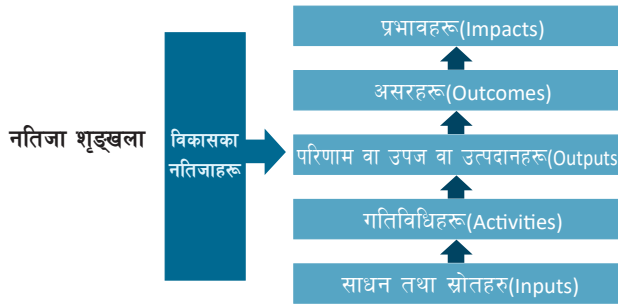
५.५.३ दीर्घकालीन सोच, मध्यकालीन लक्ष्य, क्षेत्र विषयगत उद्देश्य, लक्ष्य सूचक र रणनीति निर्धारण :

नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषणको आधारमा समस्या पहिचान, समस्या पहिचानपश्चात नगरपालिकाको विद्यमान सबल पक्ष र अवसरहरूको पृष्ठभूमिमा दीर्घकालीन सोच (Long -Term vision), मध्यकालीन लक्ष्य (Medium -Term Goal), क्षेत्र विषयगत उद्देश्य (Sectoral Objectives) लक्ष्य सूचक (Target Indicators) र लक्ष्य, उद्देश्य र लक्ष्य सूचक प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति (Strategies) र मुख्य-मुख्य कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिन्छ । यसका लागि दीर्घकालीन सोचलाई हासिल गर्न आवधिक लक्ष्य (प्रभाव तहको नतिजा), उद्देश्य (असर तहको नतिजा) र कार्यक्रमहरूको उपलब्धी तहको नतिजा शृङ्खला निर्धारण गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ ।

क. नतिजा शृङ्खला निर्धारण गर्ने :

योजनाले हासिल गर्न चाहेका नतिजाहरू एकै पटकमा हासिल नभई एकपछि अर्को गरी क्रमशः समयानुसार हासिल हुँदै जाने हुन्छन् । श्रेणीगत उद्देश्यहरू (Hierarchy of objectives) को निर्धारण

गर्दा नतिजामा आधारित व्यवस्थापन (result-based management) विधिलाई प्रयोग गर्नुपर्दछ । यो विधिले नगरपालिकाको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र वातावरणीय स्थितिमा सुधार गर्ने प्रयास र सोको प्रतिफल सम्बन्ध (cause and effect relationship) देखाउँछ । यसले योजनाको नतिजा शृङ्खला, लक्ष्यहरू तथा सूचकहरूको निर्धारणमा सहयोग गर्छ । नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रमको नतिजाहरू तय गर्दा माथिल्लो तहको नतिजालाई परिभाषित गर्दै तल भर्नुपर्दछ । सर्वप्रथम योजनाको अन्तिम प्रतिफल वा प्रभाव तय गर्ने । शृङ्खलामा रहेका विभिन्न तहका नतिजाहरू तर्कसङ्गत रूपले क्रमबद्ध हुनुपर्दछ । अतः नतिजाहरूबीच कारण असरसम्बन्ध (cause-effect-relationship) वा साधन साध्य र सम्बन्ध (means-end-relationship) छ, छैन जाँच गर्नुपर्छ ।

नतिजाहरू निर्धारण गर्दा तिनीहरूको सम्भाव्यतालाई सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । यसको लागि निम्न प्रमुख प्रश्नहरू जस्तै: के नतिजाको लागि निर्धारण गरिएको समय, सीमा र स्रोतहरू तथा अपेक्षित परिवर्तनबीच पर्याप्त सन्तुलन छ ? के हामी उपलब्ध स्रोतहरूबाट धेरै कुराहरू गर्न खोजिरहेका त छैनौ ? अन्य पक्षहरू वा जोखिमहरू के-के हुन जसले नतिजाको प्राप्ति प्रभावित गर्न सक्छ ? आदिमा सरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक छलफलबाट प्रस्तावित नतिजा शृङ्खलालाई अन्तिम रूप दिनुपर्दछ ।

ख. दीर्घकालीन सोच (Long-Term Vision) निर्माण :

दीर्घकालीन सोच भनेको दूरदृष्टि सपना देख्नु वा आदर्श अवस्थाको परिकल्पना गर्नु हो । सोच सामान्यतया लामो समय न्यूनतम १५ देखि २० वर्षको अवधिमा पुग्ने गन्तव्य सम्बन्धमा वर्तमानमा गरिने एक परिकल्पना वा सपना मान्न सकिन्छ, जसले आगामी दिनमा सञ्चालन गरिने सम्पूर्ण क्रियाकलाप वा स्रोत परिचालनको केन्द्रबिन्दु वा लक्ष्य बिन्दुको रूपमा काम गरिरहेको हुन्छ वा समृद्धिको दिशामा अग्रसर हुन उत्प्रेरणा जगाउने काम गर्दछ । दीर्घकालीन सोच वा दूरदृष्टिले सम्बन्धित नगरपालिकाको दूर गन्तव्य वा पुग्ने स्थान स्पष्ट गर्दछ । नगरपालिकाहरूले दीर्घकालीन सोच वा दूरदृष्टि निर्धारण गर्दा राष्ट्रिय आवश्यकता, स्थानीय चाहना र यथार्थ धरातलको जगमा उभिएर सबै वर्ग र तप्काका सरोकारवालाहरूलगायत जनसाधारणको बोलिचालीमा समेत सुपाच्य वा सरल, सहज भाषागत स्पष्ट हुनु आवश्यक छ । दीर्घकालीन सोच तुलनात्मक रूपमा बृहत् र दीर्घकालीन रूपमा प्राप्त हुने प्रभाव तहको नतिजा मान्न सकिन्छ । नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई विघटन वा खारेज वा प्रतिस्थापन गर्न सक्ने कुनै अवस्थाको परिकल्पना गरेको छैन ।

स्थानीय तहको प्रमुखको पदमा लगातार दुई कार्यकाल निर्वाचित भइ आफ्नो नगरपालिकाका लागि सोच लिने र १० वर्ष कार्यान्वयन गर्नसक्ने संवैधानिक अवसर प्राप्त छ । तसर्थ नगरपालिकाको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक अवस्था, भौतिक पूर्वाधार र औद्योगिकीकरणको भविष्य कस्तो हुनुपर्ने हो र हासिल गर्न सकिने खालको आदर्श अवस्था(attainable ideal situation) को परिकल्पना गरी दीर्घकालीन सोच (long-term vision) निर्धारण गर्नुपर्दछ ।

उदाहरणको लागि : **समृद्ध नगर र सुखी नगरबासी**

ग. मध्यकालीन लक्ष्य (Medium -Term Goal) निर्धारण :

लक्ष्य एक चाहना हो जुन हासिल गर्न निर्धारण गरिन्छ । आवधिक लक्ष्य योजना अवधिमा क्षेत्र विषयगत उद्देश्य प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने अन्तिम तहको नतिजा हो । यस्तो चाहनामा प्राप्तिको आशा रहन्छ । दीर्घकालीन सोच वा दूरदृष्टिको तुलनामा लक्ष्य थप स्पष्ट, विशिष्टकृत, परिमाणात्मक र गुणात्मक रूपमा मापनयोग्य हुन्छ । स्थानीय विकासको लक्ष्य निर्धारण गर्दा स्थानीय तहमा परिचालन तथा उपयोग सम्भाव्य स्रोत पहिचान र नगरपालिकाको समस्या विश्लेषणबाट निस्केका निष्कर्षहरूलाई मुख्य आधार मान्नुपर्दछ भने लक्ष्य निर्धारण गर्दा दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख हुनु आवश्यक हुन्छ ।

उदाहरणका लागि **आर्थिक उन्नती र भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी समृद्ध नगरको आधारशीला तयार गर्ने**

घ. विषय क्षेत्रगत उद्देश्य (Sectoral/Sub sectoral Objectives) :

केही चाहना राखी त्यो हासिल गर्नुको आशय नै उद्देश्य हो । उद्देश्यले उपलब्धी प्राप्त हुने अर्थ लाग्ने परिभाषा दिन्छ । रणनीतिक आवधिक योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष्य वा अन्तिम तहको नतिजा (Impact) हासिल गर्न समष्टिगत वा विषय क्षेत्र उपक्षेत्रबाट असर तहको नतिजा (Outcome) नै उद्देश्य हो । अर्थात् योजना कार्यान्वयन केका लागि गरिने हो भन्ने प्रश्नको उत्तर नै उद्देश्य हो । उद्देश्यले नगरपालिकाको योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट के प्राप्त हुन्छ वा सो योजना वा कार्यक्रम के का लागि गरिँदछ भन्ने कुरासँग सम्बन्धित हुन्छ । उद्देश्य एक वा एकभन्दा बढी हुन सक्दछ । उद्देश्यका केही उदाहरणहरू:

- ◆ पिछडिएका गाउँबस्तीका जनताको आर्थिकस्तर उठाउने ।
- ◆ प्रतिव्यक्ति आय वार्षिक रु ११०,००० बाट रु २००,००० पुऱ्याउने ।
- ◆ गरिबी निवारण गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने ।

ड. रणनीति (Strategy) :

आवधिक लक्ष्य अर्थात प्रभाव तहको नतिजा र अल्पकालीन वा असर तहको नतिजा हासिल गर्न अवलम्बन गरिने विधि वा माध्यम वा शैली रणनीति हो । योजनाको लक्ष्य एवं उद्देश्य कसरी प्राप्त गर्ने भन्ने कुरा रणनीतिले निर्धारण गर्ने गर्दछ । योजनाको उद्देश्य हासिल गर्ने माध्यमको रूपमा रणनीति भएकाले यसले नगरपालिकाले कसरी उद्देश्य प्राप्त गर्दछ भन्ने प्रश्नको उत्तर निर्धारण गर्दछ । एउटा उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न रणनीतिहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ ।

रणनीतिसम्बन्धी उदाहरण :

- ◆ कृषि व्यवसायीकरण र यान्त्रिकरणको माध्यमबाट उत्पादनमा वृद्धि गर्ने,
- ◆ सुलभ तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र गुणस्तरीय, प्राविधिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको सुनिश्चिततासहित स्वस्थ र शिक्षित नागरिक तयार गर्ने ।
- ◆ लैङ्गिक समानता, सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र अपराधविरुद्ध शून्य सहनशीलता र सामाजिक-सांस्कृतिक पूँजीको उपयोग गर्दै न्यायपूर्ण सामाजिक गतिशीलता कायम गर्ने ।

५.५.४ सम्भाव्य स्रोतको पहिचान र प्रक्षेपण :

योजना तर्जुमा गर्दा सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता हो । वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता नभई तर्जुमा गरिएको योजनाको कुनै औचित्य हुँदैन । यसर्थ योजना तर्जुमा गर्दा वित्तीय स्रोत साधनको विश्लेषण यथार्थपरक र भरपर्दो हुनु आवश्यक छ । नगरपालिकालाई उपलब्ध हुने स्रोत साधनको बारेमा नेपालको संविधान र अन्तर्सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्पष्ट व्यवस्था गरेको अवस्था छ ।

नगरपालिकाले योजनाको वित्तीय विश्लेषण गर्दा योजना अवधिमा संविधान तथा प्रचलित कानूनबमोजिम आफुलाई प्राप्त हुने आन्तरिक आय, सशर्त तथा निशर्त अनुदान, राजश्व बाँडफाँटलगायत परिचालन हुने ऋण तथा अन्य आयको आँकलन गरी प्रक्षेपण गर्नुपर्दछ । नगरपालिकाले राजश्व सम्भाव्यता अध्ययन तथा राजश्व सुधार योजना तर्जुमा गरिएको भए सोहीबमोजिम आन्तरिक आय, अनुदान, राजश्व बाँडफाँट, गैरसरकारी क्षेत्र तथा निजी क्षेत्रबाट परिचालन हुने स्रोत साधन र ऋण परिचालनको सम्भाव्यता समेतको आधारमा आयस्रोतको प्रक्षेपण गर्नुपर्दछ । यसरी गरेको प्रक्षेपणबाट आवधिक योजनाको दायरा निर्धारण, योजना तर्जुमाका लागि अवलम्बन गरिने विधि निश्चित गर्न र विशेषज्ञताको आवश्यकता निर्धारण गर्न सहयोग पुग्दछ । नगरपालिकाको समग्र स्रोत साधनको प्रक्षेपण गरेर मात्र विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रमअनुरूप स्रोत साधनको बाँडफाँट गर्नु उपर्युक्त हुन्छ ।

५.५.५ विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्रमुख कार्यक्रम निर्धारण :

नगरपालिकाको समग्र स्रोत साधनको आँकलन र स्रोतको क्षेत्रगत बाँडफाँटपछि विषय क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गर्नुपर्दछ । विषय क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गर्दा सो क्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, प्रमुख कार्यक्रम र नतिजा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नु पर्दछ । सबै तह र समुदायको क्षमतालाई समेत ध्यानमा राखी उपर्युक्त विकल्पसहित सहभागितामूलक विधिबाट लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

नगरपालिका तहमा योजना तर्जुमा पद्धतिअन्तर्गत आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापन र सुशासन र संस्थागत विकासको क्षेत्रको व्यवस्था गरिएको छ । यी क्षेत्रअन्तर्गत विभिन्न उपक्षेत्रसमेत निर्धारण गरिएको छ । क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत रूपमा निर्धारित उद्देश्यहरू पूरा गर्न वा असर तहको नतिजा निकाल्न उद्देश्यसित कार्यक्रम तर्जुमा

गर्नुपर्दछ । कुनै खास उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएको कार्य र क्रियाकलापहरूको विभिन्न कार्यक्षेत्रसँग सम्बन्धित आयोजना, कार्यपद्धति वा सेवाहरूको एकीकृत समुह नै कार्यक्रम हो । आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य एवं उद्देश्यहरूलाई नीति र कार्यनीतिमार्फत रूपान्तरण गर्न कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिन्छ । कार्यक्रम भनेको योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको नियन्त्रणमा रहने कार्यहरू हुन् । कार्यक्रम कार्यान्वयनको उपज वा फल भनेको नतिजा हो । नतिजालाई प्रभाव, असर र उपलब्धी गरी तीन तहमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । समस्या विश्लेषणको आधारमा कार्यक्रमबाट अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुने वा नहुने जाँच गरी कार्यक्रममा आवश्यक परिमार्जनसहित सरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक छलफलबाट अन्तिम रूपदिइन्छ ।

कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूछनोट गर्दा प्रभावकारिता (Effectiveness), समता (Equity), लागत प्रभावकारिता (Cost Effectiveness), स्वीकार्यता (Acceptability), समय (Timely), सुनिश्चिता (Certainty) र दिगोपना (Sustainability) जस्ता पक्षहरूलाई आधारको रूपमा लिनुपर्दछ । कार्यक्रमका केही उदाहरणहरू:

☐ पर्यटन विकास कार्यक्रम	☐ ऊर्जा विकास कार्यक्रम
☐ कृषि क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	☐ उद्योग विकास कार्यक्रम
☐ पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	☐ पिछ्छाडिएका क्षेत्रमा गरिबी निवारण कार्यक्रम

आवधिक योजना नगरपालिकाको लागि नगर विकासको एक रणनीतिक खाका वा मार्गचित्रको रूपमा मात्र रहने भएको हुँदा कार्यक्रमअन्तर्गत सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप तथा गतिविधि तहको विस्तृत तयारी एवं तर्जुमा गरिँदैन । यस्ता क्रियाकलाप वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममार्फत पहिचान तथा आवश्यक वित्तीय व्यवस्था गरिन्छ । यसरी निर्धारण गरिएका क्रियाकलापहरू क्रमिक रूपमा आवधिक योजना अवधिभर विभिन्न परिमाणात्मक सङ्ख्यामा सञ्चालन गरिन्छ, र वार्षिक योजनाहरूमा हासिल गरिने उपलब्धीहरूको कूल योग नै आवधिक योजनाको परिमाणात्मक लक्ष्य हुन्छ ।

५.५.६ आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन :

सम्भाव्यता अध्ययन आयोजना छनोटको एक महत्वपूर्ण प्रक्रिया हो जसबाट प्रस्तुत आयोजना उपलब्ध बजार, प्रविधि, वित्तीय तथा आर्थिक दृष्टिकोणले सञ्चालन योग्य (viable) छ वा छैन भन्ने निर्धारण गर्न सकिन्छ । स्रोत तथा साधनको सीमितताले गर्दा स्थानीय चाहनाका सबै आयोजना कार्यान्वयन गर्न नसकिने हुँदा प्रतिस्पर्धामा रहेका सम्भावित आयोजनाहरूमध्येबाट सबैभन्दा उत्तम आयोजना छनोट गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्नुपर्दछ । यसले आयोजना प्राविधिक रूपले व्यवहारिक (Practical) तथा आर्थिक रूपले धान्न सकिने (viable) छ, छैन भन्ने छानविन गर्दछ । सम्भाव्यता अध्ययन गर्दा कार्यक्रम वा आयोजनाको बजार, प्राविधिक पक्ष, वित्तीय पक्ष, आर्थिक पक्ष, दिगो विकास लक्ष्य, वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन पक्ष, लैङ्गिक पक्ष र सङ्गठन व्यवस्थापन पक्षको विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा सम्भाव्यता अध्ययनले उच्च प्रतिफल दिने,

स्थानीय सीप र साधानले कार्यान्वयन गर्न सकिने, कम समयमा सम्पन्न हुने, कम लागत लाग्ने आयोजनाहरू छनोट गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

५.५.७ आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण :

आवधिक योजना तर्जुमाका लागि आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले निर्धारण गरेका बजेट तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरणका आधार, सङ्घीय सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त मार्गदर्शन, स्थानीय आर्थिक अवस्था, आन्तरिक आयको अवस्थाजस्ता आधारमा गर्नुपर्छ । प्राथमिकता निर्धारण गर्दा विषयक्षेत्रगत रूपमा समितिभित्रका योजनाहरूलाई प्राथमिकीकरण गरिनुपर्छ । आयोजना प्राथमिकीकरण गर्नका लागि सबै क्षेत्रमा लागू हुने गरी आधारहरू तयार गरी प्रत्येक आधारको लागि अलगअलग अङ्कभार छुट्याई अङ्क दिई प्राथमिकीकरण गर्न सकिन्छ । प्राथमिकता तय गर्दा प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउनेलाई अति उत्तम (तीन अङ्क), अप्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउनेलाई उत्तम (दुई अङ्क), र तटस्थलाई सामान्य (एक अङ्क) गरी वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुन्छ ।

क्र.सं.	योगदानका किसिम	योगदान	अङ्क
१	(क) प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने	अति उत्तम	३
२	(ख) अप्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने	उत्तम	२
३	(ग) तटस्थ	सामान्य	१
४	(घ) न्यून योगदान पुऱ्याउने	न्यून	०

५.५.८ आयोजनाहरूको सूची आयोजना बैङ्क (Project Bank) तयार गर्ने :

नगरपालिकाले योजना बनाउँदा अल्प, मध्यम तथा दीर्घकालीन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूचीसहितको आयोजना बैङ्कसमेत तयार गर्नुपर्दछ । आयोजना बैङ्क बनाउँदा प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा सम्भाव्य (Financially and Economically Viable), आयोजनालाई सङ्घ, प्रदेश तथा नगरपालिकाले स्वामित्व ग्रहण गर्न योग्य आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता सूचीमा राख्नुपर्दछ । नगरपालिकाको आवधिक विकास योजनाले समेटेको आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन अवधिको आधारमा वर्गीकरण गर्नुपर्छ ।

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	अल्पकालीन प्रकृति (१ देखि ३ वर्षमा पूरा गर्न सकिने)	मध्यकालीन प्रकृति (३ देखि ५ वर्षमा सम्पन्न गर्न सकिने)	दीर्घकालीन प्रकृति (५ वर्षभन्दा बढी समय लाग्ने र आफ्नै स्रोतले निर्माण गर्न सकिने)
१				
२				
३				

साथै, आयोजनाहरूको वर्तमान अवस्था थाहा पाउन देहायको तालिका अनुसारको आयोजना सूची बनाउन उपयुक्त हुन्छ ।

आयोजनाको नाम	आयोजनाको योगदान				सम्भाव्यता अध्ययन		स्थानीय प्राथमिकता		लगानी निश्चितता		बाह्य सहयोगको आवश्यकता	
	अतिउत्तम	उत्तम	सामान्य	न्यून	भएको	नभएको	हो	होइन	छ	छैन	छ	छैन

यस्तो सूची बनाउँदा विषय क्षेत्रगत रूपमा छुट्टाछुट्टै र तिनको स्रोत लगानीसमेत प्रक्षेपण गर्नुपर्दछ । नगरपालिका वा अन्य सहयोगी, इच्छुक राष्ट्रिय वा बाह्य संस्था वा निजी क्षेत्रले लगानीका लागि यही सूचीबाट आयोजना छनोट गर्ने व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ ।

५.५.९ आवधिक नगर विकास योजनाको खाका तयारी :

वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको सन्दर्भमा उपप्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले नै बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमासम्बन्धी कार्यहरू गर्नुपर्ने भएकाले आवधिक नगर विकास योजनाको सन्दर्भमा पनि सबै विषयक्षेत्रगत समितिहरूबाट तयार भएको विश्लेषण र प्रस्तावका सम्बन्धमा बजेट तथा कार्यक्रम समितिले नै देहायको काम सम्पादन गरी विकास योजनाहरू एकीकृत स्वरूपमा तयार गर्नुपर्छ । यस्तो एकीकरण गर्दा देहायका कार्यहरू सम्पादन गर्नुपर्दछ:

- विषयगत क्षेत्रका योजनाहरू एकीकृत गर्ने ।
- योजना तथा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुन नदिने ।
- योजना तथा कार्यक्रमबीच आपसी तादात्म्यता तथा परिपूरकता कायम गर्ने ।

५.५.१० लगानी प्रक्षेपण :

आवधिक विकास योजना कार्यान्वयनका लागि प्राथमिकता क्रम निर्धारण गरिएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयन कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएबमोजिम आवधिक योजनाको निर्धारित वर्षहरूमा कार्यान्वयन गर्न वार्षिक र आवधिक विकास योजना अवधिका लागि लगानी प्रक्षेपण तयार गर्नुपर्छ ।

५.५.११ आन्तरिक र बाह्य स्रोत विश्लेषण गर्ने :

आवधिक विकास योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोत प्रक्षेपण गर्नुअगाडि आन्तरिक र बाह्य स्रोत विश्लेषण गर्नुपर्छ । आन्तरिक स्रोत भनेको नगरपालिकाको कार्यक्षेत्रभित्रको पूर्ण नियन्त्रणमा रहेको स्रोत हो । यसअन्तर्गत एकल अधिकारक्षेत्रमा पर्ने स्रोत पर्दछन् । बाह्य स्रोत भन्नाले नगरपालिकाको पूर्ण नियन्त्रणमा नरहने तर नगरपालिकाले प्रभाव पार्न सक्ने, नीतिगत सुधारमा सहयोग गर्नसक्ने र मार्गनिर्देश गर्न सक्ने स्रोतलाई जनाउँछ, जसअन्तर्गत सङ्घीय तथा प्रदेश कानूनबाट निर्देशित हुने स्रोत पर्दछ । यसमा गैरसरकारी संस्था, सहकारी, सामुदायिक सङ्घ, संस्था र निजीक्षेत्रका कार्यक्रमहरूका साथै केन्द्रीयस्तरबाट सञ्चालित स्रोत तथा योजना र कार्यक्रमहरू पर्दछन् ।

५.५.११.१ आन्तरिक स्रोतको विश्लेषण र प्रक्षेपण :

आन्तरिक स्रोतबाट उपलब्ध हुन सक्ने स्रोतहरू योजना तर्जुमा गर्दाको वर्षलाई आधार वर्ष मानि प्रक्षेपण गर्नुपर्छ ।

शीर्षक	आवधिक योजना तर्जुमा वर्षको खुद आय रु.००० मा	आवधिक योजना अवधिको अनुमान रु.००० मा	कैफियत
सम्पत्ति कर			
मलपोत वा भूमि कर			
व्यवसाय कर			
घरबहाल कर			
विज्ञापन कर			
मनोरञ्जन कर			
जडिवुटी,कवाडी र जीवजन्तु कर			
कुल कर अनुमान			
बहाल विटौरी शुल्क			
पार्किङ शुल्क			
सेवा शुल्क, दस्तुर			
बिक्री			
सम्पत्ति भाडा			
अन्य आय			
कुल गैर कर अनुमान			
कुल आन्तरिक आय अनुमान			

५.५.११.२ बाह्य स्रोतको विश्लेषण र प्रक्षेपण :

नगरपालिकालाई आवधिक योजना अवधिमा बाह्य स्रोतबाट हुन सक्ने सम्भाव्य स्रोतहरूको विश्लेषण र प्रक्षेपण गर्नुपर्छ । यसरी बाह्य स्रोतको प्रक्षेपण गर्दा योजना तर्जुमा वर्षलाई आधार वर्ष मानी बाह्य स्रोतबाट आउनका लागि प्रतिबद्धता व्यक्त भएका र अन्य निकट भविष्यमा उपलब्ध हुने स्रोतहरूलाई ध्यानमा राखी प्रक्षेपण गर्नुपर्छ ।

शीर्षक	आवधिक योजना तर्जुमा वर्षको खुद आय रु.००० मा	आवधिक योजना अवधिको अनुमान रु.००० मा	कैफियत
नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने			
क) समानीकरण अनुदान			
ख) सशर्त अनुदान			
ग) समपूरक अनुदान			
घ) विशेष अनुदान			
ङ) राजश्व बाँडफाँट			

च) रोयल्टी			
प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानहरू			
कुल अनुदान			
वैदेशिक सहायता			
आन्तरिक ऋण			
जनसहभागिता			
अन्य स्थानीय तहबाट प्राप्त अनुदान			
व्यक्ति सङ्घ-संस्थाबाट प्राप्त अनुदान			
कुल सहायता र अनुदान			
कुल बाह्य स्रोत अनुमान			

५.५.११.३ निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी संस्था (गैसस) बाट परिचालन हुने स्रोतको विश्लेषण र प्रक्षेपण :

स्रोतहरूको आँकलन गर्दा गैससबाट विभिन्न सामाजिक कार्यका लागि हुने स्रोत परिचालनको आँकलन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

शीर्षक	गैससको एकल लगानी	नगरपालिकासँग सहलगानी	नगरपालिकासँग प्रदेश र सङ्घसँगको सहलगानी	आवधिक योजनामा गैससबाट मात्र हुने कुल लगानी	कैफियत
स्वास्थ्य					
सामाजिक सेवा					
जलवायु परिवर्तन					
निजी क्षेत्रको लगानी					
कुल अनुमानित लगानी					

५.५.११.४ सम्भाव्य कुल स्रोतको अनुमान :

माथि उल्लेखित प्रक्रियाअनुसार आन्तरिक र बाह्य क्षेत्रबाट परिचालन हुने समग्र स्रोतको आँकलन गरी आवधिक योजना अवधिलाई चाहिने स्रोत र उपलब्ध स्रोतको विश्लेषण गरी नगरपालिकाको प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाका लागि स्रोतको उपलब्धताको प्रत्याभूति गर्न आवश्यक हुन्छ ।

स्रोतको विवरण	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३ वर्ष	वर्ष ४	वर्ष ५
(क) कुल सङ्कलन					
आन्तरिक					
बाह्य					
(ख) प्रशासनिक र अन्य दायित्व					
(ग) (क-ख) लगानी योग्य अनुमान					
(घ) लगानी आवश्यक अनुमान					
(ङ) (घ-ग) बचत/न्यून					
अन्य स्रोतबाट पूर्ति (निजी तथा गैसस क्षेत्रको स्रोत अनुमान तालिकाबाट)					

५.५.१२ आवश्यक जनशक्तिको आँकलन :

आर्थिक स्रोतको अतिरिक्त योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन पनि महत्वपूर्ण पक्ष हो । योजना कार्यान्वयनका लागि के-कति र कुन प्रकारको जनशक्ति आवश्यक पर्दछ, त्यसको योजना कार्यान्वयन पूर्व आँकलन गरी व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।

क्रम सङ्ख्या	योजना अवधिको लागि आवश्यक सङ्ख्या	हालको स्वीकृत दरबन्दी	योजना अवधिको लागि नपुग दरबन्दी	स्वीकृत दरबन्दीमा हाल कार्यरत कर्मचारी					नपुग कर्मचारी पूर्ति गर्ने स्रोत				
				सङ्घीय सरकारबाट	प्रदेश सरकारबाट	आफ्नै स्रोतबाट	अन्य विकास साभेदारबाट	जम्मा कार्यरत कर्मचारी सङ्ख्या	सङ्घीय सरकारबाट	प्रदेश सरकारबाट	आफ्नै स्रोतबाट	अन्य विकास साभेदारबाट	
१													
२													
३													
४													
जम्मा													

५.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा (Implementation Plan) :

योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन एक-अर्काको परिपूरक हुन् । योजना तर्जुमाको क्रममा नै योजनाले आत्मसात गरेको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्ने गरी योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन कार्ययोजनासमेत तयारी गर्न आवश्यक हुन्छ । योजना कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा कार्यान्वयन विधि, कार्यतालिका, जिम्मेवारी, समयसिमा, भौतिक तथा वित्तीय लक्ष्य सूचकजस्ता विषयहरू स्पष्टसाथ उल्लेख हुनु आवश्यक हुन्छ । आवधिक योजनाको कार्यान्वयन वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेटमार्फत कार्यान्वयन गरिन्छ ।

५.६.१ कार्यान्वयन विधि निर्धारण(Implementation mode) : योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पूर्वाधार सृजना गर्नुपर्ने तथा सरोकारवालाबीच समन्वय र साभेदारी गर्नुपर्ने भएकाले स्थानीय तहले आवधिक विकास योजनामा उल्लेखित योजनाको भौतिक निर्माणसम्बन्धी कार्यान्वयनको विधि तयार गरी कार्यान्वयनमा लैजानुपर्छ । यसरी कार्यान्वयन विधि निर्धारण गर्दा :-

- ठेक्का पट्टा, उपभोक्ता समिति,
- करारमा, संयुक्त व्यवस्थापन वा साभेदारी र गैरसरकारी संस्थामार्फत

कसरी गर्ने हो सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधिभित्र रही योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन हुनुपूर्व नीतिगत सङ्केत गर्नु पर्दछ ।

५.६.२ योजना कार्यान्वयन तालिका (Project Implementation Schedule) :

योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले कुन काम कहिले सुरु गर्ने, कहिले सम्पन्न गर्ने समय कितान गरिएको कार्यतालिका बनाइ कार्यान्वयन व्यवस्था गर्नुपर्दछ । योजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बद्ध निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका कार्य जिम्मेवारी र क्रियाकलापप्रति जिम्मेवार बनाउन उपलब्धी परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार गर्ने प्रणाली अपनाउनु पर्दछ ।

योजनाको क्रमबद्ध कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन कार्ययोजना तयार गर्नुपर्दछ । कार्ययोजनामा आयोजनाको नाम, आयोजना कार्यान्वयन विधि, आयोजनाका मुख्य-मुख्य परिणाम तथा सूचकहरू, कार्यान्वयनका लागि चाहिने स्रोत, जिम्मेवार व्यक्ति, कार्यप्रारम्भ गर्ने मिति, कार्यसम्पन्न हुने मिति र प्रगति प्रतिवेदन बुझाउने समय प्रस्ट हुने गरी उल्लेख गर्नुपर्दछ ।

क्र. सं.	आयोजनाको नाम	आयोजना कार्यान्वयन विधि	आयोजनाको मुख्य-मुख्य परिणाम सूचक	कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोत			जिम्मेवार व्यक्ति	कार्यप्रारम्भ गर्ने मिति	कार्य सम्पन्न हुने मिति	प्रगति प्रतिवेदन बुझाउने
				बजेट	जनशक्ति	भौतिक सामग्री				
१										
२										
३										

५.७ अनुगमन र मूल्याङ्कन योजना :

आवधिक नगर विकास योजनाको कार्यान्वयन योजनाको लक्ष्य, उद्देश्यतर्फ उन्मुख छ, छैन भन्ने कुराको सुनिश्चिता अनुगमन र मूल्याङ्कन विधिले निर्धारण गर्ने गर्दछ । यसर्थ आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयन र अपेक्षित नतिजा प्राप्तमा अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धतिको महत्वपूर्ण भूमिका रहने गर्दछ ।

५.७.१ अनुगमन योजना :

योजना, लक्ष्य, उद्देश्य, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लगानी तथा स्रोत साधनको प्रवाह समुचित ढङ्गले भएको छ, छैन र कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने स्थिति छ, छैन भनी विभिन्न तहमा निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्य अनुगमन हो । विकास योजनाको कार्य समयमै सम्पन्न गर्न र आयोजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न विकास आयोजनाको प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक पर्दछ ।

अनुगमनको क्रममा उपयुक्त पक्षको बारेमा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रूपमा तथ्याङ्क विवरण सङ्कलन, प्रशोधन र प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ । यसबाट समयमै समस्या पहिचान गरी समाधान गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । अनुगमनका लागि **कार्यान्वयन योजना, आयोजना विवरण तालिका, जिम्मेवारी तालिका** जस्ता दस्तावेज उपयोग गरिन्छ ।

अनुगमन तह :

आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रम तहमा गरिने अनुगमन पद्धति देहायको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

अनुगमन गर्ने तह	अनुगमन गर्ने विषय	अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी र समय	अनुगमन सूचक	मापन आधार
लक्ष्य	प्रभाव तह	<ul style="list-style-type: none"> नगर कार्यपालिकाबाट नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा 	<ul style="list-style-type: none"> प्रभाव तहको असर तहको जनभावनामा परिवर्तन 	<ul style="list-style-type: none"> सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिकाको वार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू स्थलगत अनुगमन वार्षिक कार्ययोजनाहरूको प्रगति
परिणाम	असर तह	<ul style="list-style-type: none"> नगर कार्यपालिकाबाट गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति वार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> परिणाम तहको प्रतिशत वृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> सहभागितामूलक नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नमुना सर्वेक्षण
योजना	निर्मित परिणामहरू <ul style="list-style-type: none"> कक्षाकोठा सडक विस्तार स्वास्थ्यकेन्द्र भवन निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> का.पा.बाट गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत चौमासिक तथा वार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> परिणाम तहको सङ्ख्यात्मक वृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार स्थलगत अनुगमन सामाजिक परिक्षण

५.७.२ अनुगमन एवं प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली :

सम्पन्न कामको परिमाण र लेखाजोखा तथा विश्लेषण र सुझावसमेतको लिपिबद्ध दस्तावेज नै प्रतिवेदन हो । प्रतिवेदन बाध्यकारी वा औपचारिक दुवै हुन्छन । आवधिक विकास योजना र वार्षिक योजनाको सन्दर्भमा नगरपालिकाले आफूभन्दा उपल्लो निकाय र नगरसभामा समेत बाध्यकारी रूपमा विभिन्न प्रतिवेदन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । अनुगमनका क्रममा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रूपमा तथ्याङ्क विवरणहरू सङ्कलन र प्रशोधन गरी प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ ।

अनुगमन प्रतिवेदन	प्रतिवेदन गर्ने समय	समय
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना अनुसार	उपप्रमुखले बैठकमा पेश गर्ने	मासिक, चौमासिक, वार्षिक
जिसससँग समन्वय र अनुगमन गर्ने भूमिका	कार्यपालिका	वार्षिक
गैरसरकारी सङ्घ-संस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्थालगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक सङ्घ संस्थाका संयुक्त अनुगमन तथा प्रतिवेदन ।	अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति र र शाखा कार्यलयहरू	मासिक, चौमासिक, वार्षिक
सङ्घीय सरकारलाई गर्नुपर्ने प्रतिवेदन (जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइँसराइ, सम्बन्धविच्छेद र धर्मपुत्र र धर्मपुत्री घटना र सामाजिक सुरक्षा आदि ।	शाखा कार्यलयहरू र प्रमुख कार्यकारी, प्रशासकीय अधिकृत	वार्षिक

५.७.३ मूल्याङ्कन :

नगरपालिकाले कार्यान्वयन गरेका नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट योजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपयुक्त रूपमा फाइदा पाए पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ । आवधिक योजनामा विभिन्न आयोजनाहरूको समष्टि पनि हो त्यसैले यो आफैमा एक बृहत् कार्यक्रमसमेत भएकाले योजनाको मध्यकालीन र पूर्ण अवधिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । योजना समाप्त भएपछि निर्धारित परिणामात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिको अन्तिम मूल्याङ्कन तैस्रो पक्षबाट गराउनु पर्दछ । अनुगमन र मूल्याङ्कन र तर्कपूर्ण खाकासम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी गरिएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनलाई पनि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

मूल्याङ्कन कार्यक्रम/आयोजना छनोट चरणदेखि सञ्चालन चरणपछिका चार अवस्थामा गरिन्छ । कार्यक्रम/आयोजना छनोट गर्नुपूर्व समग्र स्थितिको मूल्याङ्कन गरिन्छ, र यसलाई पूर्वमूल्याङ्कन भनिन्छ । कार्यक्रम/आयोजना चालु रहेको अवस्थामा यसले आशातीत उपलब्धी हासिल गर्ने दिसाउन्मुख छ कि छैन भन्नेबारे थाहा पाउन र कार्यान्वयन चरणका सिकाई अभिलेख गरी सुधार गर्न कार्यक्रम/आयोजना चालु अवस्थामा पनि मूल्याङ्कन गरिन्छ, र यसलाई चालु मूल्याङ्कन भनिन्छ । कार्यक्रम/आयोजना कार्यान्वयनको अन्तिम चरणमा अथवा सम्पन्न भएको लगत्तै के-कस्ता नतिजाहरू प्राप्त भए, सिकाइहरू के रहे ? असर र प्रभाव के भएजस्ता विषय थाहा पाउन अन्तिम वा सम्पन्न मूल्याङ्कन गरिन्छ । कार्यक्रम/आयोजना सम्पन्न भएको केही वर्षपछि प्रभाव र नतिजाको दिगोपना अध्ययन गर्न मूल्याङ्कन गरिन्छ, र त्यसलाई कार्यक्रम पछिको मूल्याङ्कन भनिन्छ ।

आवधिक विकास योजना आफूमाै एक बृहत् कार्यक्रमसमेत हो । यस्तो योजनाको स्वमूल्याङ्कन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ९४ अनुसार नगरपालिकाले गर्नुपर्छ । मध्यकालीन अवधिमा यस्तो मूल्याङ्कन गर्दा आवधिक विकास योजनाका लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न उन्मुख रहे-नरहेको, लगानी योजनाअनुरूप वार्षिक लगानीहरू निर्देशित रहे-नरहेको र उपलब्धिको लागि लक्ष्यलगायत कार्यक्रमहरूको परिमार्जनसम्बन्धी आवश्यकता रहे-नरहेको प्रश्नको जवाफ प्राप्त हुनेगरी

गरिनुपर्छ । साथै, योजनावधिको अन्त्यमा निर्धारित सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिका मूल्याङ्कन अन्तिम रूपमा तेस्रोपक्षबाट गर्नु गराउनुपर्छ ।

५.८ विषय क्षेत्रगत नतिजा खाका तयारी :

योजनाको कार्यान्वयनपछि विभिन्न क्षेत्रमा गरिएको खर्चबाट प्राप्त हुने उपलब्धिलाई नतिजा खाकामा प्रस्तुत गर्नुपर्दछ । नतिजा खाकाको नमुना निम्नवमोजिम रहेको छ ।

नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौँ वर्ष			
प्रभाव										
असर										
प्रतिफल										

५.९ एकीकृत दस्तावेज तयारी, स्वीकृती र प्रकाशन :

विभिन्न विषयगत समितिबाट तयार गरेको आफ्नो विषयगत क्षेत्रको योजनालाई एकीकृत गरी त्यसमा अन्तर्सम्बद्धता हेरी एकीकृत योजनाको दस्तावेज तयार गरी प्रकाशित गर्नुपर्दछ । माथि उल्लेखित विभिन्न चरणमा गरिएका तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण, योजना तर्जुमा कार्यशालाको क्रममा भएका छलफल अन्तर्क्रिया, सहजीकरणको आधारमा खाका तयार गरी आवधिक नगर विकास योजनाको दस्तावेजको ढाँचामा लिपिबद्ध गरिन्छ । आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशक समितिले दस्तावेजको खाका तयार गरेर विषयगत समितिहरूले विषय क्षेत्रगत योजनाको खाका तयार गर्ने र विषय क्षेत्रगत योजनाको खाकालाई एकीकृत गरी एकीकृत आवधिक नगर विकास योजना दस्तावेजलाई अन्तिम रूप दिई स्वीकृतीका लागि नगर कार्यपालिकामार्फत नगरसभासमक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्दछ । नगरसभाबाट स्वीकृत आवधिक नगर विकास योजना दस्तावेज नेपाल सरकार, सम्बन्धित प्रदेश सरकार र प्रदेशभित्रका स्थानीय सरकार र सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशित गर्नुपर्दछ ।

५.१० दिगो विकास लक्ष्य निर्देशक समिति गठन र लक्ष्यहरूको आन्तरिकीकरण :

सङ्घीय शासन व्यवस्थामा कार्यान्वयनका मुख्य संयन्त्रका रूपमा प्रदेश तथा स्थानीय तहका सरकार रहने हुँदा प्रदेश तथा स्थानीय तहको तत्परतामा नै सङ्घले तय गरेको उद्देश्य तथा लक्ष्य हासिल हुन सम्भव हुन्छ । यसर्थ नगरपालिकाले आफ्नो दीर्घकालीन, मध्यकालीन वा अल्पकालीन योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय भूभौगोलिक परिवेशका साथै स्थानीय विशिष्ट आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, वातावरणीय र संस्थागत क्षमता तथा आवश्यकताको आधारमा दिगो विकासका राष्ट्रिय लक्ष्यहरू हासिल हुने गरी स्थानीय योजना तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । दिगो विकास लक्ष्यका १७ वटै लक्ष्यहरू सबै स्थानीय सरकारका लागि बराबर महत्वका विषय नहुन

सकछ । यसैले दिगो विकास लक्ष्यहरूलाई आफ्नो यथार्थ वस्तुगत स्वरूपमा स्थानीयकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक छ ।

यसैगरी केन्द्रीयस्तरमा जस्तै दिगो विकास लक्ष्यलाई नगरपालिका तहमा समेत प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नगरपालिका तहमा समेत संयन्त्र निर्माण गर्नु उपयुक्त हुनसकछ । यसका लागि नगर प्रमुखको संयोजकत्वमा **नगरस्तरीय दिगो विकास लक्ष्य निर्देशक समिति** गठन गरी नगरपालिका तहमा दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनका लागि नीतिगत दिशानिर्देश गर्नुका साथै स्रोत व्यवस्थापन र उपलब्धिको आवधिक समक्षा गर्ने कार्य गर्न सहज हुन्छ ।

मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा

६.१ अवधारणा :

मध्यकालीन खर्च संरचना सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको एक महत्वपूर्ण अवधारणा हो जसले सार्वजनिक निकायहरूबाट हुने सिमित सोचबाट गरिने योजना तर्जुमा पद्धति र अल्पकालीन बजेट तर्जुमा विधिबाट हुन सक्ने कमी कमजोरीलाई निरुत्साहित गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। सार्वजनिक निकाय वा सरकारलाई प्राप्त हुने सीमित आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत साधनलाई राज्य सञ्चालन र विकासका विभिन्न क्षेत्रमा बाँडफाँट गर्ने तीन वर्षीय चक्रिय योजनाको रूपमा मध्यकालीन खर्च संरचनालाई लिइन्छ, जसले आवधिक योजना तथा वार्षिक बजेटलाई जोड्ने सेतुको कार्य गर्ने संयन्त्र हो। मध्यकालीन खर्च संरचना सीमित स्रोत र असीमित आवश्यकताबीच तादात्म्यता ल्याउने र नीतिगत प्राथमिकताको आधारमा स्रोतलाई बाँडफाँट गर्ने प्रक्रिया हो। यसले नगरपालिकासँग उपलब्ध सीमित स्रोत साधनको आँकलन गर्ने र त्यसलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्दछ।

मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत, अन्तर्सरकारी वित्त हस्तान्तरण अन्तर्गत वित्तीय समानीकरण, निशर्त, सशर्त तथा विशेष अनुदान, राजश्व बाँडफाँट, ऋण परिचालन, निजी तथा सहकारी पूँजी परिचालन समेतको समष्टिगत आर्थिक खाका निर्धारण गरिन्छ। यसको आधारमा क्षेत्र विषयगत प्राथमिकता, सोअन्तर्गत तर्जुमा हुने नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मध्यम अवधिको बजेट विनियोजन जसमा सङ्घ, प्रदेश तथा नगरपालिका आफैँले गर्ने लगानीसहितको खर्च अनुमानको खाका तयार गरिन्छ।

नगरपालिकाका लागि मध्यकालीन खर्च संरचनाको खाका तयार गर्दा नगरपालिकाको पाँच वर्षको आवधिक नगर विकास योजना कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने उपलब्धी तहको प्रतिफलको पनि अनुमान गरिन्छ। यसमा पहिलो वर्षको बजेट अनुमान हुन्छ। जुन वार्षिक बजेटसँग तादात्म्यता रहन्छ र आगामी दुईवर्षका लागि प्रक्षेपण गरिन्छ। पहिलो वर्षको बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गरिन्छ। यसमा अघिल्लो वर्षको प्रगति समीक्षा गरिन्छ, र विगत दुई वर्षको प्रक्षेपण परिमार्जन गरी आगामी थप एक वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ। यसरी नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचनाभित्र चक्रीय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तीन आ.व.को बजेटको आँकलन गर्नुपर्दछ। यस क्रममा नगरपालिकाको विकासको आवश्यकता, आयोजना कार्यान्वयको अवस्था, आन्तरिक राजश्व र अन्तर्सरकारी वित्त हस्तान्तरण र अन्य स्रोत परिचालनको अनुमान र यथार्थ अवस्थाको आधारमा प्रत्येक वर्ष परिमार्जन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसर्थ मध्यकालीन खर्च संरचनाले नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ।

६.२ उद्देश्य :

नगरपालिकाका लागि मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका उद्देश्यहरू :

१. सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्तीय अनुशासन कायम गरी समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व प्राप्त गर्नका लागि नगरपालिकालाई प्राप्त हुने मध्यमअवधिको आन्तरिक र बाह्य स्रोतको वास्तविक अनुमान गरी बजेटको खाका तर्जुमा गर्ने,
२. नगरपालिकाको विकास योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा लगानीको सुनिश्चितता प्रदान गर्न साधन स्रोतको कुशल विनियोजन गरी प्राथमिकता प्राप्त विषयगत क्षेत्रमा बजेटको उपयुक्त बाँडफाँट गर्ने,
३. सार्वजनिक खर्चलाई बढी प्रभावकारी र कुशल बनाई लक्षित प्रतिफल सुनिश्चित गर्ने,
४. नगरपालिका वा विषय क्षेत्रगत निकाय वा कार्यालय वा शाखाहरूको बजेट अनुमान वास्तविक वा अनुमानयोग्य बनाउने र आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने ।

६.३ आवश्यकता र औचित्य :

नेपालको संविधानको कार्यान्वयन गर्न, नेपाल सरकारको दीर्घकालीन सोच “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को आकाङ्क्षा फलिभूत पार्न र सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्नुपर्ने दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्नका लागि सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुनु अनिवार्य हुन्छ । सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने प्रभावकारी औजारको रूपमा मध्यकालीन खर्च संरचनाले उल्लेखित लक्ष्य पूरा गर्न सहयोग पुऱ्याउँदछ ।

अन्तर्सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले तीनै तह सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको सरकारले अनिवार्य रूपमा मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । ऐनको व्यवस्थाअनुसार मध्यकालीन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजनाको उद्देश्य तथा सो योजनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्न वा खर्च छुट्ट्याउन आवश्यकताको पुष्ट्याइँ समेटिनुपर्ने, प्रस्ताविक योजना कार्यान्वयन हुने आर्थिक वर्ष र त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुनसक्ने प्रतिफल र उपलब्धिसमेत स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुनुपर्ने व्यवस्था छ । यसका साथै योजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने खर्चको विवरण र सो रकम कुन-कुन स्रोतबाट के-कति बेहोर्ने र खर्च गरिएको र कमबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धिको प्रक्षेपण गरिएको हुनुपर्ने प्रावधान छ । ऐनको यसै प्रावधानलाई ध्यानमा राखी नगरपालिकाले मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

६.४ मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रिया :

६.४.१ कार्यतालिका र जिम्मेवारी निर्धारण :

मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका लागि सर्वप्रथम यसअन्तर्गत सम्पादन गरिनुपर्ने विभिन्न क्रियाकलापहरूको कार्यसूची, सो काम सम्पन्न गर्न कसले र कुन संस्थाले जिम्मेवारी लिने निकाय, शाखा, महाशाखा र समयसिमासहितको कार्यतालिका तयार गर्नुपर्दछ ।

६.४.२ संस्थागत संयन्त्रको निर्माण :

मध्यकालीन खर्च संरचना नगरपालिकाको आवधिक नगर विकास योजना र वार्षिक नगर विकास योजनाबीच तादात्म्यता अपनाउने साधन भएकाले वार्षिक बजेट निर्माणमा यसको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। यसमा संस्थागत व्यवस्थापनका लागि निम्न संस्थागत संयन्त्रहरूको व्यवस्था गरिनु आवश्यक हुन्छ:

क. निर्देशक समिति :

नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यको समग्र निर्देशनका लागि नगरपालिका प्रमुखको संयोजकत्वमा एक निर्देशक समिति गठन गर्नुपर्दछ। सो निर्देशक समितिमा देहायबमोजिम पदाधिकारीहरू रहने व्यवस्था गरिनु पर्दछ:

१. नगर प्रमुख	संयोजक
२. नगर उपप्रमुख	सह-संयोजक
३. नगर कार्यपालिका सदस्य सबै	सदस्य
४. नगरपालिकाको विषय क्षेत्रगत कार्यालय प्रमुख	सदस्य
५. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य सचिव

ख. स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति :

नगरपालिकामा प्राप्त हुने आन्तरिक तथा बाह्य आयको प्रक्षेपण र सोको सन्तुलित वितरणको खाका तथा आगामी तीन वर्षको बजेट सिमा निर्धारण गर्न देहायबमोजिमको स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति गठन गर्नु पर्दछ।

१. नगर प्रमुख	संयोजक
२. नगर उपप्रमुख	सदस्य
३. नगर कार्यपालिकाका सदस्यहरूमध्ये महिला, दलित वा अल्पसङ्ख्यक समेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी नगर प्रमुखले तोकेको चार जना	सदस्य
४. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य सचिव

समितिले आवश्यकताको आधारमा सम्बन्धित कर्मचारी र विषयविज्ञहरूलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रित सदस्यको रूपमा बोलाउन सक्नेछ।

ग. मध्यकालीन खर्च संरचनासम्बन्धी विषयक्षेत्रगत समिति :

नगर कार्यपालिकाको विषयक्षेत्रगत समितिहरूलाई नै नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यका लागि पनि परिचालन गर्न सकिन्छ। यस कामका लागि विषयक्षेत्रगत समितिहरूले

- ◆ विषयगत निकायहरूसँग आवश्यक समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्ने,
- ◆ निर्देशिका बनाउने, मार्गदर्शन बनाउने, संरचना बनाउने, तथ्याङ्क अद्यावधि गर्ने,
- ◆ मध्यकालीन खर्च संरचनाको कार्य सम्पादनसम्बन्धी आवश्यक क्षमता विकाससँग सम्बन्धित काम गर्ने,
- ◆ अन्य कामहरू गर्ने।

घ. मध्यकालीन खर्च संरचनासम्बन्धी एकीकृत बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति :

वडागत बजेट सिमा, दिगो विकास लक्ष्य, मार्गनिर्देशन तथा आयोजना प्राथमिकता निर्धारणका आधारमा तीन वर्षको एकीकृत बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी निर्देशक समितिसमक्ष सिफारिस गर्न देहायबमोजिमको एकीकृत मध्यकालीन खर्च संरचना एकीकृत बजेट तर्जुमा समिति गठन गर्नुपर्दछ ।

१. नगर उपप्रमुख	संयोजक
२. विषयगत क्षेत्र हेर्ने नगर कार्यपालिका सदस्यहरू	सदस्य
३. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
४. योजना महाशाखा, विभाग वा शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

६.४.३ त्रि-वर्षीय प्रक्षेपणसहित कूल बजेटको आकार तयारी :

गत आ.व.को आय-व्ययको यथार्थ अवस्था, चालु आ.व. को आय-व्यय प्रक्षेपण र मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका लागि वडा कार्यालय, सम्बन्धित विषयगत कार्यालय, निकाय तथा प्राविधिक महाशाखाबाट र नगर कार्यपालिकातहमा नीतिगत छलफल गरी आगामी आ.व. र थप दुई आ.व.को लागि बजेट तथा कार्यक्रमको प्रक्षेपणसहित मध्यकालीन खर्च संरचनाको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ । स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिले नगरपालिकाको अर्थतन्त्रको वर्तमान अवस्था, चालु आवधिक योजना, मध्यकालीन खर्च संरचना, कूल गार्हस्थ उत्पादनको प्रक्षेपण, वित्तीय स्थिति एवं आन्तरिक स्रोत परिचालनको सम्भावना, राजश्व नीति र प्राथमिकताको आधारमा आगामी आ.व. र थप २ आर्थिक वर्षको कूल बजेटको आकार निर्धारण गरिन्छ ।

६.४.४ बजेट सिमा र मार्गदर्शन पठाउने :

स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिले तयार गरेको आगामी ३ वर्षको बजेटको सिमाभित्र योजना तथा प्राविधिक शाखा/महाशाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, निकायगत र विषयगत रूपमा चालु, पूँजीगत र वित्तीय व्यवस्थापनको सिमा र मार्गदर्शन तयार गरी सम्बन्धित निकाय, कार्यालयमा पठाउनुपर्दछ । सम्बन्धित निकाय वा कार्यालयले आफुअन्तर्गतका कार्यक्रम र आयोजनामा निकायगत बजेट SuTRA मा प्रविष्ट गर्नुपर्ने हुन्छ ।

६.४.५ आयोजना बैङ्क, आयोजना छनोट तथा प्राथमिकीकरण :

स्वीकृत आवधिक नगर विकास योजनाको लक्ष्य उद्देश्य र आवश्यकता, समस्या र सम्भाव्यताको आधारमा कार्यान्वयनयोग्य र बढी प्रतिफल प्राप्त हुने आयोजना छनोट गरी नगरपालिकामार्फत कार्यान्वयन गर्ने विषयक्षेत्रगत आयोजनाको पहिचान, विश्लेषण तथा प्राथमिकीकरण गरी आयोजना बैङ्क बनाउनुपर्दछ ।

६.४.६ मध्यकालीन खर्च संरचना, कार्यक्रम तथा बजेट प्रस्ताव :

स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिले तयार गरेको बजेट सिमाअन्तर्गत प्राविधिक तथा आर्थिक प्रशासन शाखा/महाशाखाबाट तर्जुमा गरी पठाएको सिमा र मार्गदर्शनभिन्न रही सम्बन्धित निकाय वा विषयगत कार्यालयले आवश्यकता र प्राथमिकताको आधारमा छनोट भएका आयोजना तथा कार्यक्रमको त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहितको मध्यकालीन खर्च संरचना र आगामी आ.व.को बजेट तयार गरी सम्बन्धित विषयगत समितिमा प्रस्ताव गर्नुपर्दछ ।

६.४.७ विषयगत समितिमा छलफल :

विभिन्न निकाय वा विषयगत कार्यालयबाट प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रमको त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहितको मध्यकालीन खर्च संरचना र बजेटमाथि सम्बन्धित विषयगत समितिमा दफावार छलफल गर्नुपर्दछ । यसरी छलफल गर्दा संविधानको मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीति र नगरपालिकाको कार्यक्षेत्र तथा क्षेत्राधिकार, राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय आवधिक योजना, नगरपालिकाको आवधिक योजना, दिगो विकास लक्ष्य, नगरपालिकाको आवश्यकता, समस्या र सम्भावना, आयोजना बैङ्कबाट छनोट गरिएका आयोजनाको प्राथमिकीकरणलाई आधार बनाउनु पर्दछ । प्राथमिकता वर्गीकरण गर्दा सबै जातजातिका विपन्न वर्गका महिलाहरूको सशक्तिकरण, रोजगारीमूलक र आयमूलक कार्यमा प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने, सबै जातजातिका आर्थिक रूपमा विपन्न तथा आर्थिक एवं सामाजिक रूपमा पछाडि परेका र पारिएक वर्ग (ज्येष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेसी, मुस्लिम तथा पिछडा वर्गलगायत) एवं क्षेत्र तथा नेपाल सरकारले सूचना प्रकाशित गरी लक्षित समूह भनी तोकिएका वर्ग एवं समुदायले प्रत्यक्ष फाइदा पाउने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी स्रोत विनियोजन गर्न ।

६.४.८ एकीकृत मस्यौदाको तयारी :

विषयगत समितिमा दफावार छलफल गरी प्रस्ताव भएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहितको मध्यकालीन खर्च संरचना र बजेटको एकीकृत मस्यौदा तयारी गर्नुपर्दछ ।

६.४.९ नगरपालिकाबाट स्वीकृती :

एकीकृत बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिको प्रत्यक्षय मार्गदर्शनमा योजना तथा प्राविधिक महाशाखाबाट तयार भएको नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचनाको एकीकृत मस्यौदा निर्देशक समितिमाफत नगर कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्दछ । नगर कार्यपालिकाले उक्त मस्यौदामाथि बृहत छलफल गरी स्वीकृत गरी नगरसभासमक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्दछ ।

६.४.१० नगरसभामा प्रस्तुति, स्वीकृती र प्रकाशन :

नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचना नगरसभासमक्ष जानकारीका लागि प्रस्तुत गर्नुपर्दछ र प्रकासन गर्नुपर्दछ ।

वार्षिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

७.१ अवधारणा :

आवधिक नगर विकास योजनाको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष्य तथा क्षेत्रगत उद्देश्य हासिल गर्ने माध्यम नगरपालिकाको वार्षिक योजना, नीति तथा कार्यक्रम हो। यसैगरी वार्षिक नगर विकास योजना तथा कार्यक्रमलाई आवधिक नगर विकास योजनाको सोच र लक्ष्यसँग तादात्म्यता मिलाउने औजारको रूपमा मध्यकालीन खर्च संरचना रहेको हुन्छ। तसर्थ वार्षिक नगर विकास योजना तर्जुमा गर्दा चालु मध्यकालीन खर्च संरचनालाई विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ। यसका साथै नेपालको संविधानमा व्यवस्था भएका मौलिक हक, मार्गनिर्देशक सिद्धान्त, अधिकारसूची र अन्य सम्बन्धित प्रावधान र नगरपालिकाको आवधिक योजना, प्रदेश तथा राष्ट्रिय योजनाले आत्मसात गरेका लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति तथा प्राथमिकता, नगरपालिकाको आवश्यकता, समस्या तथा सम्भावनाका साथै दिगो विकास लक्ष्य २०३० को मार्गचित्र र अति कम विकसित मुलुकबाट विकासोन्मुख राष्ट्रमा स्तरोन्नती गर्ने लगायतका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूजस्ता पक्षहरूलाई समेत वार्षिक नगर विकास योजना तर्जुमा गर्दा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ।

७.२ आवश्यकता र औचित्यता :

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको आर्थिक तथा सामाजिक अधिकारसम्बन्धी विषयहरूमा कानुन बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने, त्यसको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा स्थानीयस्तरमा विकासका लागि रणनीतिक, दीर्घकालीन, आवधिक, मध्यकालीन र अल्पकालीन योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। आवधिक नगर विकास योजनाले लिएका लक्ष्य, मध्यकालीन खर्च संरचनाले गरेको व्यवस्थालाई स्रोत साधनसँग तालमेल गरी प्राथमिकताका साथ स्रोतको विनियोजन गर्न वार्षिक विकास कार्यक्रम आवश्यक हुन्छ। आवधिक नगर विकास योजना पनि वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेटमार्फत कार्यान्वयन गरिन्छ। सामान्यतया आवधिक योजना ५ वर्ष अवधिका लागि बनाइन्छ। यसर्थ सोको कार्यान्वयन पनि ५ वटा वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेटमार्फत नै हुन्छ। आवधिक नगर विकास योजनाअनुसार मध्यकालीन खर्च संरचना र मध्यकालीन खर्च संरचनाअनुसार वार्षिक विकास कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा गर्नुपर्ने भएको कारण पनि यसको आफ्नै महत्त्व छ।

७.३ उद्देश्य :

वार्षिक नगर विकास योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य नगरपालिकाको मध्यकालीन योजना अर्थात् ५ वर्षे आवधिक योजनाले आत्मसात गरेको दीर्घकालीन

सोच, आवधिक लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्तिका लागि स्थानीय तहमा सञ्चालन गरिने विकास आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनको प्रभावकारिता कायम गर्नु हो। यसर्थ वार्षिक नगर विकास योजना तर्जुमा गर्दा आवधिक नगर विकास योजना र मध्यकालीन खर्च संरचनासँग तादात्म्यता कायम गर्नु अनिवार्य हुन्छ। यसका अतिरिक्त स्थानीय विकास कार्यहरूका पारदर्शिता, सुशासन, स्थानीय स्रोत साधनको न्यायोचित वितरण र विनियोजन बजेटबाट अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु हो।

७.४ वार्षिक नगर विकास योजना तथा वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधारहरू :

नगरपालिकाले वार्षिक विकास योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा देहायका विषयहरूलाई प्रमुख आधार लिनुपर्ने हुन्छ।

क. नेपालको संविधान

ख. दीर्घकालीन सोच

ग. सङ्घीय, प्रादेशिक आवधिक योजना,

घ. नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना

ङ. नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचना

च. दिगो विकास लक्ष्य

छ. विकासका अन्तर्सम्बन्धित विषय

ज. नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा जनाएका प्रतिबद्धताबाट सिर्जित दायित्व

झ. सङ्घ र प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका अन्य आर्थिक नीति आदि।

यसका साथै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४, अन्तर्संरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५, सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट जारी भएका नीति, कानून र मापदण्ड, स्थानीय तहमा बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन, आर्थिक व्यवस्थापन तथा सम्पत्ति हस्तान्तरणसम्बन्धी निर्देशिका २०७४ र सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावलीका सान्दर्भिक व्यवस्थाहरूलाई समेत वार्षिक नगर विकास योजना तर्जुमाको क्रममा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ।

७.५ वार्षिक नगर विकास योजना, बजेट तथा वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रिया :

नगरपालिकाले वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा गर्दा सामान्यतया स्थानीय तहको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४ (परिमार्जित) को दफा ५ तथा स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमुना) को दफा ५.५ मा उल्लेखित देहायबमोजिमका योजना तर्जुमाका चरणहरू परिपालना गर्नुपर्ने हुन्छ।

वार्षिक नगर विकास योजना (बजेट तथा कार्यक्रम) तर्जुमाका चरण तथा समयसिमा

क्र.सं	क्रियाकलाप र चरण	समय सिमा
१	<ul style="list-style-type: none"> नगरस्तरीय राजश्व परामर्श समितिले नगर कार्यपालिकामा राजश्व प्रक्षेपण पेश गर्ने आय व्ययको प्रक्षेपण गरिएको तथ्याङ्कसहितको विवरण नेपाल सरकारमा पेश गर्ने 	पुस १५ गतेभित्र पुस मसान्तभित्र
२	सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरणको सिमा र मार्गदर्शन प्राप्त <ul style="list-style-type: none"> सङ्घीय सरकारबाट प्रदेश सरकारबाट 	फागुन मसान्तभित्र चैत्र मसान्तभित्र
३	विषयगत क्षेत्र छुट्ट्याउने (स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण) <ul style="list-style-type: none"> स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिले स्रोत अनुमान र बजेट सिमा निर्धारण गर्ने बजेट सिमा नगरपालिकाको विषयगत निकाय, महाशाखा, शाखा तथा वडा समितिलाई पठाउन 	वैशाख १० गतेभित्र वैशाख १५ गतेभित्र
४	वडास्तरीय योजना तर्जुमा र प्राथमिकता निर्धारण	जेठ १५ गतेभित्र
५	एकीकृत बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा	जेठ मसान्तभित्र
६	एकीकृत वार्षिक बजेट, नीति कार्यक्रम नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृती	असार ५ गतेभित्र
७	नगरसभामा पेश	असार १० गतेभित्र
	वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृती	असार मसान्तभित्र
	वार्षिक नगर विकास योजना, नीति, कार्यक्रम र बजेट सर्व कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा तथा साधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन	साउन १५ गतेभित्र

७.५.१ आय-व्यय प्रक्षेपणसहितको विवरण नेपाल सरकारमा पेश गर्ने :

नगरपालिकाले आगामी आ.व.को आय-व्ययको प्रक्षेपण गरिएको तथ्याङ्कसहितको विवरण राजश्व परामर्श समिति र बजेट तथा स्रोतअनुमान समितिको सिफारिसमा नगर कार्यपालिकाबाट निर्णय गरी पुस मसान्तभित्र नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, प्रादेशिक आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयसमक्ष देहायबमोजिमको विवरण पेश गर्नुपर्दछ ।

- क. आफ्नो स्रोतबाट सङ्कलन हुनसक्ने अनुमानित राजश्व
- ख. व्ययको अनुमान
- ग. राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुनसक्ने अनुमानित रकम
- घ. वित्तीय हस्तान्तरण अनुदानबाट प्राप्त हुनसक्ने अनुमानित रकम

७.५.२ सङ्घ र प्रदेशबाट वित्तीय हस्तान्तरणको खाका र मार्गदर्शन प्राप्ति :

वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजश्व बाँडफाँटबापत आगामी आ.व.मा नेपाल सरकारबाट नगरपालिकालाई प्राप्त हुने स्रोतको विवरण फागुन मसान्तभित्र तथा राजश्व बाँडफाँट र वित्तीय अनुदानबापत प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुमानित विवरण चैत्र मसान्तभित्र नगरपालिकामा पठाउनुपर्दछ ।

७.५.३ विषयगत क्षेत्र छुट्ट्याउने :

नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालन गर्ने विकासका क्रियाकलापहरूलाई निम्नानुसारको विषयगत क्षेत्र तोकौ कार्यपालिकाका सदस्यहरूलाई विषय क्षेत्रगत जिम्मेवारी दिनुपर्दछ ।

क. आर्थिक विकास : यस क्षेत्रअन्तर्गत कृषि, पशु, पर्यटन, उद्योग वाणिज्य, सहकारी, वित्तीय क्षेत्र र सुरक्षित आप्रवास तथा वैदेशिक रोजगारीजस्ता विषय ।

ख. सामाजिक विकास : शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण (महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेसी, मुशलीम, अल्पसङ्ख्यक आदि), भाषा, कला, संस्कृति संरक्षण, युवा खेलकुदजस्ता क्षेत्र ।

ग. पूर्वाधार विकास : यसअन्तर्गत सडक तथा पुल, सिँचाई पूर्वाधार, भवन तथा शहरी विकास, ऊर्जा, लघु तथा साना जलविद्युत, सूचना प्रविधि तथा सञ्चारजस्ता विषय ।

घ. वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन : यसअन्तर्गत वन तथा भू-संरक्षण, जलाधार संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहोरमैला व्यवस्थापन, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण, विपद् व्यवस्थापनजस्ता विषय ।

ङ. सुशासन तथा संस्थागत विकास : यसअन्तर्गत नगरपालिकाको मानव संसाधन विकास, संस्थागत क्षमता विकास, राजश्व परिचालन, वित्तीय व्यवस्थापन, वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण, सुशासन प्रवर्द्धन र अन्तर्निकाय समन्वयजस्ता क्षेत्र ।

विषयगत समितिमा देहायबमोजिमका पदाधिकारीहरू रहनेछन् :

१. विषयक्षेत्र हेर्ने नगर कार्यपालिका सदस्य	संयोजक
२. नगरकार्यपालिकाले तोकेको कम्तीमा एकजना महिलासहित दुईजना कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
३. सम्बन्धित विभाग, महाशाखा, शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

नगरपालिकामा सम्बन्धित विषय वा क्षेत्रमा एकभन्दा बढी शाखाहरू रहेको अवस्थामा नगर कार्यपालिकाले कुनै एकजना शाखा प्रमुखलाई सदस्य सचिव तोकौ अन्य शाखा प्रमुखहरूलाई सदस्यको रूपमा सहभागी गराउन सक्नेछ ।

७.५.४ स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण :

७.५.४.१ नगरस्तरीय राजश्व परामर्श समिति :

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र अन्य प्रचलित कानूनको अधीनमा रही नगरपालिकाले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र परिचालन गर्न सक्ने राजश्वको स्रोत, दायरा र दरसमेतको विश्लेषण गरी आगामी आ.व.मा प्राप्त हुन सक्ने राजश्वको अनुमान तयार गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस कामका लागि दफा ६५ बमोजिम गठन हुने नगरस्तरीय राजश्व परामर्श समितिमा देहायबमोजिम पदाधिकारीहरू रहनेछन् ।

१. नगर उप प्रमुख	संयोजक
२. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३. नगर कार्यपालिकाले तोकेको कार्यपालिका सदस्यमध्येबाट एकजना महिलासहित दुईजना सदस्य	सदस्य
४. निजी क्षेत्रको प्रतिनिधिको रूपमा स्थानीय उद्योग वाणिज्य सङ्घको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि	सदस्य
५. घरेलु साना उद्योगसँग सम्बन्धित मान्यता प्राप्त संस्थाको नगर तहको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि	सदस्य
५. नगरपालिकाको राजश्व विभाग, महाशाखा वा शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

नगरस्तरीय राजश्व परामर्श समितिले आय-व्ययको प्रक्षेपण गर्दा देहायबमोजिम गर्नुपर्ने हुन्छ :

क. नगरपालिकाको राजश्व नीति तथा कानूनको तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने । यस कामअन्तर्गत कर तथा गैरकर राजश्वको प्रस्ताव गर्दा चालु अवस्थाको कर तथा गैरकर राजश्वमा परिवर्तन गर्नुपर्दा त्यसको औचित्यता तथा त्यसबाट पर्ने प्रभावसमेत उल्लेख गरी प्रस्ताव गर्ने । यसका साथै नेपाल सरकार, प्रदेश वा अन्य स्थानीय तहले लगाएको कर तथा गैरकर राजश्वका दरसँग यथासम्भव तादात्म्यता हुने गरी प्रस्ताव गर्नुपर्ने हुन्छ ।

ख. राजश्वको स्रोत, दायरा र दरसमेतको विश्लेषण गरी आगामी आ.व. मा प्राप्त हुनसक्ने राजश्वको अनुमान गर्ने,

ग. स्थानीय उद्योग व्यवसाय प्रवर्द्धन र रोजगारी सृजनामा योगदान दिने किसिमको राजश्व नीति तर्जुमा गर्ने,

घ. कर तथा गैरकर राजश्व, सेवा शुल्क, दस्तुर सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श दिने,

ड. नगरपालिकाको राजश्व प्रशासन सुधारका लागि आवश्यक परामर्श दिने ।

नगरस्तरीय राजश्व परामर्श समितिले नगरपालिकाको आगामी आ.व. मा कर तथा गैरकर राजश्वलगायत सबै किसिमको आयको प्रक्षेपण प्रत्येक वर्षको पुस १५ गतेभित्र नगरपालिकामा पेश गर्नुपर्दछ ।

७.५.४.२ स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति :

आय अनुमान प्रक्षेपणपछि नगरपालिकालाई प्राप्त हुने आन्तरिक आय, राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम, अनुदान, ऋण तथा अन्य आयको प्रक्षेपण र सो को सन्तुलित वितरणको खाका तथा बजेट सिमा निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ। यसका लागि ऐनको दफा ६६ अनुसार देहायका पदाधिकारीहरू रहने नगरस्तरीय स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समिति गठन हुने व्यवस्था रहेको छ।

क. नगर प्रमुख	संयोजक
ख. उप प्रमुख	सदस्य
ग. कार्यपालिका सदस्यहरूमध्ये महिला, दलित वा अल्पसङ्ख्यक समेतको प्रतिनिधित्व हुनेगरी प्रमुखले तोकेको चार जना	सदस्य
घ. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य-सचिव

यसका अतिरिक्त आवश्यकताको आधारमा सम्बन्धित कर्मचारी र विषयविज्ञहरूलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रित सदस्यको रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ। खण्ड 'ग' बमोजिम सदस्य तोक्दा प्रमुखले आफु सम्बद्ध राजनीतिक दलबाहेकको राजनीतिक दलको सदस्य समेतलाई तोक्नुपर्दछ तर कार्यपालिकामा अन्य राजनीतिक दलको प्रतिनिधित्व नभएको अवस्थामा यो व्यवस्था लागू हुनेछैन।

राजश्व परामर्श समितिले गरेको नगरपालिकाको आन्तरिक कर तथा गैरकर राजश्वअन्तर्गत प्राप्त हुन सक्ने आय अनुमानको आधारमा स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिले

- ☞ आन्तरिक आय (कर, शुल्क, दस्तुर र राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम) को अनुमान गर्ने,
- ☞ सङ्घीय सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण (वित्तीय समानीकरण, सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान) समेतको अनुमान गर्ने,
- ☞ कूल स्रोतको अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण गर्ने,
- ☞ आयोजना प्राथमिकता निर्धारणका आधार र मार्गदर्शन तयार गर्ने।

यस प्रयोजनका लागि समितिले आफ्नो कार्य आर्थिक वर्षको वैशाख १० गतेभित्र सम्पन्न गरिसक्नुपर्नेछ। समितिले बजेट प्रक्षेपण गर्दा आगामी आ.व.पछिको थप दुईवर्षको समेत प्रक्षेपण गर्नुपर्दछ। यस्तो अनुमान गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक तथा वित्त आयोग र प्रदेश र नगरपालिकाबाट सङ्कलन हुने राजश्व जम्मा गर्न प्रदेशस्तरमा रहेको कोषबाट प्राप्त हुने स्रोतको समेत अनुमान गर्नुपर्दछ। यसरी तयार भएको आगामी आ.व. को बजेट सिमा वैशाख १५ गतेभित्र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले नगरपालिकाअन्तर्गतको विषयगत विभाग, महाशाखा, शाखा तथा वडा समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्दछ।

७.५.५ बजेट सिमा निर्धारण विधि :

नगरपालिकाले बजेट सिमा निर्धारण गर्दा देहायबमोजिम प्राथमिकताको आधारमा गर्नु पर्दछ :

- क. आवधिक योजनाअनुसारको दीर्घकालीन सोच, मध्यमकालीन लक्ष्य, अल्पकालीन उद्देश्य र प्राथमिकता अनुसार विषयक्षेत्रगत आयोजना कार्यक्रमका लागि आवश्यक रकम,
- ख. नगरपालिकास्तरको गौरवका आयोजनाहरूका लागि आवश्यक रकम,
- ग. समपूरक कोष आवश्यक पर्ने आयोजनाको लागि चाहिने रकम,
- घ. सशर्त अनुदानको कार्यक्रमको लागि तोकिएको रकम,
- ङ. दिगो विकासका लक्ष्यलगायत राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने रकम,
- च. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनबमोजिम नगरपालिका आफैले गर्नुपर्ने अन्य आवश्यक कार्यहरू,
- छ. माथि उल्लेखित क्षेत्रलाई आवश्यक रकम विनियोजन गरिसकेपछि मात्र बाँकी रकम जनसङ्ख्या, क्षेत्रफल, मानव विकासको अवस्था, पूर्वाधार विकासको अवस्था, विकास लागत, राजश्व परिचालनको अवस्था र लागत सहभागिताको अवस्थाजस्ता विषयहरूलाई आधार मानी वडागत खर्चको आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा वडागत बजेट सिमा निर्धारण गर्नुपर्दछ । वडामा दामासाहीले बजेट विनियोजन गर्नुहुँदैन ।
- ज. बजेट सिमा निर्धारण गर्दा नगरपालिकास्तरमा रहेको सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई आधार मानी यस्ता क्षेत्रको सशक्तिकरणका लागि आवश्यक पर्ने रकमको सिमासमेत निर्धारण गर्नुपर्दछ ।
- झ. नगरपालिकाको कूल बजेट सिमाबाट तलब भत्ता तथा कार्यालय सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट छुट्ट्याइ अन्य कार्यक्रमका लागि बजेट सिमा निर्धारण गर्नुपर्दछ । यसरी प्रशासनिक खर्चको लागि बजेट सिमा निर्धारण गर्दा राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त रकम र आन्तरिक स्रोतको रकमभन्दा बढी नहुने गरी गर्नुपर्दछ ।

७.५.६ वडा तहको योजना छनोट तथा प्राथमिकिकीकरण :

- नगरपालिकाले वडा तथा बस्तीस्तरमा कार्यक्रमबारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न पद्धति गर्ने कार्यक्रममा केन्द्रित भई छलफल गर्नु आवश्यक हुन्छ । वडा तहअन्तर्गत बस्ती टोलस्तरको आयोजना छनोट गर्दा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ:
- क. वडा समितिले आफ्नो वडामा प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई विभिन्न बस्ती टोलको योजना तर्जुमा गर्न सहजीकरण गर्ने गरी जिम्मेवारी प्रदान गर्ने,
 - ख. प्रत्येक वडाले वडाभित्रका बस्ती टोलहरूमा योजना तर्जुमाका लागि बैठक हुने दिन, मिति र समय कम्तीमा तीन दिनअगावै सार्वजनिक सूचनामार्फत जानकारी गराउने,
 - ग. नगरपालिका अन्तर्गतका वडाअन्तर्गत रहेको बस्ती टोलहरू भेलामार्फत बस्ती टोलस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रम छनोट गर्ने बस्ती तथा टोलस्तरमा आयोजना छनोट गर्दा समुदायको आवश्यकता पहिचान गरी आयोजना कार्यक्रम छनोट गर्न,
 - घ. बस्ती टोलस्तरका योजना छनोट गर्दा सो बस्तीभित्रका सबै वर्ग र समुदाय (महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेशी, मुशिलम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसङ्ख्यक सिमान्तकृत,

युवा, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि) लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,

यसका अतिरिक्त वडा, बस्ती, टोलमा क्रियाशील सामुदायिक संस्थाहरूजस्तै : टोल विकास संस्था, महिला, आमा समुह, बाल क्लब तथा बाल सञ्जाल, युवा क्लब, स्थानीय गैरसरकारी सङ्घ-संस्था तथा विभिन्न सरकारी निकायअन्तर्गत गठन भएका समुहहरूको सहभागितामा भेला बैठक, छलफल गरी छनोट भएका बस्ती तथा समुदायस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई वडा समितिले विषयक्षेत्रअनुसार समुहकृत गर्नुपर्दछ ।

स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिबाट प्राप्त बजेट सिमा र मार्गदर्शनको आधारमा सम्बन्धित वडाहरूले बस्ती टोलबाट प्राप्त योजनाहरूमध्येबाट वडाका लागि प्राप्त बजेटको सिमाको अधीनमा रही योजनाहरूको छनोट र प्राथमिकता निर्धारण गरी विषय क्षेत्रगत रूपमा समुहकृत गर्नुपर्दछ । बस्ती तथा टोलस्तरबाट छुट भएका महत्वपूर्ण आयोजना तथा कार्यक्रम वडा समितिको बजेट सिमाभित्र रही औचित्यताको आधारमा समावेश गर्ने र बजेट सिमाभित्र कार्यान्वयन हुन नसक्ने नगरस्तरीय महत्वपूर्ण आयोजना तथा कार्यक्रम भएमा वडा समितिले नगरपालिकामा छुट्टै सूची पठाउनु पर्दछ । वडा समितिले आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दा स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा र आधार र दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यक्रमलाई विशेष ध्यान दिनुपर्दछ । यसरी छनोट भएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरणका साथ नगरपालिकामा पठाउनु पर्दछ ।

७.५.७ बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा :

क. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिको गठन :

स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिबाट निर्धारण भएको आयको प्रक्षेपण, विनियोजनको खाका र बजेट सिमामा आधारित भई नगरपालिकाको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न ऐनको दफा ६७ अनुसार देहायबमोजिको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति गठन गर्नुपर्दछ ।

क. नगर उपप्रमुख	संयोजक
ख. विषयगत क्षेत्र हेर्ने नगर कार्यपालिका सदस्यहरू	सदस्य
ग. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
घ. योजना विभाग, महाशाखा वा शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

- क. आगामी आ.व.को नीति तथा कार्यक्रमको प्रस्ताव तयार गर्ने,
- ख. स्रोत अनुमान तथा बजेट सिमा निर्धारण समितिले दिएको बजेट सिमाभित्र रही बजेट तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गर्ने,
- ग. बजेट तथा कार्यक्रमको प्रस्तावलाई विषयगत रूपमा छलफल गर्ने व्यवस्था मिलाई अन्तिम प्रस्ताव तयार गरी कार्यपालिकामा पेश गर्ने,

- घ. योजना तथा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुन नदिने व्यवस्था मिलाउने तथा योजना कार्यक्रमबीच आपसी तादात्म्यता तथा परिपूरकता कायम गर्ने,
ड. बजेट तथा कार्यक्रमसम्बन्धी नगरपालिकास्तरको आवश्यकताबमोजिम अन्य कार्यहरू गर्ने ।

७.५.८ वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा :

विषयगत रूपमा प्राथमिकीकरणसहित पेश भएका योजनाहरूलाई बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले कार्यक्रममा दोहोरोपना नहुने गरी देहायबमोजिम योजनाको प्राथमिकीकरण र बजेट तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

- क. नगरपालिकाको आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति,
ख. नगरपालिकाको मध्यकालीन खर्च संरचना,
ग. बजेट तथा कार्यक्रम समितिबाट प्राप्त बजेट सिमा, मार्गदर्शन र योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू,
घ. विषयगत समितिबाट प्राथमिकीकरण भई नआएका तर नगरपालिकास्तरका महत्वपूर्ण आयोजनाहरू छनोट गर्नुपर्ने भएमा स्पष्ट आधार र औचित्यसमेतको आधारमा बजेटको सुनिश्चितता हुनेगरी त्यस्ता आयोजना समावेश गर्न सकिनेछ,
ड. नगरपालिकाको स्रोत साधनले मात्र योजना सम्पन्न गर्न सम्भव नभएका तर नगरपालिकाको अत्यावश्यक र तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेका आयोजनाहरूलाई समपूरक अनुदानबाट सञ्चालन गर्नका लागि प्रस्ताव गर्न सकिन्छ,

यसरी वडाहरूबाट प्राप्त आयोजनाहरूलाई बजेट सिमा, दिगो विकास लक्ष्य, मार्गदर्शन तथा आयोजना प्राथमिकता निर्धारणका आधारमा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले एकीकृत बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी असार ५ गतेभित्र नगर प्रमुखमार्फत नगर कार्यपालिकासमक्ष पेश गर्नुपर्दछ ।

७.५.९ नगर कार्यपालिकाबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती :

बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले पेश गरेको आगामी आ.व.को वार्षिक नीति, कार्यक्रम, राजश्व आय र व्ययको अनुमान (वार्षिक बजेट) असार ५ गतेभित्र नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी सक्नुपर्दछ । नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नीति, कार्यक्रम र बजेट नगर प्रमुखले असार १० गतेभित्र नगरसभासमक्ष पेश गर्नुपर्दछ । वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटसँग सम्बन्धित देहायअनुसारको प्रस्तावहरू नगर कार्यपालिकाको बैठकबाट स्वीकृत गरी नगरसभासमक्ष पेश गर्नुपर्दछ ।

- क. नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम
ख. आर्थिक विधयक (आगामी वर्षको लागि प्रस्तावित राजश्व दरवन्दी)
ग. विनियोजन विधयक (सञ्चित कोषबाट रकम भिक्ने र कार्यक्रमगत तथा शीर्षकगत खर्चसम्बन्धी)
घ. बजेट वक्तव्य (गत आ.व.को यथार्थ खर्च, चालु आ.व.को संशोधित अनुमान र आगामी आ.व.को अनुमानित आय-व्ययको विवरणसहित)
ड. वार्षिक विकास कार्यक्रम (क्षेत्रगत रूपमा विस्तृत कार्यक्रमको सूची तथा प्रस्तावित रकम)

७.५.१० नगर सभासमक्ष बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुति :

नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको नगरपालिकाको वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट उपप्रमुख वा निजको असमर्थतामा कार्यपालिकाले तोकेको कार्यपालिकाको कुनै सदस्यमार्फत असार १० गते भित्र नगरसभा समक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्दछ। वार्षिक बजेट पेश गर्दा:

- क. गत आर्थिक वर्षको राजश्व र व्ययको यथार्थ विवरण,
- ख. चालु आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमान,
- ग. आगामी आ.व.को योजना तथा कार्यक्रम, आय-व्ययको अनुमानित विवरण,
- घ. मध्यकालीन खर्च संरचना समेतको विवरण पेश गर्नुपर्दछ।

७.५.११ नगर सभाबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृती :

नगरमा प्रस्तुत भएको प्रस्तावित बजेट तथा कार्यक्रमसम्बन्धी सबै प्रस्तावहरू स्वीकृती प्रयोजनका लागि देहायबमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्दछ:

- क. नगरसभामा प्रस्तुत भएको आगामी आ.व.को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, राजश्व र व्ययको अनुमान (वार्षिक बजेट) सभामा पेश भएको १५ दिनभित्र छलफलको काम सम्पन्न गर्ने गरी कार्यतालिका बनाउने,
- ख. सभामा छलफल सम्पन्न भएपछि सभाको बहुमतले बजेट पारित गर्ने वा सुभाबसहित कार्यपालिकामा फिर्ता पठाउन सक्नेछ,
- ग. सुभाबसहित फिर्ता भएको बजेट उपर कार्यपालिकाले पुनःविचार गरी आवश्यक परिमार्जनसहित वा परिमार्जन गर्नुपर्ने नदेखिएमा कारणसहित ५ दिनभित्र सभामा पेश गर्नुपर्दछ,
- घ. कार्यपालिकाबाट पुनः पेश भएको बजेट तथा कार्यक्रम असार मसान्तभित्र सभाले पारित गरिसक्नुपर्दछ,
- ङ. सभाबाट पारित वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि कार्यपालिकाको कार्यालयमा पठाउनुपर्दछ। साथै, साउन १५ गतेभित्र सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशित गर्ने र नगरपालिकाको वेबसाइटमा समेत प्रकाशन गर्नुपर्दछ।

७.६ कार्यान्वयन कार्ययोजना :

वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन कार्ययोजना बनाउनु आवश्यक हुन्छ। कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा कार्यान्वयन विधि, कार्यान्वयन कार्यतालिका र जिम्मेवारी तालिकासमेत समेटिनु पर्दछ। स्थानीय तहको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा कार्यविधि २०७४ अनुसार नगरपालिकाको वार्षिक योजना कार्यान्वयन कार्ययोजना बनाउँदा देहायबमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्दछ।

- क. नगरसभाले पारित गरेको वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट कार्यान्वयनका लागि नगरप्रमुखले ७ दिनभित्र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई बजेटको खर्च गर्ने अख्तियारी दिनुपर्दछ,

- ख. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले १५ दिनभित्र अनुसूची ८ बमोजिमको ढाँचामा कार्यक्रम स्वीकृत गरी सम्बन्धित विभाग, महाशाखा, शाखा, इकाई प्रमुख र वडा सचिवलाई लिखित रूपमा योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी दिनु पर्दछ,
- ग. योजना कार्यान्वयनको जिम्मा पाएको मितिले ७ दिनभित्र सम्बन्धित विभाग, महाशाखा, शाखा, इकाई प्रमुख र वडा सचिवले कार्यक्रम कार्यान्वयनको कार्यतालिका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतसमक्ष पेश गर्नुपर्दछ,
- घ. विभाग, महाशाखा, शाखा, इकाई प्रमुख र वडा सचिवबाट पेश भएको कार्यान्वयन कार्ययोजना प्राविधिक क्षमता, योजनाको संवेदनशीलता, कार्यान्वयन प्राथमिकीकरण, नगद प्रवाहको अवस्थासमेतको आधारमा कुनै संशोधन गर्नुपर्ने देखिएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सुझाव दिन सक्नेछ । यसरी प्राप्त भएको सुझावसमेतको आधारमा सम्बन्धित निकायले कार्यान्वयन कार्ययोजना संशोधन गरी ५ दिनभित्र पुन पेश गर्नुपर्नेछ,
- ड. सबै विभाग, महाशाखा, शाखा, इकाई प्रमुख र वडा सचिवबाट प्राप्त कार्ययोजनालाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले एकीकृत गरी एकीकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना कार्यपालिकासमक्ष पेश गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

७.६.१ योजना कार्यान्वयन विधि :

क. कार्यान्वयन विधि निर्धारण :

योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वातावरण निर्माण गर्न सरोकारवालाहरूबीच समन्वय एवं साभेदारी गर्नुपर्ने भएकाले नगरपालिकाले वार्षिक नीति र कार्यक्रममा उल्लेखित सार्वजनिक निर्माण एव सेवा वा वस्तु खरिद सम्बन्धमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ र सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४, आर्थिक कार्यविधि ऐन तथा नियमावली र नगरपालिकाले संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनको अधिकारक्षेत्र रही निर्माण गरेको ऐन, नियमानुसार कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । यसरी कार्यान्वयन विधि निर्धारण गर्दा ठेक्कापट्टा, उपभोक्ता समिति, अमानत, सेवा करार, संयुक्त उपक्रम वा साभेदारी, गैरसरकारी संस्थामार्फत कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधिभित्र रही आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनपूर्व विधि निश्चित गर्नुपर्दछ । नगरपालिकाले आर्थिक वर्ष सुरु भएको एक महिनाभित्र नगरपालिकाको वार्षिक खरिद योजना स्वीकृत गरी सोअनुरूप खरिद कार्यको व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।

ख. योजना कार्यान्वयन कार्यतालिका :

नगरपालिकाअन्तर्गत विभाग, महाशाखा, शाखा, इकाई तथा वडा समितिले कुन काम कहिले गर्ने, कहिले सम्पन्न गर्ने समय किटान गरिएको कार्यतालिका बनाई कार्यान्वयन कार्यलाई व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ । योजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बद्ध विभाग, महाशाखा, शाखा, इकाई, वडा समितिलाई तोकिएको कार्य जिम्मेवारी र क्रियाकलापप्रति जिम्मेवार बनाउन उपलब्धी परिणाम सूचकसहित कार्यसम्पादन करार गर्ने प्रणाली विकास गर्नु आवश्यक छ ।

आयोजना	उपलब्धी तहको परिमाणमात्मक सूचक	बजेट रु.हजार	जिम्मेवार निकाय	प्रारम्भ मिति	सम्पन्न गर्नुपर्ने अवधि
श्रीचौर सिँचाइ आयोजना	१०० मि. पक्की कूलो निर्माण	३,०००	पूर्वाधार विकास शाखा (सिँचाइ)	२०७६ कार्तिक	२०७६ चैत्र मसान्तभित्र
ठूलो थली खानेपानी आयोजना	५ लाख लि.क्षमताको रिजरभ्वायर, २ कि.मि. पाइपलाइन विस्तार ५० खानेपानी धारा	१०,०००	पूर्वाधार विकास शाखा (खानेपानी)	२०७६ कार्तिक	२०७६ जेठ मसान्तभित्र

७.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था :

आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य र उपलब्धी प्राप्त भयो भएन र आयोजनाको कार्यान्वयनबाट आयोजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपयुक्त रूपमा फाइदा पायो पाएन वा पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई आयोजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ । सामान्यतया आयोजनाको मूल्याङ्कन तीन प्रकारका हुन्छन्- जसमा:

क. आयोजनाको कार्यान्वयन चरणमा गरिने आयोजनाको लेखाजोखा,

ख. आयोजनाको समाप्तिपछि आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्यअनुरूप काम भए-नभएको लेखाजोखा गरिने आयोजनाको मूल्याङ्कन,

ग. आयोजना समाप्त भएपछि त्यसको छ-सात वर्षपछि गरिने प्रभाव मूल्याङ्कन ।

तीनै चरणको लेखाजोखा र मूल्याङ्कनको लागि लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी सूची तयार गरिनुपर्ने । यसरी सूची तयार गर्दा नतिजाका तीनै सूचकहरू (प्रभाव, असर र प्रतिफल) अनुसार विश्लेषण गरिनुपर्ने ।

कार्यान्वयन गरिएका योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू के-कति सान्दर्भिक, लाभदायी र प्रभावकारी छन् तथा के-कस्ता उपलब्धी एवं प्रभावहरू हासिल भएका छन् भन्ने कुराको आन्तरिक वा बाह्य मूल्याङ्कनकर्ताबाट उद्देश्यपूर्ण र व्यवस्थित तरिकाले लेखाजोखा गर्ने कार्य मूल्याङ्कन हो । योजनाको उपलब्धी, असर र प्रभाव तहका सूचकमा के-कति परिमाणमा परिवर्तन आयो भन्ने जानकारी मूल्याङ्कनबाट हुन्छ । नगरपालिकाले आवश्यकता र आयोजनावा कार्यक्रमको प्रकृतिअनुसार उल्लेखित दुवै तहमा तेस्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

७.७.१ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको गठन :

नगरपालिकाबाट सञ्चालित योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको लागत, परिमाण, समयसिमा र गुणस्तरीयताको आधारमा अनुगमन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनका लागि निम्नानुसारको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

क. नगर उपप्रमुख	संयोजक
ख. नगर प्रमुखले तोकेको एकजना महिलासहित कार्यपालिका सदस्यमध्येबाट दुईजना सदस्य	सदस्य
ग. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
घ. प्रमुख, योजना विभाग, महाशाखा, शाखा र इकाई	सदस्य-सचिव

यस समितिमा आवश्यकताअनुसार कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा विषयविज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

७.७.२ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण विधि :

- क. नगर कार्यपालिकामा एकीकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना पेश भएको १५ दिनभित्र अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले वार्षिक अनुगमन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।
- ख. अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले गरेको कामको प्रतिवेदन प्रत्येक दुई महिनामा पेश गरी कार्यपालिकाको बैठकमा छलफल गर्नुपर्दछ ।
- ग. कार्यपालिकाले अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको प्रतिवेदनसमेतको आधारमा योजना कार्यान्वयनमा देखिएका त्रुटिहरू सच्याउन तथा समय र गुणस्तर कायम गर्न सम्बन्धित पक्ष (उपभोक्ता समिति, निर्माण व्यवसायी, परामर्शदाता तथा कर्मचारी) लाई आवश्यक निर्देशन दिनुपर्दछ । अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले दिएको निर्देशन पालना गर्नु सम्बन्धित पक्षको जिम्मेवारी हुनेछ ।

७.७.३ वडास्तरीय अनुगमन समिति :

आफ्नो वडाभित्र सञ्चालनतय योजनाको लागत, परिमाण, समय सिमा र गुणस्तरीयताको आधारमा अनुगमन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनका लागि निम्नानुसारको वडास्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्नुपर्दछ ।

क. सम्बन्धित वडाको वडाअध्यक्ष	संयोजक
ख. वडासदस्यहरू	सदस्य
ग. वडासचिव	सदस्य-सचिव

यस समितिमा आवश्यकताको आधारमा अन्य कर्मचारी तथा विज्ञहरूलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ । समितिले अनुगमन गर्दा देखिएका विषयका सम्बन्धमा नगरस्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिलाई नियमित रूपमा जानकारी गराउनु पर्दछ ।

७.७.४ आयोजनाको मूल्याङ्कन :

नगरपालिकाले १० करोड र उपमहानगरपालिक र महानगरपालिकाले २५ करोडभन्दा बढी लागतका आयोजनाको योजना सम्पन्न भएको दुईवर्षभित्र तेस्रो पक्षबाट प्रभाव मूल्याङ्कन गराउनुपर्दछ ।

७.८ प्रतिवेदन प्रणाली :

नगरपालिकाबाट कार्यान्वयन गरिएका योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू सम्पन्न भएपछि कामको परिमाण लेखाजोखा तथा विश्लेषण र सुझावसमेतको लिपिबद्ध दस्तावेज नै प्रतिवेदन हो । प्रतिवेदन बाध्यकारी वा औपचारिक हुन्छ । आवधिक नगर विकास योजना होस वा वार्षिक नगर विकास योजनाको सन्दर्भमा विषयगत निकाय, कार्यालय वा विभाग वा मशाखा वा शाखा वा वडा कार्यालयबाट नगरकार्यपालिका र नगरकार्यपालिकाले नगरसभामा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुपर्ने बाध्यकारी व्यवस्था रहेको छ ।

अनुगमनको किसिम	अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी	प्रतिवेदन पेश गर्ने निकाय	समय
आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन	सम्बन्धित प्राविधिक, कर्मचारी, परामर्शदाता	नगर कार्यपालिका	नियमित
<ul style="list-style-type: none"> आयोजना तथा कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गैसस, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्थालगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ-संस्थाको अनुगमन 	<ul style="list-style-type: none"> नगरस्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति 	नगर कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक, वार्षिक
नगरपालिकाको विकास निर्माण कार्यको अनुगमन	जिल्ला समन्वय समिति	जिसस बैठक	चौमासिक र वार्षिक
प्रदेश कानूनबमोजिम सञ्चालित आयोजना तथा कार्यक्रम	प्रदेश तहको निकाय	सम्बन्धित प्रदेश	नियमित
सङ्घीय सरकारका निकायलाई गर्नुपर्ने प्रतिवेदन (जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद, बसाइँसराइ, सामाजिक सुरक्षा)	विषयगत शाखा विभाग र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घ	नियमित
सङ्घीय योजनामा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, दिगो विकास लक्ष्य र मानव विकास सूचाकाङ्क निर्दिष्ट लक्ष्यसम्बन्धी प्रगति	राष्ट्रिय योजना आयोग तथा सङ्घीय तहका निकाय, कार्यालय	सम्बन्धित सङ्घीय निकाय	आवश्यकता अनुसार र निर्दिष्ट समयमा

७.९ नगरपालिकाले ऋण लिन सक्ने :

आवधिक नगर विकास योजनाले आत्मसात गरेको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि तर्जुमा गरिएका विषय क्षेत्रगत नीति, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू सञ्चालनका लागि

आवश्यक स्रोत नगरपालिकामा उपलब्ध सीमित स्रोत, साधन र प्रदेश तथा सङ्घ सरकारबाट प्राप्त हुने स्रोतले मात्र सम्भव नहुन सक्दछ । यस्तो अवस्थामा नगरपालिकालाई आवश्यक पर्ने स्रोत, साधनको परिपूर्तिका लागि निजी क्षेत्र तथा सरकारी क्षेत्रसँग रहेको स्रोत परिचालनका साथै नगरपालिकालाई राजश्व दिन सक्ने आयोजनाहरूका लागि ऋण परिचालन गर्न सक्ने व्यवस्था कानुनले गरेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसको सिमाभित्र रही नगरसभाबाट स्वीकृत भएबमोजिम उत्पादनशील, रोजगारमूलक, आन्तरिक आय वृद्धि तथा पूँजीगत कार्यका लागि आन्तरिक ऋण लिन सकिन्छ । यस्तो ऋणको अवधि अधिकतम २५ वर्षसम्म हुने व्यवस्था रहेको छ ।

नेपाल सरकारबाट प्राप्त भएको ऋण वा नेपाल सरकार जमानी भई लिएको ऋण सम्बन्धित नगरपालिकाले निर्धारित समयमा चुक्ता नगरेको अवस्थामा नेपाल सरकारले त्यस्तो नगरपालिकालाई उपलब्ध गराउने अनुदानबाट कट्टा गरी सो ऋण रकम भुक्तानी गरिदिने व्यवस्था रहेको छ ।

सन्दर्भ सामाग्री :

१. नेपालको संविधान, २०७२
२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
३. अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
४. राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, ०७४
५. स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५
६. नगरपालिकाहरूको वार्षिक योजना तर्जुमा कार्यविधि, २०६८
७. स्थानीय निकाय श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६९
८. स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४
९. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ (नमुना)
१०. गाउँ नगर वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५
११. स्थानीय सरकारको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा सम्बन्धी हाते पुस्तिका, २०७७
१२. दिगो विकास लक्ष्य

